

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto I.

V Celovei, 1. marca 1881.

Štev. 3.

Pomladanski vetrovi.

Povest iz časov francoskih vojsk.

(Dalje.)

Drugo poglavje.

Kaj od mene preč oko,
Kaj obraz obračáš mili?
Prešeren.

Čudovito naglo je rastla v začetku tega stoletja Napoleonova moč. Čez francoske meje se je širila na vse strani in pretila celo Evropo užugati. Svojevoljno je izganjal Napoleon stare vladarje s kraljevih prestolov, svojim sorodnikom in privržencem pa je delil cele dežele, kakor se mu je ljubilo. Odvzel je papežu Piju VI. crkveno državo, iz Neapola izgnal kralja Ferdinanda, polastil se je Toskane in s tem si skoro celo Italijo podvrgel. Avstrija je po nesrečnih vojskah izgubila Belgijo in italijanske pokrajine; zvesto tirolsko deželo morala je prepustiti Bavarcem. Vse to pa še ni bilo dovolj francoskemu mogotcu. Prodril je na Špansko, odstavil portugalskega vladarja, španskega kralja in njegovega sina pa odvel na Francosko. Njegova nenasitljiva pohlepnost ni poznala nikake meje. Ni čuda, da so se vse sosednje države zbale za svoj obstanek zbrale so vse svoje moči, da bi se branile in ne utopile v francoskem nasilstvu.

V teh osodepolnih časih se je lepo odlikovalo rodoljubje avstrijskih narodov. Nadvojvoda Janez je prvi nasvetoval, da bi se sklicali brambovci, kateri bi naj podpirali stalno armado. Ta predlog so po vseh deželah z veseljem sprejeli; tudi na Kranjskem so se zelo zanimali za to novo uredbo. Kmalu se je pričelo novačenje. Vsi telesno sposobni mladenči in možje od osemnajstega do petinštiridesetega leta so se uvrstili pod novo brambovsko zastavo. Oglasilo se je še povrh veliko prostovoljcev, in rudokopi v Idriji še niso pustili pri novačenju žrebaty imen in izbirati novincev, ampak vsi poprek so vpili, da hočejo vsi brez izjeme služiti

svojemu cesarju. Ob nedeljah in praznikih so se brambovci vadili in urili v orožji, a vsak mesec so se po enkrat shajali v večjih oddelkih. Imeli so nekako narodno opravo: sivo suknjo z rudečimi našivi, na glavi okrogel pri strani privihan klobuk. V Ljubljani so se tudi dijaki oborožili, in Vodnik je njih rodoljubno navdušenje povzdigoval s svojimi „pesnimi za brambovce“. V pravem narodnem duhu omenja in slavi v njih zvestobo svojih rojakov, z njimi vzbuja Kranjcem prirojeno veselost in ljubezen do petja. Zato so se pa tudi njegove pesni kmalu obče priljubile, in nekatere izmed njih, kakor „Radovoljni brambovci“ ali „Brambovska dobra volja“ ali „Estrajh za vse“ so vojaki po poti gredé popevali. —

Kljubu tej rodoljubnej požrtvovalnosti, kljubu vsem prisrčnim nagovorom, ktere sta nadvojvoda Karol in nadvojvoda Janez v dnevnem razglasu javila svojim hrabrim vojakom, vendar avstrijsko orožje ni imelo zaželenega uspeha. Leta 1809. se je bojevala avstrijska armada v dveh oddelkih zoper Francoze. Severnej armadi je zapovedoval nadvojvoda Karol, južno pa je vodil nadvojvoda Janez čez Predil proti Italiji. Že v aprilu se je raznesla vesela novica o njegovih zmagah na laškej meji. Toda nesrečni dogodki na severu so prisilili nadvojvodo Janeza, da se je moral, če tudi zmagonosen, vračati čez Koroško in Štajersko, da bi s svojimi četami pomogel premaganej severnej armadi. Za njim je pridrl sovražnik, vzel Predil in nekaj utrjenih mest na Notranjskem, ktera so Avstrijci z veliko hrabrostjo branili; nato pa so se zlile francoske čete kakor huda povodenj čez Kranjsko. Grof Gyulay, hrvatski ban, je bil v Ljubljani utrdil nasipe na mestnem gradu in na Golovci; ko je pa zvedel, da so Francozje vsa važna mesta in posadke na Notranjskem in na Predilu vzeli, in da se zmagonosni Ljubljani bližajo, zapustil je glavno mesto kranjske dežele in odšel čez Višnjo goro po dolenskej cesti proti Novemu mestu, kjer se je z drugimi iz Notranjskega prišlimi oddelki zjedini.

Že devetnajstega maja je prišlo okoli štiri tisoč Francozov v Ljubljano. Avstrijski vojaki so bili mesto večinoma že zapustili, le majhna posadka na gradu se je še dva dni branila. Brez velikega truda so torej sovražniki vzeli mesto, toliko težje pa so se pozneje branili hudih napadov, s kterimi je major Du Montet, poslanec hrvatskega bana, čestokrat nadlegoval francosko posadko.

Ko je namreč ban Gyulay odpotoval na Hrvatsko, da bi si tam več vojakov nabral, je pustil pri Novem mestu majorja barona Du Montet-a z naročilom, naj opazuje in nadleguje sovražnika. Majorju je bilo to povelje prav po godu. Imel je pri sebi nekaj oddelkov kranjskega domačega peš-polka „baron Simbschen“ in nekaj hrvatskih brambovcev. S tem krdelom je udaril na Ljubljano. V šentpeterskem predmestju je z enim oddelkom napadel sovražnikovo konjištvo, veliko konjиков pomoril, mnogo

jih ujel, a ostali so se razpršili in pobegnoli po gorenjskej cesti v Kranj. Drugi oddelek je prodril na Poljane, tretji se po dolenskej cesti prikral v mesto, a četrti je priplul na ladijah doli po Ljubljanici, izkrcal se v Krakovem ter v hipu zasedel čevljarski most. Vse, kar je sovražnikov nasproti prišlo, so pomorili ali pa ujeli. Posadko na gradu so od vseh strani tesno obdali; kdor se ni mogel na grad rešiti, se je moral udati. Čez dve sto francoskih vojakov so napadniki ujeli, sto ujetih avstrijskih vojakov pa rešili.

Dvanajst dni pozneje se je drzni in neustrašljivi major drugikrat približal Ljubljani. Zasedel je nasipe na Golovci, mesto in grad pa zopet od vseh strani tesno zajel. Posadka ni mogla od nobene strani živeža dobivati, ker so oblegovalci pretrgali dovažanje in zabranili občevanje s sosednjimi mesti. Major Du Montet bi bil gotovo še dalje oblegal mesto in še hujše posadko nadlegoval, ko bi mu ne bila koncem julija došla vest, da je Avstrija sklenola v Znojmu primirje s Francozi, ki določuje, da ostane Kranjska v francoskej oblasti, dokler se stalni mir ne sklene in dalje o njenej osodi ne določi. Major je torej zapustil Golovec in odrinol s svojimi vojniki iz ljubljanske okolice.

Po sklenenem primirju še vendar ni bilo blagodejnega miru v deželi. Ljudstvo še ni okrevalo od udarcev preteklih let ali že se mu je drugo novo breme nalagalo na ramena. Primirje je namreč bil oni za ljudstvo hudi čas, v katerem se je sovražnik jako trudil, da bi nagrabil, kolikor mogoče, dobička iz zasedenih dežel, prej nego se stalni mir sklene. Brez odloga so začeli Francozje iztirjevati vojni davek; to je bil njih prvi in najvažnejši nalog.

Napoleon je naložil kranjskej deželi petnajst milijonov frankov vojnega davka; od te svote naj bi dežela plačala dva milijona do meseca septembra. Ker se je pa do tega določenega časa le še sila malo denarja nabralo, dejal je francoski gouverneur dvajset najodličnejših kranjskih mož, plemenitašev, duhovnikov in posestnikov v zapor. To sredstvo sicer s prva ni bilo prav brez uspeha, a vendar so koncem oktobra Francozje le še majhen in nezdaten del napovedanega davka iztirjali.

Že po mestih so težko prenašali hudi pritisek davkarskih iztirjevalcev, koliko bolj so pa kmetje trpeli, kateri so prodali vse, kar so imeli, da bi udovolili nenasitljivega tujca! Sploh pa se je po deželi misel razširjala, da zopet kmalu vojska nastane, ki bode revnega kmeta rešila tujega jarma. Saj je bilo premalo francoskih vojakov v deželi, da bi jo uspešno braniti zamogli. Vrh tega so prihajale vesele novice iz tirolskih planin, da se je tamošnjim pogumnim prebivalcem posrečilo znebiti se posiljenih gospodarjev. Hrabrost zvestih Tirolcev je bila Kranjcem v zgled, tudi oni so hoteli z orožjem odločiti svojo osodo. V hipu se vname punt na Dolenjskem

in Notranjskem. Ali žalibože! Bil je to upor brez reda in vzajemnosti, ki je prinesel žalostne nasledke neprevidnim rojakom.

Najprej so se vzdignoli kmetje v kočevskem in metliškem okraji, a med temi so bili Kostelci in Poljanci najdrznejši in najpogumnejši; oni so izvršili najvažnejše naloge. Kdor je videl visoke in čvrste postave tega korenjaškega plemena, je gotovo preverjen, da se ti ljudje ne uklanjajo brezpogojno komur si bodi. Napadli so po hišah raztresene vojake, pobrali jim orožje in pomorili vse, kdor jim ni utekel. Nato so prišli vojaške posadke v Metliki, Kočevji in Semiči, potolkli so veliko vojakov, petnajst pa jih celó odpeljali v Reko v zapor. V Kostelu so kmetje polovili vse francoske vojake in jih odvedli čez Kolpo v avstrijski tabor. Ko je general Baraguay d'Hilliers, glavni poveljnik vseh zasedenih ilirskih pokrajin, zvedel o teh dogodkih, poslal je na Dolenjsko večji vojaški oddelek, kteremu je bil zaukazal, da naj z največjo ostrostjo vse upornike in zločince kaznujejo. Poljanci in Kostelci so pretrpeli strogo kazen; vojaki so njim vasi požgali, in vse njihovo imetje je požar uničil. Nato je general v posebnem razglasu povsod po Kranjskem objavil, da čaka enaka osoda vse one malopridneže, ki se zoper cesarja Napoleona spuntajo in njegove vojake brezvestno napadejo. Tudi duhovenstvo je ljudstvo opominjalo in svarilo, da naj opusti tako uporno vedenje. Ali tudi to svarjenje ni pomagalo. Čez nekaj dnij, koncem meseca septembra leta 1809, se je upor razširil že skoro čez celo Dolenjsko in Notranjsko. Francozje so bili že v zadregi, njih položaj je bil nevaren. Saj je bilo malo več nego dve tisoč vojakov v celej deželi, in govorilo se je, da morajo tudi ti na Tirolsko odpotovati.

Ker je pa bilo francosko vojništvo v malih posadkah razkrojeno po celej deželi, niso zamogli Francozje povsod zabraniti upornih činov, a še težje je bilo upokojiti razburjenost razkačenega ljudstva, ki je ječalo pod vojaškim pritiskom in davkarskim iztirjavanjem. Pri Črnomlju je bila v začetku meseca oktobra huda bitka, Francozom tako neugodna, da so se morali proti Gradacu umakniti. V Kočevji so uporniki napadli posadko in vojake večjidel pobili. Pri tej priliki so se kmetje tudi nad nekim komisarjem, kterega so zaradi njegove neusmiljenosti pri iztirjavanju davkov neskončno črtili, grozno maščevali. Krdelo Poljancev in kočevskih ustašev je pridrló v grad, zagrabili in pretepli so ubogega uradnika, ga vlačili po cesti in konči njegovo ljuto razmesarjeno telo vrgli v neko jamo.

Vsled teh uspešnih učinkov so kmetje že toliko pogumnejši postali, da so se drznoli sredi oktobra celó Novo mesto napasti. V mestu je zapovedoval general Zucchi, kteri je pa večino svojega vojništva zaradi uporov v sosednje kraje na vse strani razposlal; tudi on sam je mesto zapustil in proti Kočevju odpotoval, da bi tam upor zadušil. Le dva topa in dva majhena oddelka pešcev je v mestu pustil. Vojaki so po

hišah stanovali; to je bilo upornikom zelo ugodno. Šestnajstega oktobra zjutraj prikorači po cesti od Bršlina okoli štiristo mož, kateri so se zbrali iz sosednjih krajev novomeške okolice, iz Žužemberka, Soteske, Mirne peči itd. Vsi so kazali dobro voljo in dosti poguma, toda misliti ni bilo, da bi zamogli s svojim pomankljivim orožjem, s sekirami in na dolgih drohij nasajenimi bodalci kaj zdatnega opraviti. Le malo pušk je bilo videti.

Pri prvih hišah v mestu so prestregli nekatere osamele Francoze, ki so jih pozneje odvedli na grad Hmelnik. Nato so prodrli v notranje mesto. Morebiti bi se bil kmetom ta upor posrečil, ko bi bili vzajemno po redu in edinosti izvrševali svoje delo in sploh poslušali kakih nasvetov. Ne da bi bili takoj po mestu planoli, dokler se še niso vojaki zbrali, so neprevidno mnogo časa s tem izgubili, da so uradnike prigovarjali, naj bi tudi oni z njimi potegnoli. Med tem je veliko dragega časa preteklo. Vojaki so se zbrali, in ko so kmetje na glavni trg pridrli, je prvi strel iz topa razpršil krdelo, ki ni imelo voditelja. Nekaj upornikov je ulomilo v stanovanje generalovo v poslopje kapitelskih korarjev. Francozje so jih zasačili in na dvoru postrelili. Okoli štirideset kmetov je bilo mrtvih; njih trupla so v Krko pometali. Tu in tam zamore še dandanes kak kmetič v novomeške okolici povedati, da je njegovemu očetu ali dedu v onem nesrečnem letu pri Novem mestu življenje ugrabila francoska svinčenka.

V noči šestnajstega oktobra pride general Zucchi iz Kočevja v Novo mesto. Ko s svojimi vojaki, pešci in konjiki skozi vas Bršlin koraka, počí iz neke hiše strel, brezdvomno generalu namenjen. To novo zločestvo in pa prejšnji dogodki v mestu so dali generalu povod, da na mestu zaukaže vasi Bršlin in Prečino opleniti in nato sežgati, in tako je mislil tudi z drugimi vasmí storiti. Okrajni glavar in nekatere mestne gospe so izprosile, da ni tudi Šmihelu enake osode odločil, a prošnje dekana Mušič-a so rešile Trebno.

Med tem, ko so se kranjski kmetje slavno če tudi nesrečno in brezuspešno borili, da bi se znebili tujega vsiljenca, sklenolo se je na Dunaji o njihovej osodi. Dvaindvajsetega oktobra je zvonjenje po crkvah in streljanje na gradu Ljubljčanom slovesno naznanjalo razglas, da je Avstrija s Francozi stalni mir sklenola. Vse dežele na jugozahodu avstrijske države, gornje Koroško, Kranjsko, Goriško, Primorsko, Dalmacija so se združile pod imenom „Ilirija“ v eno celoto in prepustile vladarstvu francoskemu.

S kakimi čutili so sprejeli to novico naši rojaki, kojih pradedje so habsburškim vladarjem verno udani več stoletij z njimi delili vso srečo in vse nezgode, ktere same je pa mogočna roka premagalčeva odtrgala od osrčja države, da pod tujim gospodstvom učakajo žalostnih časov!

Sredi meseca novembra je prišel v tužno Kranjsko, novo francosko pokrajino, njeni prvi gouverneur maršal Marmont.

Kmalu na to so se razglasile nove določbe o opravištvu dežele. Francozje so prestrojili urade in šole ter marsikake nove naredbe vpe-ljali. Največ težave so pa delale denarne zadeve. Iz deželnih dohodkov naj bi se plačevali vsi stroški za armado, kolikor je bilo v deželi. Tako je želel Napoleon sam. Ali to je bilo nemogoče. Celó glavni intendant se je večkrat ustavljal brezmerim terjatvam *gouverneurjev*. Potegoval se je za ljudstvo, ker je poznal njegovo nezmožnost. Kmetje so se pri-toževali, da se pretrdo z njimi ravna, in intendant je priznaval, da so njih pritožbe opravičene. Meščanje in plemenitaši niso skrivali svojega sovraštva proti tujcem, temveč očitno so godrnjali zoper vse nove na-redbe. Tudi duhovščina ni bila pri volji, da bi Francozom v prid s svojim uplivom prigovarjala ljudstvu.

Prišlo je leto 1813.

Žarek novega upanja je razvnel vse evropske narode, ko so čuli o žalostnej osodi francoske armade na Ruskem. Z junaško srčnostjo so se vzdignoli, da bi si zopet priborili svobodo. V kratkem se je na Kranj-skem raznesla novica, da se Prusi in Rusi hrabro bojujejo zoper Francoze, in kmalu na to se je govorilo, da se tudi Avstrija pripravlja na boj, da bi zopet pridobila svoje izgubljene dežele. Nova radost in nov up pre-sine srca vseh kranjskih rodoljubov, in Dolenjci, kateri niso nikoli obupali, so vnovič mislili na upor in ustanek. Toda francoska moč je bila še zmirom velika. Kmalu je zvedela vlada, da se na Dolenjskem zopet nekaj novega naklepa. Poslala je torej vojaške oddelke v vse one kraje, kjer se je bilo upora nadejati, osobito pa k onim ljudem, ki so se že v prvem uporu odlikovali in so bili tedaj najbolj sumljivi. Med temi pa je bil prvi Vinko Rojár.

Lepega poletnega dne jezdi po poti, ki pelja navkreber proti Lip-nici, majhna četa francoskih konjikov, in njim na čelu častnik ponosite orjaške postave. Bil je to major Besson, ki je prejšnji dan nagloma prišel iz Ljubljane. Večino svojega vojaškega oddelka je pustil v bližnjem me-stici, on sam pa je odpotoval na Lipnico, kjer bode nekaj časa stanoval. Tako so mu v Ljubljani zaukazali, kajti vlada je že zvedela o tajnih Vinkovih razgovorih z vaškimi kmeti, in zategadel je majorju naročila, naj skrbno opazuje vse dogodke v lipniškeji okolici. Da si pot iz bližnjega mesta ni bila posebno dolga, vendar je poletna vročina zelo mučila utru-jene, v prašni oblak zagrnene potnike. Molčé jezdijo in nihče ne črhne besedice, ko se na prijaznem holmu izmed senčnatega drevja zasveti lip-niško poslopje. Vodja je bil danes očitno zelo slabe volje. In kako bi ne bil! Saj je moral glavno mesto in njegove zabave zapustiti, moral se je od svojih veselih tovarišev in njihove živahne družbe ločiti. Kako bo on zamogel brez teh živeti! Poslali so ga sem na kmete, da bi opazoval vedenje teh svojeglavnežev in poslušal dolgočasno brbranje kakega čmerikastega

starca. Kdo se ne bi jezil! Neskončna nevolja in čmernost razvname majorja, ko se spomni svoje žalostne osode, ko pomisli, kako bo v prihodnje zapuščen samotaril na Lipnici. Pri tej misli srdito udari in spodbode svojega konja, ki je začel bolj počasno stopati po klanci navzgor. Tudi vojaki so dobro čutili nevoljo svojega vodnika. Mirno in tiho so jezdili za njim, pazili so na njegov migljelj, a vsak je strepetal pred njegovim pogledom.

Prvi, ki je vojakom pri vhodu nasproti prišel, je bil Binče, ki je na Murotu od nasprotne strani prijezdil in spoštljivo majorja pozdravil. Toda sprejem od tega smešnega človeka, ki je na majhnem živinčetu sedeč skoro po tleh za sabo pete vlačil, je že prej nevoljnega majorja še le bolj razdražil. Zaničljivo se malo na stran obrne in ne da bi odzdravil, dalje jezdi na dvorišče. S tem pa je tudi za vselej izgubil prijaznost občutljivega mladenča. Prvi utis je bil pri Binčetu odločilen; ostal je majorjev nasprotnik, dokler je ta bival na Lipnici. Toda s celim srcem se je poprijel debelega korporala, edinega podčastnika, katerega je major s sabo pripeljal. Pri vhodu se je ta mimogredé prijazno Binčetu nasmehol in s tem si v hipu pridobil vso njegovo naklonjenost.

„Gospod Rojár“ nagovarja major Vinka, ki je zvedevši o dohodu vojakov prihitel na dvorišče majorja pozdravljat. „Vojaško oblastništvo je poslalo k Vam deset konjikov, ker v bližnjem mestici ni dovolj pripravnega stanovanja in prostornih hlevov. Upam, da Vas ne bomo dolgo nadlegovali; tudi jaz sam si želim kmalu priti iz te samote.“

Zadnje besede je major prav iz srca govoril. Ali prva opazka je bila lažnjiva. V mestici je bilo stanovanja za vseh štirideset konjikov, toda drugi tehtni uzroki, katerih pa major ni smel lipniškemu gospodarju omeniti, so vojake privedli na Lipnico.

„Že sem vse preskrbel, kar je potrebno“ odgovori Vinko, „hlevi so osnaženi in v skednji je dosta klaje. Tudi za vojake se bode skrbelo.“

Na hišnem pragu je čakala Ljudmila. Vinko predstavi svojo ženo. „Pozdravljam Vas na Lipnici, gospod major!“ pravi Ljudmila in upre svoje opazujoče oči na prišleca, kakor da bi hotela na njegovem obličji brati, kaj bode njegov prihod njej in njenemu možu prinesel.

Osupnen je major obstal, ko zagleda mlado ženo. Take lepote ni na Lipnici pričakoval. Poslali so ga na kmete. Menil je torej, da bode videl le zarujavele obraze in žuljaste roke. A tu stoji pred njim krasna ženska vitke rasti in plemenitega vedenja, ki s svojo čarobno milobo, kakor roža med trnjem, diči in blaži vso okolico. Major popusti oni osorni glas, s katerim je prej mrzlo Vinka nagovarjal, ter z izborno dvorljivostjo z Ljudmilo govori, ko ga pelja po stopnicah gori v prvo nadstropje.

„Odpustite, milostljiva gospa, da Vam s svojimi konjiki kalim tiho srečo na Lipnici, kajti gotovo smo Vas neprijetno iznenadili; toda blagodejni

žar vaših milih očíj mi je porok, da nam spregledate našo vsiljenost. Privoščili bodete ubogemu vojaku, da se tudi on v mirnem zatišji odpočije vojnega hrupa, da svetost tega idyllnega kraja tiho srečo vliva v njegovo vzburjeno miruželjno srce. Da, blaga gospa, imejte potrpljenje z nami.“ Kako lepo je znal govoriti! Kako navdušeno je poudarjal svoje besede, kako gizdavo se je vedel, kako pomenljivo je mahal z rokami! Da bi le malo bolj slovenski znal in ne toliko lagal! Gracijozno se sklone in rahlo pritisne svoje ustnice na njeno belo roko. Ali Ljudmila ni bila vajena tolike prenapete ljubeznjivosti. Naglo mu seže v besedo, da bi končala razgovor.

„Dovolite, gospod major! Poslala Vam bodem strežnico, da Vam odkáže sobe in vse priredi, česar še želite.“

V različne misli vtopljen hodi major po svojej sobi urno gori in doli, slednjič pa obstoji pred zrcalom in dopadljivo gleda svojo podobo v ogledalu. Da prav lep mož, si misli, pri petintridesetih letih! Gospice in gospe so se v Parizu in po drugih mestih kar trgale za lepega Besson-a, in ta mlada in zelo neizkušena žena, ki je sicer prav lepa, toda v celem svojem življenji menda ni še drugega videla, kakor svojega dolgočasnega moža! Pri teh mislih se major na glas zasmee. Le nekaj dnij, in kar cepetala bode in storila vse, kar bodem hotel. Za tak dobiček se pa tudi nekaj časa pretrpi na Lipnici.

Major gre v hlev, da bi videl, če je že vse v redu. Vojaki so bili že konje osnažili in krme v jasli naložili. Binče se ni dal pregovoriti, da ne bi sam korporalovega konja in njegove oprave snažil. Se vè da se je pri tem nenavadnem delu vsega umazal, in Matevž se je zvečer dokaj jezil, ko je njegovo obleko čistil. Ali Binče se je hotel na vsak način vojakom prikupiti. Že je nagovarjal korporala, da ga hoče po storjenem delu v svojej sobi obilno z jedjo in pijačo pogostiti, in korporalu je bila ta ponudba silno všeč. To bo življenje na Lipnici! Da bi le kaj dolgo tukaj ostali! Zakaj ne bi tudi on včasih kaj dobrega zaužil. Saj je bil major toliko strog, da ni privoščil veliko počitka in veselega trenutka svojim podložnim. In pa danes je bil še posebno siten in neznansko čmeren.

Major stopi v hlev. Vojaki skočijo po konci in popusté svoja dela. Vsak stopi poleg svojega konja v strahu pričakovaje, kaj bode prišlo. Prišel je pogledat, če so že konji osnaženi. To je bila pa najstrašnejša ura za ubogega vojaka.

Major pregleda vsakega konja posebej in ničesar ne reče. Odhajajoč pravi proti korporalu obrnen s skoro prijaznim glasom: „Konji imajo dosta krme; tudi vi bodete dobili dobre hrane. Upam, da se kmalu privadimo na Lipnici“.

Kaj je bilo to? Vojaki se iznenadjeni spogledajo. Pričakovali so grom in tresk, in sedaj je pa prijazno solnce posijalo iz majorjevega obličja. Pred dobro uro je bil pa še ves divji.

„Ne vem, če sem prav slišal,“ pravi korporal, „ali se je major v besedi zmotil. ‚Mi se bomo privadili.‘ Kedaj se je on za to zmenil, ali se nam kak kraj dopade ali ne. Pri takih priložnostih je vselej le v prvej osebi edinega števila govoril, na nas se je oziral le v boji. Gotovo pa je, da ga je kaka reč, o ktorej bodem kmalu na tanko pozvedel, veselo razvnela na Lipnici, sicer bi ne bil že ves spremenjen. Prav je, če se privadi. Jaz sem se že do dobra udomačil,“ pristavi s pomenljivim posmehom ozirajoč se na Binčeta.

Strežnica pokliče majorja k obedu. Pri mizi je gospodar s prva le malo govoril. Toliko zgovornejši pa je bil major, ki je znal o mnogih zanimivih rečeh pripovedovati; saj je že dosta skusil v svojem življenji. Pravil je čudovitih rečij o pariškem življenji, popisoval je, kar je doživel v Italiji in Španskem. Pripovedoval je o ljutih bojih in o strašnih bojnih prizorih, a z gorečim navdušenjem je govoril o svojem junaškem cesarji.

„Večkrat sem že premišljeval,“ pravi videzno vnet sklepa je svoje pripovedovanje, „da moram res hvaležen biti osodi, ker sem prav v Napoleonovej dobi pričel svoje vojaško službovanje. Pod vodstvom tega junaka zamorem si tudi jaz priboriti nekoliko vojne slave.“

„Da, v resnici zamore vsak vojak ponosen biti na takega načelnika“ pristavi Vinko.

„Ali tudi vsaka dežela je lahko ponosna na takega vladarja. Glejte, gospod Rojar“, nadaljuje major s prijaznim glasom, „ali ne bi bilo najboljšje, da se tudi Kranjska sprijazni s svojo osodo, kakor želi in se trudi njeni gouverneur?“

„Toda pomislite, gospod major,“ odvrne Vinko, „da nikdo ne more tako hipoma ukoreninjenih čutil in utrjenega prepričanja našega ljudstva zatreti. Naš kmetič še zdaj ne more pozabiti svojih prejšnjih vladarjev.“

„Šaj smo tudi mi po vsej deželi razglasili, da se ne bode nikomur krivica delala, da ostane vse pri starem.“

„In vendar se je veliko vasij požgalo in toliko ljudij pomorilo,“ odgovori mirno Vinko.

„Ali pa niso vse to kmetje sami zakrivali, ker so naše vojake po noči zavratno napadli?“ odvrne naglo major; zadnje Vinkove besede so ga nekoliko razdražile.

„Da, sami so zakrivali. Napadli so vojake in jih marsikje izpodili, ker niso zamogli njihovega brezmernega pritiskanja več prenašati. Sploh pa ljudstvo nikoli ni zamoglo vaših vojakov trpeti. Ljudje so vpraševali, s kako pravico si je Napoleon prisvojil slovenske pokrajine.“

„S kako pravico?“ burno vzklikne major. „S pravico, katero mu daje njegovo zmagovalno orožje. Sicer pa razumim, gospod Rojár, kaj vi hočete reči, in spoznam vaše strogo moralno načelo. Vi se sklicujete na pravico in zahtevate, da bi pravicoljubje ravnalo vse človeško početje, da bi se pravica utelesila v vsakem človeku. Se vé, potem bi ne bilo nobenega vojaka potreba, potem bi vladal večni mir, in božje kraljestvo bi imeli na zemlji. Toda, kakoršni so ljudje dandanes, ostane v človeku vendar še nekaj lakomnosti in pohlepnosti, in tega živalskega nagona se do zdaj nobenemu učitelju morale in nobenemu modroslovcu ni posrečilo udušiti. Človek ostane to kar je, — sebičnež.“

Major je bil sila nevoljen. Razvnela ga je Vinkova opazka, ki se je res prav malo ujemala z vojnim hrupom tedanjih let. Ali Vinko ni zamolčal svojega prepričanja.

„Pristvarjen je pa v človeku še drug nagon, hrepenenje po resnici in pravici, katero kot slaba iskrica tli v njegovem srci. Iskrica se mora gojiti, da popolnoma ne ugasne, mora se na-njo paziti, da razgori in dobrodejno ogreva človeška čutila, da zaduši sebičnost in druge strasti ter z blagimi žarki bratoljubja sveti človeštvu. To nalogo pa bi morala prevzeti dobra vzgoja in omika. Prava omika ne daje človeku samo zunanje znanosti, ona mora tudi blažiti človeško srce. Res je, svet je ničeven in sebičen, toda zato ne sme nihče obupati, da ne bi vedno sebe in druge napeljeval h kreposti in čednosti; voditelji ljudstva naj pa sami dajejo lep zgled svojim podložnim. A oni vladar, ki je iz gole lakomnosti raztrgal vezi starodavnih držav, in svest si svoje moči z nogami tepta pravice podvrženega naroda, on naj ne pričakuje ljubezni in požrtvovalnosti od svojih podložnih. Prej ali slej se bode porušilo njegovo vladarstvo, kajti sezidano je na krivično podlago.“

Sluga vstopi in objavi gospodarju, da ga oskrbnik njegovih vinogradov pričakuje. Oskrbnik je namreč prišel naznanjat, da pridejo prihodnji teden delavci vinsko posodo pripravljat, ker se je že trgategv bližala. Prosil je Vinka, da bi o tem času sam prišel v vinograde pogledat.

Vinko se poslovil in odide. Ni ga bilo več nazaj. Govoril je odkrito, kakor je mislil; saj se takrat že nihče ni več bal razodeti svojega mnenja, najmanj pa Vinko. Vendar se je pa odslej vedno ogibal enakih razgovorov, da bi ne kalil hišnega miru.

Ljudmila je bila očito v zadregi. Čutila je, da je Vinko žalil majorja, ker je tako drzno govoril. Ostala je torej pri mizi in skušala opravičiti svojega moža in razvedriti majorja. Toda major si je domišljeval, da ona išče le njegove družbe in zabave. Se vé, si je mislil, rada bi se šalila in kratkočasila z mano, samo plašna je še in preveč sramežljiva.

„Gospa, midva ne bodeva nadaljevala teh razgovorov,“ jej reče major s prijaznim nasmehljajem in si popravi naočnike, kajti imel je sila

slab pogled. „Gotovo Vas dolgočasijo te stroge razprave Vašega moža. Tako mlada in lepa žena bi bila v mestnih salonih na pravem mestu; tam naj bi kratkočasila sebe in društvo s svojim duhom in svojo ljubeznjivostjo.“

„Prosim, gospod major, jaz prav nič ne hrepenim po mestnih zabavah. Tukaj sem popolnoma zadovoljna,“ odvrne Ljudmila.

„Ali dovolite gospa, življenje je tukaj vendar le nekoliko enolično.“

„Gospodinja ima vedno dovolj raznovrstnega opravka“.

„Ali o pozimskih večerih, če še gospoda ni domá? Gotovo se dolgočsate“.

„Soproga si res vselej kmalu želim domu. Da bi se pa sama ne imela s čim baviti, na ta način mi ni nikoli dolg čas.“

„Nikoli?“ se začudi major. „Jaz pa sem poznal gospe, ki so slule v društvi zaradi svoje zgovornosti in ljubeznjivega kratkočasovanja. Ali te so bile neutolažljive, če so morale eno popoldne same biti brez zabave.“

„Verjetno,“ odgovori Ljudmila, „kajti one so se vedno učile in trudile, da bi se v imenitnih družbah, v krogu svojih častilcev odlikovale s takozvanimi duhovitimi razgovori, ali one umetnosti, da bi v samotnih trenutkih same sebe kratkočsile, ne poznajo.“

„In ta umetnost?“ vpraša major.

„To umetnost si pridobi človek sam. Nabira si mnogo različnih znanošcij in vednostij, vsadi in vcepi jih kakor plodno seme na rodovitno polje svojega duha. Iz njih klijó in se rodé vedno nove misli in nove podobe, ktere ogrevajo občutljivo srce, ktere razveseljujejo človeka kot vedno nova duševna zabava v njegovih samotnih urah. Saj pa tudi življenje podaja človeku toliko žalostnih in veselih dogodkov, mnogo tužnih in radostnih naključij, ktera razvnemajo njegovo domišljijo, pretresujejo njegova čuvstva, da čestokrat poteče v samotno zatišje in tam ločen od sveta sam s sabo s svojimi čutili svojo srečo ali nesrečo premišljuje.“

„To je torej nekak sanjarski navod?“

„Zakaj prav sanjarski?“ pravi Ljudmila, ko se pri odhodu poslavlja od svojega gosta. „Omikan človek ima že v svoji vednosti neusahljivi vir najboljših zabave. Zato sem prepričana, da se tudi Vi gospod major tudi na Lipnici ne bode dolgočasili.“

Čudna ženska, si je mislil major. Med kmeti je zrastle, vendar pa je imela toliko duhovite nadarjenosti, toliko plemenite ponositosti, da je vsakdo moral njenim besedam pritrditi, in major sam je trdno sklenol, da ne bode nikoli tožil, če mu postane dolg čas, kajti na ta način bi izgubil pri njej vso veljavo.

Minolo je nekaj dni. Na vse načine se je Francoz trudil, da bi si pridobil večjo naklonjenost mlade žene. Toda Ljudmila se je vedla proti

njemu vedno tako, kakor prvi dan. Laskavo dobrikanje mladega moža, ki je zmirom za njo hodil, je njej kot ženski se vè da tudi ugajalo. Bila mu je prijazna, ljubeznjiva, toda vse njeno vedenje je kazalo toliko izborne nežnosti in žlahtnega ženskega dostojanstva, da nikdo ni upal njej nasproti izreči nepristojne besede. Beseda je ostala majorju v grlu, ko je hotel na tanko izraziti svoje želje, a Ljudmila je sramežljivo povescila oči in molé se na stran obrnola. V prihodnje pa se je ogibala svojega gosta.

Tiha sreča blagega mirú navdaja človeka, ki se utrujen iztrga iz mestnega hrupa in si v sredi krasotne narave na priprostej naselbini ustanovi mirno stanovanje. V mestu se vrsté v burnem življenji različne veselice, mnogovrstna opravila podé človeka iz enega kraja v drugi, da miruželjen hrepeni po samotnem kraju, kjer bi se odpočil in oddahnil posvetnega vrišča. Tukaj v sredi zlatega polja blagodejno na-nj upliva vedno se spreminjajoč zemeljski kiné in skrivnostni razvoj čudnih natornih močij; tukaj se zamore človek v tihem razmišljanju pečati sam s sabo. Major je premišljeval svoje prejšnje življenje. Koliko divjih nočij je preživel in prerojil s svojimi tovariši. Koliko mestnih krasotic je poznal, ki so mu bile toliko dobre in prijazne, katerih se pa vendar ni več nego en dan spominjal. In ta lipniška gospa! Kak razloček! Poleg obilne duševne nadarjenosti in telesne lepote vendar še toliko skromnosti in ponižnosti! Te lastnosti v svojej vzajemnosti so jej dajale nekako čarobno dražest, obseval jo je sveti žar častitljivega ženstva, da se je major le z odličnim spoštovanjem upal ozreti v njeno obličje. Da bi pa res ljubil? Tega major sam ni veroval. Saj še nikoli v svojem življenji ni imel resnih občutkov ljubezni. In vendar! Pozno v noči se je pri oknu sloneč sanjarsko oziral v z mesečnino obsijano planjavo, marsikrat se je plaho predramil iz nenavadnega zamišljenja. Navdajala so ga grenkomila, prej nepoznana čutila; gojilo jih je tužno srce v neskončnem hrepenenji.

Gospod Besson bi bil že skoro pozabil, katero nalogo je prav za prav imel na Lipnici, ko bi mu ne bil hišni strežaj iz maščevanja in nadejaje se kakega darila ovadil, da gospodar malo da ne gotovo skriva orožje v svojej kleti. Kaj je bilo storiti? Dobro je vedel, da je lipniški gospodar sovražen francoskej vladi, toda drugega mu ni mogel ničesar dokazati. Lahko bi dal očito preiskati vsa poslopja. Toda strežaj ni vsega natanko vedel. Ko pa ne bi ničesar našli? Potem bi ne bil več dolgo gost na Lipnici, ampak sovražnik celej hiši, osobito pa gospej. Že zaradi nje ni hotel tega storiti. Sklenol je torej pri prvej priložnosti, ko ne bo gospodarja domá, po noči na tihem s strežajem klet preiskati.

Majorjevo vedenje in prilizovanje je Ljudmilo vedno bolj vznemirjalo. Hotela je to že razodeti svojemu možu; toda sramežljivost jej je vselej besedo zaprla. Zraven se je pa tudi bala, da bi se možá ne sprla. Bila je vedno v skrbeh, vznemirjala jo je misel, da major utegne kaj sumljivega

o Vinkovem početji izvedeti. Večkrat je nagovarjala Vinka, da bi vsaj orožje kam še bolj pospravil ali v zemljo zakopal.

Ali Vinko je menil, da je že dovolj varno spravljeno. Uboga žena je torej premišljevala, kako bi sama to storila, se vè da po noči, ker po dnevu je vedno družina v klet hodila.

Med vsemi pa je bil na Lipnici najbolj srečen, brezskrben in zadovoljen debeli korporal. Binče je bil njegov marljivi dobrotnik, ki mu je vedno prinašal raznovrstnih rečij, vzlasti pa jedi in pijače, da je korporal na Lipnici imel res toliko obilnega užitka, kakor še nikoli v svojem življenji. Saj se je bil pa tudi tako obredil in opasel, da je komaj gledal iz svojega zalitega obličja. O prostih urah je pohajal z Binčetom po lipniških brdih in mu pravil marsikaj iz svojega življenja, resničnega in neresničnega, da se je le njegov pajdaš smejal. Posebno rad pa je Binče gledal njegove podobe; kajti korporal je znal dobro risati in je torej iz veselja, pa tudi, da Binčetu ustreže, narisal vse, kar je videl na Lipnici, žive in nežive stvari, staro in mlado, kakor tudi Matevža in majorja v vseh mogočnih postavah. To pa je delalo Binčetu veliko veselje. Saj ni majorja nikoli trpeti mogel, odkar ga je ta pri svojem prihodu tako zaničljivo prezrl, nagajal mu je s hudobno škodoželjnostjo kakor je vedel in znal, in kakor mu je korporal nasvetoval, ki se sam ni upal ničesar storiti. Nekega večera naveže Matevžu beli robec okoli vratu, kakor ga je navadno Ljudmila nosila, in mu zaukaže, da se naj v mraku po vrtu sprehaja. Matevž ni imel navade popraševati, zakaj mu gospod to ali ono zapoveduje, zato tudi zdaj molčé hodi gori in doli. Kmalu se približa major, ki je beli robec zagledal in iz tega sklepal, da se Ljudmila sprehaja v večernem hladu. Revez je tako slabo videl, da bi ga bili že iz službe odpustili, ko ne bi sedaj tako hudo vojakov potrebovali. Približa se k Matevžu in sladko pozdravlja: Milostljiva gospa! Ali v tem hipu spozna svojo pomoto. Kakor bi ga gad piknol, se urno zabrne, krepko zakolne in jo naglo pobriše po vrtu nazaj, da ni več slišal Binčetovega brezmernega posmeha za drevesom.

„Prav se mu godi temu postopaču!“ pravi Binčetu drzna dekla, ki je nesla perilo domú. „Saj že ni več mirú pred njim! Celi dan išče in stiče po hiši in okoli hiše ter se ponuja naši gospej. In vendar že vsak vé, da lipniška gospa, ki je nedotakljiva v svojej ženskej kreposti, ne more trpeti njegove večne nadležnosti. Uboga žena se že več iz hiše ne upa; če se le čez prag pokaže, jej je že ta dolgotec za hrbtom.“

Res je Ljudmila marsikrat po celi dan ostala v svojej sobi, da se le ne bi z majorjem sešla. Takrat pa je bil major neizmerno čmeren in siten. Vojaki so pač dobro čutili njegovo slabo voljo. Zato se je pa korporal s tem odškodoval, da je na skrivnem smešne na-nj se nanašajoče podobe risal in se z Binčetom nad njim smejal.

„Korporal, danes zvečer gremo zopet v klet!“ nagovori Binče svojega tovariša.

„Kedar ni mačke doma, so miši dobre volje. Gospodar, tvoj brat, je odšel z doma in ga danes ne bo domu,“ odgovori korporal.

„Ne pozabi torej novih podob prirediti, da se bomo smejali.“

„Vse bo v redu; za te vse rad storim; če hočeš, ti bom Murota še enkrat narisal, moj dragi Binče!“ pritrди korporal.

Na Lipnici je že vse spalo. Nobene luči ni bilo več videti. Čez dvorišče stopajo molčé tri moške postave in se z rahlimi koraki podajo po stopnicah v klet. Bil je Binče s svojima tovarišema. Prižgó si luč, priredé si na mizi obilo jedi in pijače in nato začnó s pravo slastjo uživati te božje darí. Posebno korporal je imel pri tem delu čudovito spretnost in marljivost.

„Sedaj pa pokaži korporal, kaj si danes prinesel!“ pravi Binče.

„Prinesel sem podob in pa eno ballado,“ se odreže korporal.

„Kaj? Ballado? Izvrstno! Ali si slišal, Matevž?“ zavpije Binče zavzet in od veselja od mize poskoči.

„Ballada? Ali se to sme jesti?“ vpraša Matevž.

„Ne bodi neumen Matevž! To je taka pesen, ki se poje ali pa bere,“ razlaga Binče. „Le urno pokaži, korporal!“

Korporal vstane, odpre svoj zapisnik in z veličastnim glasom prične brati: „Kratkovidni major; strahovita ballada v treh podobah in in v treh kiticah“.

Korporal je znal dobro risati, toda slovenskih verzov ni znal delati, če je prav slovenski umel. Vendar je nekaj vrstic pri vsakej podobi napisal, da bi pojasnile sliko.

Prva podoba kaže sledeči prizor: Major se spenja pri oknu vrtné hišice, da bi videl gospó. Naočniki so mu z nosa padli. Korporal zapoje:

Ne slišiš v vrtu tam šumenja?

Nekdo pod okencem se spenja.

Kaj tu stojiš v mraku sam?

Major Besson, al' ni te sram?

„Zakaj pa pravi majorju „ti“? To ni prav!“ se jezi Matevž.

„Molči Matevž, ti si bedast!“ svari Binče. „Dalje, dalje!“

„Naj bom! Kaj bi se pa ta tako nosil! Pa še proti majorju! Bore kapró!“

Druga podoba: Iz okna se pokaže neka glava, ki je bila Matevžu prav podobna. Major jo objema, ker v mraku brez naočnikov ne vidi, kdo da je.

O srce moje! on zdihuje,
Objemlje, boža, poljubuje;
Le dobro glej, da vidiš prav,
Major Besson, ti si brljáv.

„Ne kriči, Binče, tako strašno! Lahko nas kdo sliši,“ teši ga korporal, ker se je njegov prijatelj prehudo drl.

„Izvrstno! Naprej, naprej!“ vpije Binče.

Tretja podoba: Major je spoznal, da se je zmotil. Ves poparjen in razkačen sune od sebe glavo.

Kaj zlod'ja! ustne so bradate,
Roke velike kot lopate.
Major Besson, kaj si počel,
Matevža sam'ga si objel.

„Kdo ti je rekel to zapisati? Ti ciganski lažnjivec!“ se huduje Matevž, kajti korporal mu ni bil prav všeč, ker je bil Binčetu zelo priljubljen.

„Matevž, ne jezi me!“ zavrne Binče in se razsrjen va-nj zapodi.

„Zakaj si pa izmišlja, ta pritepenec! Mene ni major nikoli še objel.“

Matevž se je od jeze jokal, Binče pa na ves glas smejal, da so se mu oči solzile.

„Vina góri!“ kriči Binče. „Starega, najboljšega! Zaslužil si ga korporal!“

„Saj sem se pa tudi dolgo trudil,“ se pohvali korporal, „da sem te stihe vkup spravil. To ni kar si bodi.“

„Ali stihi so res lični in smešni,“ pravi Binče.

„Za borega kaprôla so še dosta dobri,“ opazi zaničljivo Matevž.

Korporal odloži na mizo svojo suknjo in na to spleza z Binčevo pomočjo gori na veliki sod, da bi dosegel one na polici pri stropu razpostavljene butelje. Binče se vstopi na mizo in nadalje popeva čašo v roki vihteč v pijani radosti s hripavim glasom zadnje balladine vrstice. Na to skoči z mize in v svojej nerodnosti svetilnik z nogo zadene, da je takoj luč ugasnola, sveča pa daleč v stran odletela. Črna tmina jih je obdala. Matevž in Binče sta dolgo svečo iskala; vse zastonj! Kaj je bilo storiti? Matevž je moral iti v hišo po drugo luč, korporal je pa luč pričakovaje dalje na sodu čepel, kajti okoli soda je bilo mnogo različnega orodja razpostavljenega, da se ni moglo videti, na kaj bi korporal priletel, ko bi se s soda spustil. Kmalu nato pa, ko je Matevž iz kleti odšel, se odpró zopet vrata, in prikaže se luč. Ali to ni bil Matevž, ampak gospod major in hišni strežaj, ki sta prišla klet preiskavat.

„Binče! Major je prišel!“ iznenaden vsklikne korporal in od strahu na sodu kvišku odskoči. „Sam zlodej ga je prinesel! Skrij se hitro sim za sod!“

Na to korporal na sodu še bolj nizko počene in se nazaj k zidu potisne. Toda ni se bilo bati, da bi ga major zapazil, ko bi ga tudi iskal. Tudi strežaj ga ni videl visoko gori na sodu, kajti njuna svetilnica je le po strani svetila, gori pa pri stropu in na sodih, kjer se je korporal plazil, je bilo vse temno.

„Tukaj v tem kotu morajo biti ona skrivna vrata,“ pravi strežaj.

„Dobro!“ odgovori major. „Postavite svetilnico sèm na to mizo. Kaj pa je to? Nekdo je imel tukaj celo pojedino. In pa ta suknja, ali ni vojaška?“

„Le dobro glej, da vidiš prav, major Besson, ti si brljav,“ polglasno Binče za sodom šepeta.

„Ali niste ničesar slišali?“ pravi major. „Meni se zdi, kakor da bi nekdo nekaj šepetal.“

„Motili ste se,“ reče strežaj. „To je le odmev v kleti.“

Na to major zopet dalje pregleduje na mizi razpostavljene reči.

„To je suknja mojega korporala,“ se začudi major.

„Da, da!“ pritrdi strežaj. „Z Binčetom sta tukaj pila in v pijanosti suknjo pozabila. Dovolite mi, gospod major! Vaš korporal ni veliko prida, vedno z Binčetom pohajkuje in pijančeva.“

„Temu srakoperju bom že perje populil, prej ko grem iz Lipnice, da bo pomnil,“ misli si korporal gori na sodu.

„Ta peklenski hinavec!“ rentāči major. „Jutre mu bom pokazal. Železne spona na roke in noge in nič jesti. Pa kaj je zopet to? V njegovej službeneji knjižici polno podob in pa še stihov! Kaj? Ta robot in neroden človek naj bi še stihe delal!“

„Da, gospod major! Pa še o Vas govoré ti stihi in te podobe,“ pristavi strežaj. „Poglejte tu: Kratkovidni major pod oknom! Major Besson, al' ni te sram! Major Besson, ti si brljav!“

Major je bil ves divji. „Ta slepar piše in riše o mojej osebi! Ti ubogi črv! Da bi te le tukaj imel! Na drobne koščke bi te sesekal.“

Strežaj bere dalje: „Major Besson, kaj si počel, Matevža sam'ga si objel.“

„Tri sto tisoč centov suhih vragov ga naj vzame!“ zarohui major in s krepko pestjo zgrabi za sod, na katerem je korporal stal, kakor bi se hotel nad sodom maščevati, ker ni korporala dobil.

„Zakaj pa kliče major suhe vrage,“ pobara Binče tiho korporala.

„Zato, da jih gre več na vago,“ odvrne korporal. „On gleda veliko na število.“

„Ali niste zopet ničesar čuli?“ vpraša major.

„Jaz menim, da je to le odmev najinega govora. Če pa hočete, pa pogledjva malo po kleti,“ odgovori strežaj.

Že sta hotela pogledati, je-li kdo za sodom, ali v tem trenutku se odpró kletine duri in po stopnicah stopa doli s svečo v roki — Ljudmila.

„Za božjo voljo, gospa je tukaj!“ pravi prestrašen major. Hipoma pihne luč in se skrije za sodom v kot. „Slišala je ropot,“ si je mislil, „in zdaj je prišla pogledat, kaj delamo. Kaj si bo mislila!“

Ljudmila se je s prva prestrašila, ko ni našla kletinih durij zaklenjenih. A ker si je mislila, da so vrata le po naključji odprta ostala, se zopet pomiri in gre tiho stopaje do skrivnih vrat, postavi luč tja na stolico zraven onega sode, na katerem je korporal trepetal, in odloži veliko zimsko ruto, s katero se je zaradi hladne noči ogrnola. Že je hotela svoje delo pričeti ter odpreti vhod v podzemeljsko klet, da bi tam notri sama zagrebla orožje, ali v tem hipu jo preplaši ropot, da prestrašena zavpije. Korporal se je namreč dolgo premetaval na sodu, na zadnje pa spoddrsnil s sode doli na stolico ter prevrnil luč, da je zopet hipoma nastala gosta temota. S tem je zabranil, da ni Ljudmila nehoté ovadila majorju svojega skrivališča. In po temi tavaje so vsi želeli se kakor hitro mogoče iz kleti spraviti. Major je hotel le do vrat priti; tam se je mislil oglasiti, kakor da bi iz dvora slišal gospejin krik in prišel v klet gledat, kaj da je. Ko se je torej po temi dalje motal proti stopnicam, naleti na Binčeta, ki je počasi pred njim stopal, ter ga misleč, da je to strežaj, krepko pod rebra sune. Binče se raztogoti in po temi išče svojega napadnika; a namesto njega ujame hudomušnega strežaja, katerega z vso silo vrže na tla. Tudi korporal se je bil kmalu od tal pobral. Ko ni mogel dolgo najti svoje knjižice, pograbi gospejno zimsko ruto v zmešnjavi, temi in pijanosti meneč, da je to njegova suknja, jo ogrne čez ramena in hiti proti vratom. Med potjo se je trdo zadel ob majorja, da bi bil gotovo padel, ko bi ga ne bil ta prestregel. Major ga je bil zagrabil za zimsko ruto in z živo slastjo pritisnil na svoja prsa, ker je mislil, da v gospejnej ruti mora tudi gospa sama biti; saj je strežaja že naprej pahnil, drugega pa ni bilo v kleti.

Med tem prilomasti s težkimi koraki po stopnicah Matevž luč v roki držeč. Na sredi kleti obstoji, luč kvišku vzdigne, debelo pogleda, usta odpre in glupo zija. Kazal se mu je čudno-smešen prizor. Pri sodu tam je slonela onemogla Ljudmila, Binče je na tleh ležečemu strežaju na prsih klečal in ga davil, major pa goreče stiskal — svojega debelega korporala.

(Dalje pride.)

Moška čast.

Poredkoma se moja pesen glasi,
Miruje v duši pevska vsa krepost,
Ozbiljni so približali se časi,
Izginola mi zlata je mladost.

Kar v prsih nádej sem gojil cvetočih,
Najlepšim hitro je odpadel cvet,
Kar želj redil sreč povzdigujočih,
Spolnila sta jih malo čas in svet.

Minolost kaže meni grobe same,
 Pokopal vá-nje sem za upom up,
 In kaj ostalo je v tolažbo zá-me?
 Spomin o vseh izgubah, bridki' strup!

Hrepenél jaz koristiti očini,
 Nad vse sem ljubil vselej narod svoj,
 Njegova sreča — zvezde luč v višini —
 Oziral ná-njo se je pogled moj.

Mladostno vnét vresničiti sem vzore
 Visoke želel svojega srcá,
 Življenje mi zavéralo napore,
 Peruti mi zvezalo je duhá.

A duh moj orlu drznemu enák je,
 Ne kloni se, če tudi je potrť,
 Značaj ponosni vedno mu krepák je,
 Prostóť njegovo geslo ali — smrt.

Če nigdar sreča ne obsije mene,
 Da svojo bi prostó razvijal moč,
 Tožbé ne pošljem mile v svet nobene,
 Trpina me obsenči smrti noč.

Hudó je, kakor živi ogenj peče,
 Zatirati si voljo in željé,
 A v večnost potok nam življenja teče,
 Naj struge so široke, naj tesné.

Slab mož je tist, ki vpogne ga osoda,
 Ko sreča skrije solnčni mu obraz,
 Solzami se ne pribori svoboda,
 Srénóťjo hočem jo doseči jaz.

Naj tudi nimam je nigder zaslombe,
 In straši naj življenja me vihar,
 Naj gledam sreče svoje katakombe,
 Moťtvó se ne omaje mi nigdar.

Mirán v bodočnost zrem in neoplašen,
 Če vzdigne me, če trešči me v propast,
 Življenjem dalje se borim nevstrašen,
 Prost ali sužen moško rešim čast.

Jos. Cimperman.

Roka in srce.

Novela.

(Konec.)

VI.

Po odhodu Melitinem je bilo na gradu še bolj žalostno nego poprej. Melita in njeni soprog sta se mudila že tretji teden na potovanji. Bila sta najprej v Parizu, potem v Italiji, kjer sta obhodila najlepša mesta. Čez eden teden sta bila namenjena se v domovino povrniti v mesto N., kjer bi živela. Melita je med tem dvakrat domu pisala, marquis pa enkrat. Nobeden njiju pa ni v pismih o ničem drugem govoril kakor o potovanji, o krajih in njih imenitnostih. Melita ni nikdar omenjala svojega soproga in marquis nikdar Melite. Njuna pisma so imela bolj stvaren, kakor oseben in prijazno-srčen zadržaj, kar je med sorodniki bolj v navadi. Pisma so hodila v rodbini iz roke v roko, a vsak, ki jih je prečital, jih je položil nemo iz rok. Govorilo se je o potujočem paru kolikor manj mogoče. Tudi Alfonz, da-si se je sedaj skoro celi dan bavil s svojim konjičkom, marquisovim darom, je zapazil to žalostno spremembo v hiši. Zato je bil zdaj tudi on domá vedno tih in miren. Tudi Leonora si je želela nazaj v mesto, kjer jo je čakalo stotero opravkov. Sedaj je prvikrat bilo, da si je želela z dežele v mesto; kajti dogodki zadnjega časa so jo delali otožno. Kakor pri prihodu je bil Alfonz tudi pri odhodu njeni spremljevalec na kolodvor. In zopet je Leonora iz okna železničnega voza kakor pred šestimi tedni pozdravljala sivi grad, že zaviti v prvo jesensko meglo. A samo eden trenotek, in stisnola se je v kotichek svojega coupéja, prezrevši druge sopotovalce, živéc le s svojimi obilnimi mislimi in žalimi čuti.

Novoporočenca sta že bila prišla s potovanja na svoj novi dom. Oni mesec, katerega sta preživela na potovanji, je bil za Melito manj bridek od vseh drugih, ki so temu sledeli. Malo je Melita do takrat v svojem življenji potovala, malo poznala lepote in posebnosti krajev. Kot najmlajšo hčer puščali so jo roditelji vselej domá in s seboj jemali druge njene sestre, kedar so potovali ali pa obiskavali zabave. Zato se je Melita na svojem potovanji z radovednostjo svojih mladih let in z onim zanimanjem, s katerim človek prvikrat kaj posebnega gleda, udajala uživanju brezštevilnih novostij, ki so se v enomer prikazovale njenim strmečim očem. V svojeji zamaknenosti je torej nekoliko tudi sebe pozabljala in marquisa ter takó manj čutila bridkost svoje osode. Skoro nevedoma je postala marquisu prijaznejša, menda iz hvaležnosti, da jej je dal uživati toliko krasnih, za-njo jako mamljivih prizorov. A ko je prišla s

potovanja na svoj novi dom, ko je njeno okó, kamor se je ozrla, od velike sprejemne sobane do zadnjega hišnega koticika gledalo le odsev velikega bogastva njej do zdaj še nepoznanega, spomnila se je priproste, a prijazne sobe svojega rojstnega doma, spomnila se je svojega novega stanú, in srce se jej je v prsih skrčilo. Zopet se je v njej oglasil oni nesrečni čút, ki jo je kakor strah že ves čas, odkar je nevesta, spremljal, da je prodana od roditeljev, privezana za celo življenje na možá, ktereга ne ljubi, in to vse samó za prazni blesk, ktereга iz cele duše črta. In umolknilo je, kar je bilo še blagega v njej. Zopet je začela žaliti marquisa z ledenim obnašanjem in mrzlimi besedami. A marquis je k vsemu temu ne le molčal, temveč še pomnoževal svojo nežno pazljivost proti njej. Iz očíj jej je čital vsako željo in ni poznal večjega veselja, kakor njej ustrezati s čimer si bodi. Njegova potrpljivost in udanost, koja pa je Melita za vsiljevanje smatrala, jo je še bolj dražila. In vse to je marquis delal iz svoje neskončne ljubezni do nje. A Melita ga je v svojej trdosrčnosti vendar dalje mučila, da-si je vedela, da tak način življenja med njima ne more dolgo trajati, da mora ali obrniti se na bolje ali na slabše. Ona pa je tirala te žalostne razmere tako daleč, da so pretile s slabim izidom.

Bilo je meseca februarja. Po dolgih sneženih dnevih se je zopet prikazalo solnce in prijazno sijalo po v snegu bliščečih strehah. Jasno nebo, nenavadna toplota po dnevu je privabila ljudi na prosto uživati predčutje mile spomladi.

Po ulicah je bilo polno šetalcev. Na oknu marquisove palače je leno slonela Melita in z mrklím očesom opazovala veselo gibanje mimogredočih. Kmalu pa se je bila tega naveličala ter se vrnola v sobo. Tu se je vsedla na blazino in vzdihovala od dolgega časa. Kako je bila že trudna svojega sedanjega življenja! Zanimala je ni nobena stvar, veselila nobena zabava. Sprejemala je pohode in sama le toliko obiskovala, kolikor je bila primorana to storiti kot marquisinja in soproga deželnega predsednika. Edino za kar je še marala, je bilo, da je igrala na glasovir najbolj divje fantazije, menda podobe njene razburjene notranjosti, in se pogovarjala s svojo papigo. Tudi sedaj spomnivši se papige stopila je pred pozlačeno kajbico in se tožno nasmejala, ko jej je papiga kričala nasproti v pozdrav. Zdaj potrka nekdo na njena vrata. Na Melitin oglas stopi v sobo marquis.

Ljuba Melita, ali te ne vabi iz hiše to krasno pomladansko vreme? Ako ti je ljubo, dam kočijo zapreči in se voziva nekoliko uživati današnjega prijetnega vremena. Da bi peš hodila, je premokro vsled kopnečega snega.

Nisem pri volji, bil je nje kratki odgovor, in dalje je nagajala papigi.

Ali ti morda ni dobro, Melita? jej reče skrbljivo marquis; že nekoliko časa zapazujem bledobo na tvojem obrazu.

Odkar sem imela srečo Vas poznavati, ne vém, ali sem kedaj bila boljšega lica, kakor ravno danes.

Melita, povej mi, s čim bi ti olepšal življenje, in storim rad, naj stane, kar hoče.

Čemu mi hlinite skrbljivost, odkar me poznate, ko dobro vem, da Vas in ljubezen vodila izbrati me za svojo soprogo?

Melita! jej seže on v besedo.

Pustite mi izgovoriti, odvrne ona, kar mi davno srce teži. Potem se izgovarjajte, kolikor Vam ljubo. In ne da bi ga pogledala, nadaljuje: Vas in moje roditelje je vezala neka skrivna zaveza; a kakošna, mi še dan danes ni znana. V tej zavezi, kakor sem iz vsega sklepala, je v Vaših rokah morala biti moč njim škoditi. Ali Vi ste porabili svojo moč v to, da ste si izbrali nevesto izmed nas štirih sester. V resnici, neblag čin možá. Izbrali ste potem mene, najmlajšo, ne prašaje za moj odgovor, ne čakaje, da bi se vsaj zavedela od iznenadjenja; mene ste hoteli, in morala sem z Vami. Z eno besedo, Vi ste, kakor se meni vidi, mene nekako kupili. Zato Vas tudi, namesto da bi Vas ljubila, kakor bi bila moja dolžnost kot soproge, sovražim!

Melita se je tresla na celem životu, ko je končala svoj govor. Tihota je vladala v sobi; le papiga se je jezno šopirila menéč, da jo Melita krega. Ne daleč od tod poleg mize je stal marquis z roko na-njo uprt, bleđ, ko bi bil brez življenja. Hotel je nekaj reči, a glas mu ne more iz grla. Polagoma se je zopet pobarvalo njegovo lice, njegovo visoko čelo je zadobilo gube, okó mu zablisne s čudnim žarom, potem se resno pokloni in nemo odide. Bil je v tem trenutji podoba razžaljenega moža.

Po njegovem odhodu je bilo Meliti sicer lažje pri srci, a polastila se je nje neka nezadovoljnost s samo seboj. Bil je glas vesti, ki jej je očital nedostojno in brezsrčno ravnanje s svojim soprogom. Po tem dogodku sta se srečavala Melita in marquis samo še pri mizi. A tudi tam sta skupaj samo najpotrebnejše reči govorila in še to vselej vpričo slug. Kedar jej je imel marquis kaj neobhodno potrebnega povedati, storil je to vselej pismeno, kračje ko mogoče in jo pri tem vikal. Na sprehodih, bodi-si peš ali v kočiji ni več spremljeval Melite; pustil jo je sploh hoditi, koder je hotela; nikdar je ni vprašal za njene želje in pota. V društvih, kamor sta morala pogosto zahajati, govoril je z njo le toliko, kolikor je bilo potrebno, da bi njuno obnašanje ne vzbujalo pozornosti svetá. Govoril je takrat sicer uljudno in prijazno, a Melita je vendar čutila obupnost, ktero je on skrival pod svojo umetno mirnostjo. S početka je zanimala Melito ta nagla sprememba. Da svojega soproga ni več videla pred seboj kot udano in ponižno jaguje, jej je ugajalo. A vendar je še prehitro

začela čutiti pekel sedanjega življenja. Ona, le navajena, da jo mož mili in ljubkuje, je bila zdaj vidno zanemarjena. In to v lastnej hiši, od svojega lastnega soproga! Poleg tega jej je pravil notranji čut, da je ona sama v svojej prešernosti, ker jo je marquis preveč božal, zavrgla srečo, ki se jej je v takó obilnej meri ponujala. Želela si je zopet v prejšnje, da-si neprijetne, a vendar manj žalostne razmere s svojim sprogom, a da bi se mu bila ona prijazno približala, toliko kreposti ni v sebi čutila niti zamogla.

Bil je zadnji dan v pustu. Zvečer je imel biti veliki ples, na katerem sta bila po okoliščinah prisiljena se prikazati marquis in njegova soproga. Sedela sta tedaj zvečer v kočiji po treh tednih prvikrat zopet eden tik drugega. Oba v najokusnejšej obleki. Ali pa je bilo tudi njuno čuvstvanje primerno veselemu večeru? Melitino ni bilo, a marquisovo tudi nič bolj. Ves pot nista niti ene besedice spregovorila. Izstopivši iz voza ni marquis Meliti pomagal, kakor navadno, izstopiti, ampak je to slugi prepustil.

Melito so tudi ta večer, kakor vselej, kedar je kam zahajala, občudovali, iskali in osipavali z uljudnostmi. Le eno okó jej ni celi večer darovalo niti enega pogleda, oko njenega soproga, ktero je sicer vselej z veseljem uživalo ugodne utise, ki jih je povsod delala prikazen njegove mlade žene. Resno je stal pri kakošnem znanci ali pa občeval s starejšimi damami, ki se niso plesa udeleževale. Melita je to zapazila in ni bila tega vesela. Zato se je tudi jako zamišljena gibala sredi živahne družbe, preslišala več nego polovico tega, kar so jej govorili, in le kratke odgovore dajala. Njeno okó pa je ta večer z nekim nestrpljenjem le marquisa iskalo, in menda ves čas, kar je bila z njim združena, mu ni darovala toliko pozornosti, kakor ravno takrat sredi šuma. Marquis v svojej okusnej obleki, v ktorej se je njegova visoka postava tako veličastno gibala, s svojim rujavim licem, znakom moške dobe, in zamišljenim čelom, se jej je dozdeval jako častitljiva in zanimiva prikazen, ki je vse druge nadkriljevala. Zato je le njega nehoté iskala, le njega videla. A kakošno brezdno je ležalo med njima!

Počasno so po tem večeru Meliti tekli dnovi naprej. Njena prejšnja razdraženost se je spremenila v neko posebno, njej neznano otožnost. Neki pomanjkljaj je čutila, a vedela ni kakošen; saj je vsega, kar si je le mogla želeli, v obilnosti imela. Razmere med njo in njenim sprogom so ostale enake. Le toliko je bilo v njih spremembe, da je zdaj Melita na skrivnem pogosto opazovala marquisa, kar pred onim večerom ni delala, in pri tem zapazila, da on trpi. Da ima Melita izvrstno srce, rekala je večkrat Leonora. In ni krivo trdila. Pri večkratnem ogledavanji upalega lica marquisovega se je vzbudil v Meliti neki čut obžalovanja in srama zavoljo njenega obnašanja proti njemu kot ženinu in kot sprogmu. Morda sem mu vendar krivico storila, mislila je potem večkrat pri sebi; morda me je vendar ljubil, če se je ravno njegovo snubenje izvršilo na

meni nepovoljni način. Vsega, kar jej je Leonora v kolibici govorila, se je zdaj živo spominjala. Koliko resničnega, mislila je, je bilo v njenih besedah, koliko zdravega razuma v njenih opominih! Hotela je zdaj pisati Leonori, in jo prašati sveta, kako bi se naj obnašala, kaj naj stori, da se pogladijo razmere med njo in marquisom, a ni imela srčnosti dovolj. In tako je dalje nosila svoje gorjé, ki se je povekšavalo od dné do dné.

Neko jutro je Melita sedela sama pri mizi čakaje marquisa na zajutrek. A mesto njega je prišel njegov sluga z naznanilom, da gospod marquis ne more danes milostljivej marquisinji delati družbe, ker se slabo počuti. Melita je to čuvši obledela. Samotno použije potem svoj zajutrek, a dišal jej ni. Prišel je poldan, prišel večer, a marquis se je dajal vselej oprostiti z uzrokom že v jutro navedenim. Melita je čim dalje tem bolj nemirna postajala. Sluge ni hotela poprašati, kaj je marquisu. Zdelo se jej je to kot marquisovej soprogi poniževanje. A v marquisove sobe se ni upala iti, kamor še do sedaj nikdar ni bila stopila. In ko bi tudi šla, kako bi se naj njemu nasproti obnašala? Kako bi jo on sprejel?

Drugi dan je bil prvemu podoben, samó da je bila še poizvedela, da marquis leži in da je že v jutro za rana poslal po domačega zdravnika.

Anton, rekla je potem slugi, ki jej je bil to poročal, kedar zdravnik zopet pride, povejte mu, da želim z njim govoriti.

Zvečer jej je bil naznanjen zdravnikov prihod.

Pustite ga vstopiti, bil je nje ukaz.

Kmalu se je v Melitinej sobani prikazala častita oseba bolj priletnega zdravnika. Melita se je vidno prestrašila njegovega resnega obraza. Vedela je dobro, da velja to pri njem kot slabo znamenje.

Kaj je gospodu marquisu, rekla je potem težko premagujoč trepet svojega glasú, da je prisiljen biti v postelji?

Milostljiva gospa marquisinja, odvrne zdravnik, njegova bolezen se ni še popolnoma razvila. A močna vročica, ki ga muči nocoj in ktere v jutro ni imel, in hudo glavobolje, o katerem se gospod marquis pritožuje, daje mi prepričanje, da to ni mimogredoča slabost, temveč znak hude bolezni, ki mu pretí.

A odkod, menite, bi imela ona izvir? vprašala je boječe Melita.

Milostljiva, kdo more vedeti za sto uzrokov, ki če tudi majhni, so vendarle krivi človeških boleznij? Prehlaje, pregretja, utrujenost, jedila, večkrat tudi moralno žalostno stanje človeka — ima za nasledek telesno bolezen.

Melita je bila uničena; vedela je dovolj. Skoro se ni upala več pogledati svojega pogovornika, bojé se, da bi ta ne uganil, kaj se v tem trenutji v njej godi. Dala mu je torej znamenje, naj jo zapusti. Samo prosila ga je še, naj stori vse v polajšanje marquisu in jej naj vsak dan naznanja stanje bolnikovo.

Bila je zopet sama, a po ušesih so jej vedno donele zdravnikove besede: tudi moralno žalostno stanje človeka ima bolezní za nasledek. Da je pa marquis, odkar je njo poznal, vedno duševno trpel, je le pre-dobro vedela.

VII.

V mnogih slučajih človeškega življenja se ne dá popisati notranje stanje njegovo, in to veljá za vesele kakor za žalostne prigodke. Kje bi se našel čopič, ki bi znal namalati zahajajoče in vstajajoče solnce, eden žarek lune, eden migljaj zvezde in to takó živo, da bi prevarilo okó opa-zovalčevó? Tako bi nemogoče bilo popisati prestane boje, strah, kes in hrepenenje, kar je Melita pretrpela ves čas marquisove dolge, nevarne bolezní. Vsled vnetja možgan je bil marquis v smrtnej nevarnosti in še le mesec dnij potem, ko se je bil ulegel, so izrekli zdravniki prvi up o nje-govem ozdravljenji. A ker je bila bolezen zeló nevarna, so strogo prepov-edali, da bi hodil kdo iz rodbine v bolnikovo sobo razven onih oseb, ki so mu stregle. Bolnikov duh je moral ostati miren in manj ko mogoče po zvunanjih utisih razdražen. Bil je tedaj ta mesec za Melito, ker ni videla marquisa, po dolgosti in po prestanih mukah hudej večnosti po-doben. Cela vrsta sob jo je od njega ločila. Njegovo življenje je bilo v rokah zdravnikov, ki so si z vsemi pripomočki svoje umetnosti prizade-vali ga smrti oteti. Izročen je bil varstvu dveh usmiljenih sester, ki ste noč in dan bedeli pri njegovem vzglavji. Stregli so mu po mogočosti sluge. Samo njej, njegovej soprogi, ni bilo dano storiti kaj za njegovo polajšanje! Nje ni marquis potreboval in po njej tudi ni nikdar vprašal! Kaznovana je bila dovolj za svoj pregrešek, ktereга je storila bolj iz žaljenega ponosa, kakor iz hudobnega namena njega žaliti, ali pa celó iz resničnega sovraštva proti njemu.

Ko je začel marquis okrevati, ponehalo je tudi varstvo usmiljenih sester. Njih mesto je zdaj prevzela priletna dobrasrčna hišna oskrbnica. Tudi po noči je zdaj samo ona čuvala pri njem; sluge so namreč vsi zopet smeli k počitku, ker je marquis skoro celo noč mirno spal.

Bilo je neko noč okoli ednajste ure, ko gre Melita po svojej naj-novejšej navadi pred spanjem pogledat, ali je vse pripravljeno, kar bi se utegnolo po noči potrebovati za marquisa. Gredoč pa mimo vrat proti marquisovej spalnici, čuje skozi na pol odprta vrata kakor da bi kdo klical. Po nekej notranjej moči prisiljena stopi brez vsakega pomisleka prvíkrat v marquisovo sobo, ktero je le slabo razsvetljevala majhna nočna lučica. Poleg postelje je dremala na stolu oskrbnica, na visokem vzglavji pa ležala marquisova glava z zaprtimi očmi. Pri tem pogledu se je Melita komaj zdržala glasnega vzklica; takó se je bila prestrašila. Prejšnji mar-quis je bil edino spoznati po gostej lepej bradi; drugo je bilo vse na

njem le kost in koža. Ko je marquis stopinje začul, reče s slabim glasom, pa vedno zaprtimi očmi: Marjana, daj mi še eno žličico one pijače; po njej se čutim pomirjen in mislim, da bom še nekoliko spal. Koliko je ura?

Menil je, da je Melita njegova čuvajka. Prvi hip ni Melita vedela, kaj bi storila. Pogledala je okoli. Tam na mizici je stala omenjena steklenica in žlica poleg nje. Vzela je hitro z mize steklenico, napolnila žlico s tekočino, približala se marquisovej postelji, potem pa roko pod vzglavje položivši malo privzdignola blazino ter mu dala pijače. Vse to je storila v malo trenotkih. Željno je marquis popil in zahvalivši se odprl nekoliko oči. Zagledal in spoznal jo je ob enem. En vzdihljaj je prišel čez njegove blede ustnice, in sklonila se je zopet glava v blazino. Oči je imel zopet zaprte in težko je sopal. Še eden trenotek je Melita postala in pogledala na njegov obraz, a potem zbežala iz sobe, kakor bi jo bil duh odgnal.

V svojo sobo dospevši si olajšuje obilne občutke, ki so jej tesnili prsa, z dolgo trajajočim jokanjem. Te solze so bile prve za onimi, ktere je prelila v Leonorinej pričujočnosti na dan svoje poroke. Te pa niso bile kakor one obupne, temveč sladko-otožne in čut, ki jih je spremljeval, ni bil čut obupa, temveč čut utolažbe in pomirjenja. Dolgo ni mogla zaspati; njene misli so vedno bedele pri vzglavji svojega soproga.

Po onej noči se je prepričala Melita vedno bolj, kar je že prej začela čutiti, da ljubi marquisa in to z vsemi močmi svoje mlade duše, z vsem ognjem prve ljubezni. In vsak novi dan je v njej pomnoževal ta čut in vsak dan je z veseljem in strahom pričakovala trenotek, ko bode marquis zopet v njenej družbi obedoval. Kako se bode takrat proti njemu obnašala, še sama ni vedela; želela si je samó, da bi zopet njega videla.

Takošna je bila sprememba z njo in to v tako kratkem času. Ali bi bila ona prej na kaj takega mislila? Kam je bila izginola prejšnja hladnokrvnost, njeno sovraštvo in zopernost do marquisa? Vse te slabosti so jo zapustile vsled bridkihkušenj zadnjega časa.

Marquis je ozdravel, a okreval je jako počasi. Zavoljo tega so mu zdravniki svetovali se v pospeševanje svojega zdravja v kopel podati. Priporočili so mu Karlove vare. Tja je imel z dvema slugama v nekolikih dneh odpotovati. Da je Melita s težkim srcem gledala priprave za pot, kdo ne bi tega verjel po njenej spremembi? Marquisa ni več videla po onej za njo osodepolnej noči, da-si je bilo med tem preteklo že štirinajst dnij. Ali bode pa tudi jemal od mene slovó, si je vzdihovaje mislila Melita?

Dan njegovega odhoda je prišel. Nemirno je Melita že takoj v jutro hodila gor in dol po svojih sobah in vedno poslušala, ali ne čuje koga približevati se njenim vratom. Pričakovala je marquisov prihod. Čula je slednjič vedno bližje korake, a takoj je spoznala, da oni niso marquisovi

Kmalu se je tudi tega prepričala. Bil je sluga, poslan od marquisa; ker še baje marquis ne more zavoljo slabosti jej pismeno naznaniti, kar je neobhodno potrebno, da izvé pred njegovim odhodom, jo prosi, da se naj za trenotek v njegovo sobo potrudi. Kako jo je vznemirilo, a vendar tudi razveselilo to poročilo! Tema se jej je storila pred očmi, kolena so se jej šibila, ko se je bližala marquisovej sobi.

Marquis oblečen za potovanje je stal pred svojo pisalno mizo in pregledaval neki papir, ko je Melita vstopila. Ko čuje njene stopinje, se obrne proti njej in videl jo je stati pred seboj, kakor sodnik obtoženca.

Gospa marquisinja, je začel, gotovo Vam je znano, da moram v kopel odpotovati vsled zdravnikovih ukazov. Ker pa tam najmanj eden mesec ostanem, Vam tu izročam pismo, s katerim bodeite pri mojem menjalcu prejemale denar za svoje in hišne potrebe. Vi pa lahko med tem časom potujete, ako se Vam zljubi, morda v svojo domovino, ali kamor bi želeli. Do tedaj pa ostanite z Bogom!

Melita se ni ganola z mesta. Nič ni odgovorila; stala je še vedno kakor poprej. Marquis videč, da ona ne misli oditi in mu odgovora ne da, nadaljuje: Ako prav sodim, Vi se nočete od mene ločiti s svojim sovraštvom. Prav imate. Saj kdo vé, ali se kedaj še povrnem? Čutim se tako slabega. — Tu imate mojo roko, vsaj ne sovražite me, ako mi nočete biti prijateljica! In ponujal jej je **velo** roko.

Kako rada bi bila Melita prejela njegovo roko in z enim pritiskom mu povedala, česar ni upala v besedah izreči; a tega vendar ni storila temveč bojzljivo dejala: Jaz Vas sprejemem v kopel in ostanem pri Vas, ako dovolite.

Ti, Melita?

Ni mu dala dalje govoriti. Čuti svoje ime iz njegovih ust, bilo je več, kakor si je pričakovala od tega trenotka. Pozabivši vse, kar je bilo kedaj med njima, je poslušala samo glas svojega srca in dela obe roki okoli marquisovega vratú, skrivaje zarudelo lice na njegovih prsih. In ko se je njegova roka ovila njenega života in ko je čula udarce njegovega srca, bila je Melita prvikrat srečna po svojej zaroki.

VIII.

Med tem se je vrtela Leonora sredi svojih gojencev in poslov. Njene misli so bile vsak dan pri Valeriji in Meliti. Valerija jej je pogosto dopisovala. Takoj v prvem svojem pismu naznanila jej je povratek novoporočencev. Iz njenih pisem se je Leonori zdelo, da Valerijin duh postaja zopet mirnejši? Govorila ni več, kakor je to prej storila, samo o Meliti, ampak začela se je zopet zanimati za dom in za srečo drugih svojih otrok. Bila je tedaj Leonora gledé Valerije nekoliko pomirjena. A vznemirjalo jo je tem bolj Melitino sumljivo molčanje. Že pred pol letom je

pisala Meliti pisemce, v katerem jo je vprašala, kako se počuti. In vendar je zastoj čakala dan za dnevom na odgovor.

Bilo je koncem maja že drugega leta, ko dobi neki dan pismo. Z napisa je takoj spoznala, da je od Melite. Na pismu je bil čitati pečat: Karlsbad — Karlovi vari. Kako rada bi bila Leonora bežala s svojim zakladom, z dragim pisemcem v svojo sobo, a slučaj je hotel, da je ravno nekaj trenutkov prej bila moko v krop zasipala. Kakošni bi postali žganci, ko bi sedaj moko v nemar pustila? Radovednost pa jej vendar ni dala miru. Klicala je torej zaporedoma: Jože, Tone, Miha, ali je kateri izmed vas v sobi? Namesto odgovora priteče v kuhinjo drobni Jože, učenec druge latinske šole poprašat, kaj je nje želja.

Ali drugega ni nobenega tu?

Nobenega.

Ali bi mi zual povedati, Jože, v katerej deželi so Karlovi vari?

Leonora, da-si je dosti učenjakov vzredila, vendar v zemljepisji ni bila tako učena, da bi vsaj glavne kraje naše države bolj natanko poznavała.

Jože jo je z debelimi očmi gledal. Ubogi Jože! Bil je od nekdaj slab učenec, a oče ga je vendar silil k učenju, da-si mu je to Leonora večkrat odsvetovala. A Leonora mu dalje ukaže: Idi, Jože, po svoj zemljovid in poišči Karlsbad ali Karlove vare. To ime se glasi nekako po slovensko, tedaj mora v kakem slovenskem kraju biti.

V tem trenutji pa pride k sreči domu Leonorin osmošolec, edini nje gojenec, s katerim se je mogla včasih kaj pametnega pogovarjati.

Gospod Franc, klicala mu je nasproti, pridite nama na pomoč, kje leži kraj: Karlovi vari?

Karlsbad ali Karlovi vari, odgovori Franc, so imenitna kopel na Českem.

Kaj, kopel je tam, mislila je vsa začudjena Leonora. Kako močno jej je zdaj utripalo srce! Kaj neki dela Melita v kopeli? Ali je bolna in je zato dolgo molčala?

Ta dan ni Leonora čakala večera, da bi prečitala pismo. Hitro po obedu si natakne očali, prelomi s tresočo se roko pečat in mahoma prečita pismo, ki se je tako-le glasilo:

Ljuba gospodična Leonora!

„Zanašaje se na Vaše dobro srce, katero ne goji sovraštva do nikogar, tem manj pa do oseb, ki so Vam drage, upam, da mi odpustite moje nelepo ravnanje, da Vam še nisem na Vaše pismo odgovorila. Uzrokov Vam ne bom tu naštevala. Ustmeno Vam hočem vse povedati pri sebi, na svojem domu, kamor ste prav gorko povabljeni v letošnjih šolskih počitnicah. Moj Konrad Vam ima tudi neki predlog predložiti in pričakuje, da mu ga ne odrečete.

Čudili se bodete, da Vam pišem iz Karlovih varov. Moj soprog je prestal to zimo nevarno bolezen; zato je moral potovati sèm v kopel v pospeševanje svojega zdravja. Po mojej postrežbi in vsled izvrstne kopeli je moj Konrad okreval mnogo prej, kakor so zdravniki upali. Zato se vrneva še ta teden na dom, vesela in srečna. Pišite mi skoro.

Vaša Melita

marquisinja Konrad

V Karlovih varih, meseca maja.“

En čas je Leonora zamišljena gledala pred se, potem pa zloživši pismo vzdihnola: Hvala tebi, oče nebeški, da si omečil njeno srce in združil dve duši!

Bilo je štiri leta pozneje. Z Melitino srečo je tudi Valerija z nova oživela. Omožila je srečno ostale tri hčeri, ktere so se vse seznanile s svojimi ženini pri Melitinih sprejemnih večerih. Pri roditeljih na gradiču je živel edini Alfonz, naslednik svojega očeta. Vzrastel je v krasnega mladenča, izurjen v vseh telesnih vajah in tudi izučen v raznih znanostih.

Predlog, ktereга je bil Leonori stavil marquis, je bil ta, da se mora za vselej preseliti v njegovo hišo.

Triintrideset let se je Leonora mučila in potila za svoj obstanek; zdaj je začela staret in njene moči hirati. Kakovo bi bilo s časoma njeno gospodinjstvo in odgojevanje trmoglavih gojencev? Ni se torej dolgo obotavljala; prodala je vse, kar je imela, in se udomačila v Konradovej hiši. Kdo bi bil mislil, da jo čaka še takó srečna starost? Ljubljeno in spoštovano kakor mater jo je mlada marquisinja postavila v družbinskem, kakor tudi v javnem življenji na častno mesto. Njena največja radost je bila gledati nekaljeno srečo svoje dobrotnice in božati dva zlatolasa vnučiča svoje prijateljice Valerije.

Paulina Pajkova.

Popotne opazke.

(Konec.)

IV.

Že predolgo sem se menda pri Francozih mudil, podam se torej iz Pariza naravnost v novo proslavljeno Germanijo; postanem pa najprej nekoliko v najnovejšem delu velike Nemčije, v Alsaciji. Alsacijo sem poznaval poprej, ko je bila še francoska, posebno pa še potem, ko je nemška postala.

Malo je tako lepih pokrajin, kakor so alsaske, tako prijetnih gor, kakor so vogeške in tako prijaznih bogatih dolin, kakor so one, ki se tam razprostirajo. V tej krasnej deželi je bilo mnogo blagostanja, mnogo sreče

in veselja, — je bilo — pa zdaj ga je malo več. Ko sem drugič in drugič tja dohajal, dozdevalo se mi je, da sem ga manje in manje nahajal.

Nemci zmagovalci so Alsacijo in Loreno po principu narodnosti Franciji odtrgali. Res so Alsačanje nemškega pokolenja, alemanskega plemena kakor nemški Švicarji ter alsaško ljudstvo v obče francoskega jezika ali celó nič ne govori, ali jako slabo, vendar Francija nima bolj gorečih in jej bolj udanih Francozov, nego so ti Alemanje. Nikoli se ni dete, katero se je iz rok ljubljenej materi iztrgalo ter tujki izročilo, bolj nesrečnega čutilo, nego se čuti sedaj Alsacija in Lorena — pri svojej starej materi Germaniji.

Pa kaj je temu uzrok?

Alsačanje kakor Lorenčanje so se po vsem mišljenji in čutenji po-francozili: oni, ki najslabše francoski govoré, čutijo najbolj francoski; Francoze se imenovati ter državljanje velike, mogočne slavne Francije je njihov največji ponos. Nemce, svoje pokolenjenike, so že poprej prezirali ter jih zaničljivo le „Švabe“ imenovali; zato pa jim je sedaj največja nevolja, da se ne smejo več imenovati Francoze, temveč morajo biti švabski poddaniki. Vendar to nemško poddanstvo jih ne teži samo moralično, temveč tudi kar ljudstvo v obče najbridkejše čuti, materijalno. Kakor je znano, so se ob času, ko je Alsacija z Loreno nemška kronovina postala, vsi Francozi ter znamenitejši, premožnejši in odličnejši Alsačanje na Francosko preselili; mnogo delavnega ljudstva je v kolonije na Algirsko odšlo. Nemci so se za to preseljevanje malo brigali, misleči da jim bode na zapuščenih mestih toliko več prostora in dobitka. Nemudoma so došle poleg vojakov iz vseh kotov velike Germanije cele armade vsakojakih „civilistov“, kateri so tudi vsa mesta od prve do zadnje stopnje tako v šoli kakor v uradu zavzeli. Vse sledi francoske so se morale izbrisati; še ulice v Strassburgu in v drugih alsaških mestih so se brž ko brž na nemško prekrstile ter niso poleg novih nemških imen smele več prejšnjih francoskih napisov nositi. Francostvo, zaničevano francostvo je tako res izginolo, pa poleg tega je tudi izginolo prejšnje francosko blagostanje, prejšnje zadovoljstvo in prejšnja sreča: odišli Francozi in Alsačanje so odnesli s seboj neizmerno mnogo materijalnega in duševnega kapitala, kterega došlim Nemcem nikakor ni mogoče bilo nadomestiti. Prvi čas je sicer alsaška industrija nemško poplavela in porušila, brž potem pa je počelo narodno gospodarstvo v vseh svojih oddelih slabeti, trpeti poljedelstvo, hirati obrtnija, propadati trgovina. Kakor se nemške državne blagajne zmirom bolj in bolj praznijo, tako se zmirom večji in večji davki nalagajo, kateri v pospešnej meri k propadanju občega blagostanja naraščajo: to stanje je bridko Alsačanom in težavno Nemcem, kateri si nikakoršnega prijateljstva ali ljubezni svojih uplenjenih bratov pridobiti ne morejo. Ali ni čudno in pomenljivo, da še zdaj po desetletnem nemškem vladanji največji del alsaških in francoskih mladenčev, kateri v starost za vojaško dolžnost doidejo, na francosko deser-

tuje? Velik političen pregrešek Bismarekov in Velikonemeev je bil, da so Alsacijo in Loreno od Francije odtrgali: ta rana celi francoski narod bridko peče ter mu prej ne zaceli, dokler si teh zemelj drugič ne pridobi.

Draga mi zemlja alsaska, tebi in tvojemu narodu želim vse dobro, bodi si da ostaneš nemška ali da drugič postaneš francoska, ti in posebno tvoj dragi Strassburg mi bode za dobo, katero sem tam preživel, vedno v dragem spominu.

Odidem po Rhenu doli in gori dalje na Nemško.

Rhen še sicer ničesar ni izgubil od svoje krasote, še teče milo in veličastno tja dol med prekrasnim nabrežjem okrašenim z lepotičnimi vinogradi, vasmí, trgi in mesti, z mičnimi gradiči in gradovnimi razvalinami, še se pripovedujejo o njem stare pravljice ter popevajo stare in nove pesni, vendar sem zadnjič povsod, kamor koli sem tam med narod došel, slišal žalobo in nevoljo. Poprejšnja zima je bila silno huda, tako, da niso potem vinogradi ničesar rodili, sadno drevje pa se je večji del celo posušilo; a kedar se Rhenčanu vino ne rodi, je žalosten siromak kakor naš vinčar.

No ta nezgoda še ni največja; povsodi po južnej, srednjej in severno-zapadnej Nemčiji vidi popotnik še drugo nevoljnost in čuje še druge tožbe. Spoznaval sem se in govoril na svojem zadnjem potovanji z ljudmi vsakoršnih stanov in poslov, pa bodi si priprosti kmet ali ponosni aristokrat, mali rokodelec ali veliki obrtnik, kramarček ali trgovec, vsakteri mi je tožil o sedanjih težavnih nemških razmerah, osobito pa je vse proti pruskemu vojaškemu nasilju razjarjeno. Ta militarizem je strašni, neusmiljeni, nenasitljivi moloh, kteremu se morajo zmirom večje in večje žrtve podajati. Do zadnje dobe je večji del nemštva živel sicer brez velike državne slave v male državnice razdrobljen, pa zato ni imel veliko-državnih davkov; plačeval je male malenkosti, no še te za svoje lastne potrebe, za svoj lastni lokalni prid; sedaj se iztirjavajo pet in tudi desetkrat večji davki v centralno nemško cesarsko kasso, iz ktere se v prvi vrsti za neskončne vojaške potrebe zajema, potem za druge naredbe, o kterih pa dotični davkoplačevalci nobenega prida ne čutijo. Največ trpi južna Nemčija po svojem združenji ter, rekel bi, podjarmljenji pod svojo severno sestro; značaj zemlje in ljudstva kakor vse gospodarstvene in družbinske razmere so si med južnim in severnim nemštvom v velikem nasprotji; torej je še toliko bolj naravno, da zdaj po vseobčej berolinskej centralisaciji naredbe, ktere Brandenburžanom, Pomerčanom in drugim koristijo, za Porhence, Bodence, Würtemberžane itd. ali nobene koristi nimajo, ali pa še mnogo škodujejo. Pa kar se more o južnej Nemčiji v obče reči, to velja posebno za vse obrtnijske okraje in mesta. Nemci so sploh težko kedaj s svojo obrtnijo in trgovino s Francozi ali Angleži konkurirali, po zadnjej svojej slavnej vojski pa še nikakor ne, ker so, rekel bi, preveč v militarizmu zdivjali: človek začne pri njih še le s korporalom.

Izdelki nemške industrije so postali slabši in neokusnejši, da si ne-
dragi, po pravilu „billig und schlecht“. Kteri razumen človek pa bi takšno
blago kupoval na mesto francoskega in angleškega, ktero je mnogo bolje
in okusnejše, a tudi nedrago, t. j. „billig und gut“. — Nam Avstrijancem
pač ni treba marati za nemške izdelke, naša industrija je nemško že tako
po notranjosti kakor po zunanosti veljavi daleko prekosila: s spodnjo Avstrijo,
Českim in Moravskim se nobeden del Nemčije meriti ne more.

Rusija tudi za nemško blago več ne mara.

Da po navedenih in še po mnogoterih drugih uzrokih nemška trgovina
in obrtni hira, revščina v dotičnih krajih zmirom večja in večja postaja
in vse obče blagostanje silno propada, je naravno; naravna posledica pa
je tudi, da social-demokratizem od dne do dne večji narašča.

Ob grozovitem delovanju pariških komunistov se je svet že strašil,
ob divjih drznostih ruskih nihilistov je svet že kričal, ob strahovitem pre-
vratu nemških social-demokratov pa še bode svet trepetal.

Francoski komunisti, nemški social-demokrati in ruski nihilisti so
v svojih principih in v svojih tendencah vsi enaki ljudje, razlikujejo se
samo po imenu ter po značaji dotičnih dežel in narodov. Francoski kom-
munizem je kakor vulkan vskipel, ruski nihilizem se je kakor stepna burja
zavrtel, no kakšen ogenj še vsplamti iz žrjavice nemškega social-demo-
kratizma? —

Ko so Nemei zavoljo nihilizma toliko kričali o strašnej bodočnosti
ruskega carstva, ravnali so kakor boječ človek, ki sam po temnem gozdu
po noči potuje ter si z lastnim krikom srce ohrabljuje: sama nemška sta-
tistika pripoznava, da se na sto social-demokratov komaj pet nihilistov
šteje, pa še ti nihilisti niso prav domač ruski produkt, temveč tuj exotičen
sadež v Rusijo zasejan in odgojen, kakor oranžne plantaže v Petrogradu.
Ruski nihilisti se nabirajo iz polizobražencev, katilinarskih existenc moškega
in ženskega spola, iz studentov, kteri zaradi svoje lenobe ne morejo z
uspehom skušeni obstajati, iz uradnikov, kteri so zavoljo nečimernosti in
nepoštenosti svoja mesta izgubili, iz oficirjev, ktere so zavoljo nesposob-
nosti in nevrednosti iz vojaštva iztirali, s kratka, iz ljudij, kteri ne želijo
ob svojem poštem delu in trudu, temveč na stroške drugih dobro živeti,
kteri so si v svojem polovičarskem izobraženju nekoliko puhlih pojmov o
zapadno-evropskem liberalizmu prisvojili, pa nikakor ne prebavili. Vendar
naj si bodo ti ljudje še tako drzni in grozoviti, ruske države, ruskega
carstva nikoli ne pogubijo; popadali bodo in izginoli z velikanskega zdra-
vega drevesa ruskega naroda, kakor začrveno sadje, ki se ob zoritvi od
nepokvarjenega trebi. — Popraševal sem ob različnih prilikah več odličnih
ruskih ljudij, kaj oni o obstanku nihilizma mislijo; a tukaj hočem za naj-
boljšo karakteristiko, kakor se meni dozdeva, le odgovor slavno znane
gospe Olge Kirějeve-Novikove omeniti: „Pri nas velja naj več moda; ko

ktera stvar v modo pride, je interessantna in mogočna; pa moda dolgo ne traja; malo po malo svojo interessantnost in moč izgubi, tako da se skoro nikdo več za njo ne briga, in se pozabi. Tudi nihilizem je pri nas v modo prišel; imel je že svojo modno kulminacijo do paroxisma, zdaj pa že iz mode gre in se menda skoro pozabi.“

Mislim, da genialna politična opazovalka in pisateljica celo prav sodi. Daj Bog!

Kako pa je z nemškim social-demokratizmom? Kdo se k temu nabira?

Nemški social-demokratizem je nemška socijalna bolezen, ktera se ne poprime samo narodovih izmetkov, temveč milijonov in milijonov nemškega ljudstva iz vseh stanov: nemški social-demokratizem si prišteva za svoje vernike mnogotere kmete, delavce na polji; obrtnike, delavce v fabrikah; kramarje, trgovce; vojake po vojašnicah, učenjake na katedrah in pridigarje na prižnicah. Nemški social-demokratizem je sicer bolj miren (t. j. neokreten), nego je francoski kommunizem in ruski nihilizem, ako prem je že nemški „philosophiae doctor“ na svojega starega in častitega cesarja kakor na zajca streljal, pa zavoljo te navidezne pohlevnosti (t. j. neokretosti nemške) ni manj nevaren; razširja se bolj premišljeno in zato bolj systematično, bolj temeljito. Nemška temeljitost se povsodi hvali, pokaže se torej z vso svojo doslednostjo v social-demokratizmu.

Kommunisti, social-demokrati in nihilisti so med seboj v bratskej zvezi; principi in tendence so, kakor sem že rekel, vsem enaki; omenim še, da kakor kommunizem nobene posebne narodnosti ali države ne pozna, tako se tudi drugi moderni „-izmi“, (ako bi res moderni bili, kar pa nikakor niso) niti social-demokrat, niti nihilist za svoj narod ali za svojo državo ne briga temveč edino le za svoj želodec: ta je njegov bog in „ubi bene, ibi patria“ njegova edino zveličevalna vera. Ta vera z zanikarjenjem drugega Boga, z zanikarjenjem kakšnega dušnega življenja in sodbe po telesnej smrti za način sedanjega življenja se tudi nikde tako systematično in temeljito ne razširja kakor v Nemčiji. Kaj pa bode rezultat temu uku in tej veri? Ko naslastnik nima več strahu pred vestjo, ko revež nima več upa v večno pravičnost, ko verje da bode s tem zanikarnim življenjem vse končano, ko si vso človeško „praktično“ modrost le misli v uživanji življenja na kakoršen koli način slastnejše mogoče, — se več ne briga za to, kar bi bilo dobro ali zlo, prav ali neprav, pošteno ali nepošteno, to vse so mu megleni, prazni in relativni pojmi; božjih zakonov več nima, na državne samo toliko pazi, da kaznim izbeguje, vse čednosti in kreposti išče v nasladovanji in v uživanji, zlo in pregreha mu je, kar ga v tem zavira. Med vsemi živalimi postane takšen človek najhujša zver.

Bismarek poskuša to nemško žrjavico zadušiti; nakopal je z anti-social-demokratičnimi zakoni nekaj prsti na njo, vendar ta njegov način jo še le bolj živi in hrani, a kedar bo Germanija najbolj patriotičnih sre

potrebovala, se je zlo zlo bati, da bukne iz te sedaj nekoliko zakrite žrjavice kakor iz pekla ogenj ter sežge nemško cesarsko sijajno poslopje.

Bleskeča cesarska krona je Nemcem predraga, ne bodo je mogli dolgo plačevati; ona jim je pretežka, krvavi pot pod njo potijo, naj se torej preveč z njo ne ponašajo ter se „svetovne diktatorje“ ne mislijo. — Kedar Nemci prepevajo Becker-jevo:

Sie sollen ihn nicht haben,
Den freien deutschen Rhein,
Ob sie wie gier'ge Raben
Sich heiser darnach schrein —

naj vselej pomislijo, kar jim Alfred de Musset že za 40 let na to odgovarja:

„Nous l'avons eu, votre Rhin allemand
Il a tenu dans notre verre.
Un couplet qu'on s'en va chantant
Efface-t-il la trace altière
Du pied de nos chevaux marqué dans votre sang?“
„Nous l'avons eu, votre Rhin allemand.
Son sein porte une place ouverte,
Du jour où Condé triomphant
A déchiré sa robe verte.
Où le père a passé, passera bien l'enfant.“

Posebno pa še zadnjo strofo:

„Qu' il coule en paix, votre Rhin allemand;
Que votre cathédrales gothiques
S' y reflètent modestement;
Mais craignez que vos airs bachiques
Ne réveillent les morts de leur repos sanglant.“

Da, nekoliko več skromnosti francoskemu narodu nasproti bi zdaj Nemcem ne škodilo, ker se jim je res bati, da njihove bakanalske pesni „mrtve Francoze iz njihovega krvavečega pokoja zbudijo“. Nikdo se tega tudi bolj ne boji, nego mogočni Bismarck, saj se celi francoski narod ne oziraje se na domače prepire pripravlja na osveto zadnje mu nezgode; Nemčija se zato neprestano bolj in bolj oborožuje, in uboga kakor že je, še vedno bolj in bolj ubožuje. Kako dolgo bode ta nemška oboroževalna konkurenca z bogato Francijo mogoča? — Kakor so razmere, se velika cesarska Nemčija po svojih vojaških pripravah skoro sama sebe umori, ako se v kratkem na boj za življenje ali smrt s Francijo ne poda. Pa joj pruskemu carstvom, ako v bodočem boji le eno veliko bitvo izgubi: v južnej kakor v zapadnej Nemčiji je izginola ona navdušenost, koja je bila pred desetimi leti: pruski despotizem in prusko arrogantnost vse sovraži ter Francoze zavida. Najodličnejši faktor pa bi bili ob tem slučajih social-demokrati: ako bi se drugi Nemci zavoljo narodnega ponosa ne hoteli s Francozi odkrito združiti, bi social-demokrati, kteri tega ponosa nimajo,

temveč brez vseh drugih ozirov le v republiki prvi korak k svojemu zveličanju vidijo, gotovo nemudoma ter z vso energijo jasno in glasno proklamirali nemško republiko. Sicer pa se v Nemčiji ne navdušujejo samo social-demokrati za republiko, temveč tudi veliki del zelo zmernih državljanov, katerim je francoska republika zaviden zgled.

Bismarckovi Nemci zdaj nikjer prijateljev nimajo, vse okoli jih sovraži: na jugu se pripravlja Francija na osveto, od vzhoda jih osorno opazuje razžaljena Rusija, od severa jih proklinja Danija. Bodočnost bode kazala, če je Bismarek v resnici velik državnik ali samo srečnjak, kateremu je po največ dobra sreča k dosedanjim zmagam in do sedanje bliščeče slave pripomogla. „Inter vaccas boš rex“ velja bolj v diplomatiji nego drugje. Še ni petnajst let minolo, odkar je Napoleon III. diktator Evropi bil; no kje je danes njegova slava? —

Kako lahko se Bismarek v svojem diplomatičnem računanju moti, pokazal je drugič v zadnjem nasprotovanju proti Rusiji ter s svojim zavezivanjem z Anglijo Beaconsfieldovo. Prvič se je bal, da bi Rusija premogočna postala, drugič pa je mislil, da jo nihlisti brž razdenejo: Disraeli-Beaconsfieldovo trompetanje ga je celó omamilo; upal je, da ako mu bode ta glavar jerihijskih trompetarjev z bogato Anglijo na strani ter Slovanom sovražna Avstro-Ogrija mu poslušna pomočnica, tedaj mora francoska in ruska Jeriha pasti, ako se mu nasprotivlja.

Bismarek je abotno častiželjnega grofa Julija Andrassy-ja pregovoril, da naše cesarstvo v anti-francosko in anti-slovansko vojno družbo stopi, a k venčanju tega poslopja došel je še na Dunaj prav kakor triumphator, kjer ga niso samo naši Velikonemci z entuziazmom sprejeli, temveč kjer ga je na Andrassyjevo prigovarjanje sam cesar avstrijski počastil.

Svetlo se je lesketala Bismarekova zvezda, pa on je vendar človek, in ljudem so bojda bogovi trajno velike sreče zavidljivi. Takšni zavidljivi bogovi naklonili so narod angleški, da je Disraeli-Beaconsfielda z mogočnega mesta izpodrinol ter Gladstone-a ná-nje posadil in Bismarekove ponosne kombinacije kakor sijajno fata-morgansko prikazen podrl in razpuhtil.

Gladstone je iskreni prijatelj človečanstvu in kristijanstvu, resnici in pravici, on je zato kakor pravi prijatelj prave svobode tako odločen sovražnik vsakršnega tiranstva ter nasprotnikov slovanske svobode in pravice; pravi svobodoljub razkriva in pobija laži-liberalizem in hypokrisijo svojih nasprotnikov.

Bode-li res še naša Avstrija Bismarckovim željam in namenom poslušna in poslušna? — Za gotovo upam, da ne.

Prepričan sem, da še pri nas med vsemi narodi avstrijskimi kljubu vsem tujim machinacijam toliko poštenega in gorečega patriotizma živi, da naša cesarska Avstrija nikakor ne bode tuja poslušnica — ne, nikakor ne bode takošna samomorilka! —

Dr. Ahascerus.

O potresu in njegovem uzroku.

(Dalje.)

Skoro večina učenjakov po Aristotelu se je njegovega mnenja poprijela. Tako so zagovarjali Aristotelovo teorijo Strabo, Plinij in Seneca, a vendar je Strabo tudi te misli bil, da voda stvarja potrese, Plinij pa je imel potrese za podzemeljske nevihte in Seneca je menil, da padanje notranjih skal prouzročuje potrese.

Demokrit je osnoval lastno teorijo o potresih; on namreč trdi, da je vzrok potresom elektrika, in Strabo je mislil, da stvarja potrese različna toplota zemeljskih skladov.

Lucrez omenja, da potres učinja pad velikih podzemeljskih votlin.

V srednjem veku so učenjaki odobravalii mnenje Aristotelovo, da namreč v notranjosti zemlje zaprti plini in pari prouzročujejo potres.

V sedmem stoletji, kakor Beda pripoveduje, so razlagali potres po teoriji Aristotelovej, a bili tudi mnenja, da rušenje votlin stvarja potrese. Zemljo so si namreč mislili kakor votlo peč, in njeni potres nastaja vselej, kedar se veliki bregi rušijo in notranje votline izpolnjujejo.

A vendar so si učenjaki tudi v srednjem veku prizadevali Aristotelovo teorijo na različne načine spremeniti, kajti oni so učinke ognja kakor vode združevali ali z zrakom ali pa s pari. Nikakor pa si niso mogli razložiti, kako je zrak v podzemeljske votline došel in kaj je vzrok, da skuša zrak iz teh votlin v določenem času prodreti. O tem nahajamo samo eno mnenje in sicer to, da dnevna toplota podzemeljske pare razredlja, nočna mrzlina je pa zgoščeava, in vsled tega se pari zagibljejo in tako zemeljsko skorjo potresejo.

Theorija Aristotelova je podlaga teoriji, ki se dandanes „vulkanizem“ imenuje, to je ono mnenje, po katerem potrese stvarjajo plini in posebno razgreti vodeni pari, ki se blizu kakega ognjenika razvijajo. Ali Aristotelovo mnenje je še le postalo tedaj verjetno, ko se je delovanje ognja natančneje spoznalo ter iznašlo, da ogenj pline in pare razteguje in tako v njih neizmerno moč razpenjivosti prouzroči. Tudi iznajdba strelnega prahu in njegova grozna moč je govorila za vulkanizem. Vrh tega se je tudi opazilo največ potresov v krajih vulkaničnih. Z vsemi temi pripomočki se je mogla razlagati edino le ena razpoknja in tako en udar, nikakor pa ponavljanje potresov in spreminjanje izhodišča pri tem ponavljanji. No da se tudi to razjasni, trdilo se je, da pari in plini s svojo razpenjavostjo prodrejo ali v drugo podzemeljsko votlino ali pa ven skozi zemeljsko skorjo. Tekom časa se pa vendar ta izhod zapre in zato si morajo plini in pari drugega iskati. Pari pa se tako stvarjajo, da voda ali do ognja prodre ali pa se blizu ognjenika nahaja. A bodisi da si pari

napravijo s svojo razpenjavostjo izhod ali da se tudi na hladnejših mestih ohladijo, ali pa ker mnogo vode tudi notranji ogenj zamore pogasiti, zato prestane tudi hitro razpenjavost parov, in potres vsled tega dolgo ne trpi. Tako razvito teorijo Aristotelovo je priznavalo največ učenjakov, a imela je tudi protivnikov, med katerimi je bil najznamenitejši van Helmont.

Potres, ki je leta 1680. 4. malega travna celo Belgijo podignol, je bil uzrok, da je van Helmont to prikazen na poseben način razlagal. Ako se v notranjosti zemlje zares plini na kakem mestu nabirajo, trdi ta učenjak, to bi vendar ne bilo mogoče, da bi sila teh plinov tako velik del zemlje s tako različnim zemeljskim površjem enako podignola, kajti na tanjših mestih bi morala ta sila zemeljsko skorjo vendar le prodreti. Če bi pa vodeni pari tako silo razvijali, tedaj bi se hitro zgoščevali in bi sami, ker so v zaprtem prostoru, ogenj pogasili. Za nastajanje parov je dalje ogenj potreben; a kako je postal ta ogenj v notranjosti zemlje in kaj ga neki vzdržuje? Ali je mogoče misliti, da ta notranji ogenj tako po malem pare razvija in da po potresu njegova moč za vsem prestane? No tudi plini, ki bi se v notranjosti zemlje razvili, bi ne mogli stvariti potresa, nego zemlja bi na nekem mestu ravno tako kakor mehur razpoknola. Če bi se tudi dopustilo, da napetost notranjih plinov stvarja potres, vendar nastane vprašanje, kaj to napetost plinov uzročuje. Ker je torej vse omenjeno tako dvomljivo, trdi van Helmont, da se potres ne stvarja v zemlji nego v ozračji. Ali bi mogle pri potresu ptice iz zraka padati, kakor že to Plinij pripoveduje, ako bi se potres v zraku ne stvarjal? Tudi ladije na morji se silno potresejo, kar bi tudi ne bilo, ko bi se potres v zemlji stvarjal. Silno zračno trepetanje mora tedaj stvarjati šum in ropot in tako tudi potres.

V preteklem stoletji se je razvijal in širil posebno nauk o elektriki, in zato je mislilo več učenjakov, da je potres električnega vira. Tako je mislil Stukeley, da nastane potres vselej tedaj, ko zemlja svojo elektriko proti neelektričnemu oblaku sproži. Ali kmalu se je spoznalo, da potresi tudi pri vedrem nebu nastajajo; zato se je trdilo, da proženje elektrike v obče uzročuje potrese, a kazalo se ni, kako elektrika nastaja in kam se proži.

Ko je Volta s poskusi dokazal, da se elektrika vzbuja tudi po dotikanji, osnovala se je nova teorija in sicer ona, da v notranjosti naše zemlje njeni skladi po svojem dotikanji stvarjajo elektriko, in da sproževanje te elektrike stvarja potres. Ali zemlja sama je dober električen prevodnik, in zato je zelo dvomljivo, da bi se tolika množina elektrike mogla v njenej notranjosti nakupičiti. Dalje bi mogli potresi samo tedaj nastajati, ko je elektrika v oblakih tako zgoščena, da bi mogla podzemeljsko elektriko na-se potegniti. No ker se potresi tudi dogadljajo pri vedrem nebu, ko namreč ni elektrike v oblaku, bi se moglo misliti, da v

tem slučaju električnega v ozračju to nalogo prevzame. A ko bi se električnega v ozračju tudi tako zgostila, da bi s svojo silo zemeljsko električno na-se potegnola, bi se to moglo edino le po vidljivih iskrah zgoditi, a taka prikazen se še pri potresih doslej ni opazila. Humboldt sicer pripoveduje, da se pri potresih, ako se udarci hitro ponavljajo, električna napetost v zraku povečuje, in narod v primorju trdi, da so potresi tem gostejši, čim redkejša je električna proženja. Novejše preiskave nas vendar učijo, da potresi niso električnega vira. Po mnogoletnem opazovanju potresov se je dalje našlo, da je ravno v onih letih in letnih časih, v katerih je mnogo neviht in hudih ur, tudi največ potresov. Plinij je že opazil, da je v Italiji največ hudih ur v spomladini in jeseni in da je tudi v teh letnih časih največ potresov. Za Evropo so postavili učenjaki po večletnem opazovanju pravilo, da so v Evropi potresi gostejši v jeseni in zimi, hude ure pa po letu.

V nekih krajih nadomestujejo potresi, kakor je že Humboldt opazil, hude ure in nevihte. Tako so na pr. v Chili in Peru-u hude ure in nevihte tako redke, da se od leta 1582. le štiri pominjajo, a potresi so posebno v spomladanskem enakonočju zelo goste prikazni.

Tudi s fizikalnega stališča se je razlagal potres. Tako trdi Dary, da na joničnih otokih potrese uzročuje morska voda, ki v laporjeve sklade prodira. Peyssonel je bil tudi tega mnenja, ali ker zamorejo take dogodbe le lokalne potrese prouzročevati, je ostala ta misel brez naslednikov, če-ravno bi velikanska moč hydrostatičnega tlaka mogla potrese stvarjati. Ali bi si ne bi mogli misliti, da neizmerna moč vodnega tlaka zamore podzemeljske votline porušiti in tako zemljo potresti?

V novejšem času je ustanovil Volger takozvano izpirajočo teorijo, ki je v svojem času mnogo naslednikov imela. Volger je opisal čez 1500 švicarskih potresov, in po njegovem mnenju so vsi ti potresi posledek izpiranja. Izpiranje spreminja lego gorskih skladov, je razteguje in stega, in tako nastane prvobitno gibanje, ki se nam pri potresu prikazuje. V nekaterih krajih, trdi namreč ta učenjak, osobito pa tam, kjer se sadra nahaja in kjer z žvepleno-kislino apnom nasičeni izviroki izvirajo, opravlja priroda izpiranje. Voda namreč sadro raztaplja in odnaša. Vsled tega nastanejo podzemeljske votline, ki se z vodo napolnjujejo. Ko se pa te votline zasipljejo, se zemlja potrese.

Tudi v notranjosti zemlje nakupičeni plini morejo s svojim razpoknjenjem prouzročiti potrese in osobito one potrese, ki se pri velikej spremembi zračnega tlaka stvarjajo, trdijo zopet drugi učenjaki. To mnenje še je nedavno zastopal Quilling v Frankfurtu. Temu mnenju podaja veliko verjetnost to, da se v nekaterih zemeljskih skladih v resnici plini kakor ogljenčeva kislina in ogljenčev vodenec razvijajo, in napetost teh plinov je neizmerno velika, kakor nam potrjujejo blatobljuvniki. Tako so leta 1794.

takovi plini na Tamanu zemeljsko skorjo prodrli; visoko se je vzdigoval plamen in mnogo blata se je izbljuvalo. Celo prikazen pa je spremljal silen potres. Blatobljuvnike uzročujejo obično gorljivi plini s svojo napetostjo. Tako je leta 1839. pri Baklichli razpoknenje gorljivega plina zemljo 3-175 kilometrov daleč vrglo. Gorljivi plini prodirajo z neizmerno veliko silo zemeljsko skorjo in stvarjajo tako potres. Tako je bil silen potres leta 1840. posledek nakupičenih gorljivih plinov, ki so vsled svoje neizmerne napetosti kamenje iz Ararat-a metali. Kaj pa v notranjosti zemlje podaja razvijajočim se plinom toliko napetosti in kaj jih v tolikej množini nakupiči, o tem nahajamo le malo zanesljivega. Kries trdi, da se vodenece včasih spaja z zrakom in tako se stvarja pokalni plin, ki se po naglem zgoščevanju ali pa po elektriki užge in tako z neizmerno napetostjo razpokne.

Ker je vulkanično buknenje s potresi v ozkej zvezi, zato so nekteri mislili, da potrese stvarja ona ista sila, ktera uzročuje buknenje ognjenikov, in ravno zato je potrebno, da tudi o tej zvezi nekaj povemo.

Buknenje ognjenikov spremlja obično kakor Humboldt uči trepetanje tal, in to trepetanje se lahko več časa prej začuti, ako se blizu žrela na kupu žlindre ali pepela, ki ga je ognjenik izbljuval, sedi. Leta 1802. in 1805. se je prepričal o tem Humboldt sam. No ta trepet vendar ni potres in izvira iz razpoknenja onih plinov, ki se v notranjosti ognjenika razvijajo. Velikokrat sicer naznanja ognjenikovo buknenje potres, ali vendar vselej za buknenjem potres ne sledi. Leta 1855. je bljuval na pr. Vesuv najsilnejše odkar je znano, pa vendar se ni buknenje s potresom naznanjalo in potres ga tudi spremljal ni. Pok pred silnim buknenjem Coto-paxija se je slišal več milj daleč, a vendar ni bilo potresa.

Največ potresov je sicer v vulkaničnih krajih, ali edino iz tega še ne sledi, da bi potrese uzročevalo razpoknenje plinov, kajti tudi v nevulkaničnih krajih in v krajih, kjer so že ognjeniki ugasnoli, večkrat potresi nastajajo.

Humboldt je dalje opazil, da so potresi tem silnejši, čim dalje se oni od ognjenikov prikazujejo. Primorje portugalsko, grško in peruansko nam to najbolj dokazuje. Ravno zato je imel Humboldt ognjenike za čuvarnice hudih potresov, in zemlja se tem silnejše potrese, trdi dalje, čim manje se v tleh produšnic nahaja. Tudi med narodom, ki blizu ognjenikov prebiva, je razširjena vera, da so potresi tem gostejši, čim redkejše je bljuvanje ognjenikov. V Neapolu in Messini se bojijo prebivalci samo dotlej potresov, kakor Humboldt pripoveduje, dokler ne vidijo parov in plamena vzdigati se iz ognjenika.

Kako pa razlagajo dandanes učenjaki potrese? Učenjaki najnovejšega časa so se prepričali po raznovrstnih preiskavah, da stvarjajo potrese različne prirodne moči, in sicer po raznem načinu; zagadel razločujejo

oni trovrstne potrese, t. j. rušilne, ognjevitne ali vulkanične in tektonične potrese. S temi trovrstnimi potresi se moramo tedaj natančneje spoznati.

Rušilni potresi so posledek rušitve velikih podzemeljskih votlin. Voda kroži namreč v zemeljski notranjosti kakor na njenej površini, in ko se na teh svojih notranjih potih nakupiči, stvarja ravno take učinke kakor povodenj na zemeljski površini, t. j. ona ruši s svojo neizmerno silo podzemeljske votline, ki jih je ali s svojim kroženjem in raztapljanjem napravila, ali pa so one nastale pri razvitku naše zemlje. Taki potresi se dogadjajo v kraških krajih, kjer je mnogo votlin, špilj in dolin. Porušene in podrtne skale, tako imenovani skalni livki in doline so spomeniki takih rušitev. No rušitev votlin zamore samo tako imenovani lokalni ali mestni potres prouzročiti, nikakor pa ne onega, ki se v daljave razširja.

Druga vrsta potresov so tako imenovani ognjevitni ali vulkanični potresi. Taki potresi nastajajo posebno mnogokrat v krajih, kjer se nahajajo delujoči ognjeniki. Oni naznanjajo v teh krajih bljuvanje ognjenikov in spremljajo njihovo delovanje.

Ognjevitne potrese stvarjajo različni plini, posebno pa preveč razgreti pari s svojim udarom. Ognjeniki razvijajo namreč v svojih ognjiščih iz takozvane ognjevitne magme različne pline in vodene pare, ki vsled svoje neizmerne razpenjavosti silne udare stvarjajo; zato so ti potresi razpokljivega značaja. Žrela ognjenikov so pri teh potresih obično tudi središča potresov, kajti iz njih se širijo udari po prevodilnih črtah.

Ko se izloči tvarina, ki ognjenikom žrelo zapira, in začenja lava teči, prestanejo obično tudi potresi, in ravno zaradi tega je že Humboldt ognjenike imel za čuvarnice zemlje. Čeravno so ti potresi strašni, posebno če je bljuvanje ognjenikov veliko, kakor na pr. leta 79. po Kr., ko se je Herculani in Pompeji zasipal, se vendar te vrste potresi ne širijo v velike daljave.

Tretja vrsta potresov so tako imenovani tektonični potresi ali potresi razmestitve. Ti potresi se zato tako imenujejo, ker jih stvarja povstaneke pogorja ali razmestitve trde zemeljske skorje. Oni izvirajo tedaj iz tektonične razmere pogorja in niso z ognjevitimi prikazki v nikakej zvezi. Potresi te vrste se ločijo od prejšnjih potem, da se na daleč razprostirajo. Zaradi tega in tudi zato, ker se z veliko silo in tudi mnogokrat dogadjajo, so potresi te vrste najstrašnejši.

Takim potresom so najbolj gorski kraji podvrženi, posebno pa pogorje in med temi osobito ono, ki je proti morju ali dolinam nagneno. Kraji, v katerih potresi pogostoma nastajajo, se zovejo kraji potresov. Največji tak kraj je pogorje Cordillerov v južni Ameriki, kjer je skoro vsako leto velik potres. Mesti Lima in Peru ste od 16. stoletja sem že ednajstkrat porušeni. V Aziji se dogadjajo taki potresi v Siriji, Persiji in Kaukasu, v dolini reke Inda in na himalajskem podnožji, v Evropi pa v Španiji,

Italiji z apeninskim pogorjem in v kadoskih, dinarskih in karniških Planinah. Od leta 1850—1857. je bilo v Planinah 1086 potresov.

Od velike množine takih potresov omenimo na pr. strašen potres v Vidmu leta 1384., ki je porušil južni del Dobrača in zasipal dva trga in sedemnajst vasij, in potres v Beljaku leta 1572. A zakaj bi iskali takih dogodkov v starodavnih časih, ker imamo mnogo takovrstnih potresov tudi v najnovejšem času, kakor na pr. potrese leta 1866. in 1868. na gardskem jezeru, leta 1867. na Lago Maggiori, leta 1872. v Postojni, leta 1870. v Klani in leta 1873. potres v Bellunu.

Potrese zadnjih let v Planinah so preiskavali avstrijski zemljelovci natančno, in vsi trdijo, da izhajajo oni iz zgradbe in povstanka gor, t. j., oni izvirajo iz gibanja skrčavajoče, nabirajoče, trgajoče in v posameznih delih pomikajoče se zemeljske skorje. Silni medsebeni tlak in napetost pomikajočih se gorskih tvarin, povstanek novih ali razširjevanje starih razpokenj v kamenitih skladih in v obče vsaka nagla sprememba zemeljskih skladeb stvarja potres. To mnenje zastopajo največji učenjaki in zemljelovci, kakor Hochstetter, Suess, Credner, Bittner, Hoernes in drugi.

Vsi dandanašnji učenjaki pa se ne drže omenjene razdelitve potresov, temveč nekteri trdijo, da so vsi potresi ognjevitiga izvira, ali ker je njihovo razlaganje potresov od gori omenjene vrste ognjevitih potresov za vsem različno, moramo tudi to mnenje omeniti.

Potresi so po tem mnenji podzemeljska buknenja, ktera prouzučuje ohlajenje zemeljskega ognjenotekočega jedra vsled privlačnosti solnca in meseca.

To mnenje o potresih zastopa učenjak Rudolf Falb, ki že petnajst let potrese preučeva in jih v različnih krajih in delih sveta opazuje, potem Francoz Perrey in Schmidt v Athenah. Perrey je čez 10.000 potresov primerjal in se prepričal, da največ potresov nastaja ob mlaji in šipu. Pred njimi je že švicarski prirodoslovec Morin potrese primerjal, in tudi on se je prepričal, da so potresi z mesecem v nekej zvezi. Te misli je bil že pred njim Italijan Tovait, a pred tem prirodoslovec Pavili.

Zemlja je bila v svojem prvobitnem začetku ravno tako, kakor vsa druga nebeška telesa, ognjenotekoča. Solnce še je dandanes v takem ognjenotekočem stanju, kakor je zemlja nekdanj bila. Ali solnce se ohlaja, ker toploto izžarjeva in vsled tega se tudi steže, kar uzročuje silen tlak na notranje razbeljene pline in tekoče tvarine, in to stvarja buknenje, ki se prikazuje v protuberancah t. j. v razbeljenih stolpih, ki se na robu solnca v neizmerne višave vzdigajo. Isti postopek ali že za vsem dovršen vidimo na meseci. Brezbrojno število žrel na meseci nam priča, da so vulkanske sile svojo delavnost z neizmerno močjo razvijale.

(Dalje pride.)

O novoslovenskem rokopisu zgodovinskega društva koroškega.

Skberéte izbytky ukrutě, da ne pogybnetě ničtože.

Evang. otъ Joana VI. 12.

Rokopis kojega facsimile je pridjan temu broju našega lista je lastnina zgodovinskega društva koroškega v Celovci in je bil onde dolgo shranjen ne obudivši nikake pozornosti onih, ki so ga imeli gotovo zdaj pa zdaj v rokah. Da med njimi ni bilo *našega* človeka je menda gotovo, kajti težko je misliti, da bi bil rokopis poznal in ga ne obelodanil ali vsaj svetu razglasil, da ga je videl in kje; le pogledati ga — in slovenska vsebina njegova je tudi neukemu čitatelju *tekój* očita, tako čisto je pisan in razločno.

Po sporočilu urednika temu listu je sedanji varuh omenjenega društva gosp. baron Hauser konci lanskega leta nenadoma naletel na naš rokopis v nekem predalu, v katerem so med drugim shranjene Millstättske stare listine. Latinski rokopisi, med ktere je prišel slovenski, se vsi odlikujejo po čistej in ličnej pisavi ter so jim početne črke (inicijale) z barvami napisane ali bolje narisane. *Kdo* je naš rokopis v oni predal položil in *kda*j se ne vé, kakor tudi ne, koliko časa ga društvo že ima in od kod ga je dobilo. Zgodov. društvo koroško je našemu malemu in vzlasti starejših spomenikov sila ubogemu slovstvu veliko uslugo storilo izročivši rokopis uredniku tega časopisa v prepis in porabo, in naj mu bode tem pótem izrečena naša iskrena zahvala. Uredništvo pak in založništvo ste se popaščili spomenik facsimilovan podati čitateljem in me naprosili, naj mu dam nekoliko jezikoslovnih opazek na pot. Tej želji sem se rad udal ter sem napisal o njem naslednje opazke, katerim bi bil pridal še to in ono, da nisem imel pred očmi, kje se bodo natisnole in za koga.

Spomenik je pisan na *koži* in je bil svoje dni najbrže zadnji list kodeksa, se vé da tudi na *koži* napisanega. Ni treba, da je bil s celim kodeksom tudi v kakej *vsebinskej* zvezi, kajti zadnji list je bil vselej ali vsaj navadno prazen in isto tako često še kakov list pred njim. Da je bil naš list iztrgan iz knjige se mu pozná na levej strani, ki je baš tam silno škrbava, kjer so jo bile niti prijele. *Druga stran* mu še ni bila popisana, ko je bil iztrgan ali so vsaj zaznamki na njej *pol stoletja* po načinu pisanja soditi mlajši od našega spomenika. Po *dolzem upoguen* je rabil bržčas za *zavítek* kakovih drobnih posameznih listov in se tako dá opravičiti, zakaj je tako *dobro ohranjen*, dočim mu je *druga* (v tem slučaju vnenja) *stran* silno zamazana in odrgnena ter pisava obledela ali tu in tam čisto nič več razločljiva. Ni tudi prezreti, da je prva stran, kakor

vidite, pisana po čez ali po celem, druga pa po dvojem (halbbrüchig) in posebno, da se je peró bilo preje lotilo desne polovine druge strani a leve še le, ko je bila desna že vsa popisana; upognenemu listu pak je bila prav desna polovina zadnje strani sprednja in jo je pisar zato tudi preje bil popisal.

O drugej strani našega spomenika nam je še kaj več povedati, ker ga utegne v tem in onem osvetliti.¹ Na čelu nosi letno število 1467 (arab.) in vrhu tega sem mogel čitati v zapiskih samih (na levem oddelku) dvakrat 1471 (rim.) in poleg obeh 52 (rim.). Drugače je vsebina zapiskom dolga vrsta krstnih imen in priimkov, večji del prav malo zanimivih. Krstna imena so ali v slovenskej obliki (Gera = Jera,² Kuna, Jerney, Nesa = Neža, Vrsa = Urša, Janes = Janez, Juri) ali latinskej in nemškej (Gregorius poleg Gregor, Martinus, Jacob et Helena, Paul, Laurencz, Elspeta poleg Elyzabeth, Margaretha, Michel, Katherina itd.) Vsa ta so razven *Kuna* = Kunigunda prav navadna imena in menda ni nikomur z njimi posebno ustrezno. Spomina vredno pa je žensko imé *Svetka*, koje se dvakrat nahaja³ in ga je prištevati najlepšim a tudi najstarejšim osobnim imenom, kakor so postavim z istim obrazilom drugod Zorka, Bělka, Cvětka, Slavka, Živka, Zlatka in več drugih.

Vsa zgoraj navedena imena z onimi vred, kterih bi nam bilo moči še iz zapisnika navesti, so lastna bila onim osobam, ki so bile pripomogle, da se je ustanovila in vzdržala Marijina bratovščina v Radečem. Po letnici 1467 stoji namreč v rokopisu:⁴ „fraternitas beate Marie [et] fraternitas . . . [od imena ni ostala niti črka] Apostoli in Ratatfcha.“ Hitro za tem je zaznamovano: „Domini Nicolai plebani in Nak . . .“ (slutim da je Naklas t. j. Naklo) in drugej: „Paule qui fuit pastor in Wurzen obiit decima die post Blasy, que erat secunda feria LXXI“ (t. 1471). Takih bratovščin je bilo v srednjem veku po vsem krščanstvu mnogo in tedaj tudi po slovenskih deželah. Prav blizu Radečega⁵ celó so

¹ Žal da se pisava na več krajih ne dá več določiti, in je na nekterih drugih taka, da je sicer moči nekatere črke ali ktero besedo čitati ali nikakor do vsega smisla prodrati. Kemičnih reagencij nisem hotel in tudi ne smel rabiti a celó dvomim, da bi povsod očesu pomogle. Sicer bi pa ne bilo *majemu* namenu dosti več koristilo, da bi se mi bilo tudi posrečilo vse uganiti.

² Jansa et Gera pater et mater Agnetis.

³ Item Swetke filie Peternel; in na drugem mestu: Swetka uxor eius.

⁴ Izvemši besedne kratice ali abbreviature pišem prav tako, kakor je pisano v rokopisu.

⁵ Jeziku pristoji Radeče a nikakor Rateče, kakor je tudi sklanjati Radeče, Radečega pravo, Radeče, Radeč krivo. V pisavi ločijo zdaj gorenjsko Radeče od dolenskega nepotrebno in napačno tako, da se piše prvo Rateče, dasi je oboje isto in ima obakrat nemška nomenklatura zdaj prav tako Ratschach (Kozler Imenik str. 20, 21) kakor je imela preje Ratatfcha.

skoro za isto dobo enake bratovščine zgodovinski dokazane in sicer Marjina bratovščina v Lescáh in sv. rešnjega telesa ter sv. trojice v Radovljici ali Radoljici (Radolsdorf a. 1152, gl. Zahn Urkundenbuch des Herzogt. Steierm. I. 337) na gorenjem Kranjskem.¹ Da nam je misliti tú na gorenjsko Radeče sodim po tem, da se omenja precej poleg *Podkóren* (Wurzen)² in ako imam prav tudi *Naklo*. Blizu prvih dveh je *Kranjska gora*,³ ki je bila dobila 1362^{ga} leta svojega vikarja⁴ in sta Radeče in Podkóren ta čas gotovo spadala pod njen zvon. Slutiti je pa dalje, da je bržčas tukaj bil shranjen naš spomenik in mogoče tudi ves kodeks, iz kterega je bil iztrgan, predno mu je bil napisan zapisnik omenjene bratovščine. Po vseh *palaeographičnih znamenjih* je slovenski spis kakega polstoletja starejši od latinskega in ga nam je tedaj staviti v *prvo četvrt* ali, da čim gotovejše postopamo, v *prvo tretjino petnajstega stoletja*. Kaj pravi o tem *jezikoslovno stališče* bode kasneje povedano.

Pravopis je *nemški*, čemur se ni čuditi, ako preudarimo, kako velik upliv je imel ves srednji vek nemški živelj na naš; saj so pol tisočletja pred tem že *brizinski spomeniki* bili pisani nemškim pravopisom. Oglejmo si pa natančneje *glavne pravopisne lastnosti* našega rokopisa in povejmo, v čem se strinjajo ali razločujejo z drugima najbrže točno sočasnima rokopisoma našima t. j. z očitnima izpovedima ljubljanske knjižnice.⁵

¹ Prim. Jan. Parapat v Letopisu slovenske matice za leto 1872 in 1873 str. 5.

² Wurzen je prosta prestava slov. kóren (stslav. korenъ, korę radix). Zgoli po glasu pa je nastalo Wurzen iz česk. Dvorce.

³ Kronowe, Cronowe a. 1211 (cf. Zahn Urkundenbuch d. Herzogt. Steiermark II. 171, Graz 1879) ali tudi Chrainau v nekej oglejskej listini ddo. l. V. 1363, natisnenez v Schröer-ovej razpravi „Ein Ausflug nach Gottschee“, Wien 1869, str. 13, 14.

⁴ Anno 1362 ibidem per Henricum plebanum de Radmannsdorf vicarius institutus est annuente Ludovico patriarcha. Catalogus cleri dioecesis Labacensis 1881 pg. 136.

⁵ *Miklošič* je (Slavische Bibliothek, II. 170—172, Wien 1858) iz kodeksa (nunc sign. Nr. 141) e. kr. knjižnice ljubljanske priobčil prav točno (kar se sicer pri njem samo ob sebi razume) daljšo teh izpovedij a o krajšej navel varijante isto tako vestno. Samo oblike mollo (= moljo) ni v njej najti, ampak je kakor v daljšej mesti nje proso (= prošo). Tudi je po naključbi ušel (op. cit. pg. 172, št. 11) začetek krajše izpovedi v predzadnji odstavek daljše in jej je konec vzet iz vrstic kasnejše pisanih (cod. cit. pag. 246^a). Razven tega obsega ta rokopis tolmačenje sedem lat. besed (cod. 246^a; Mikl. št. 15), kratko prošnjo (cod. 246^b; Mikl. št. 13) in „salve regina“ (cod. ibid.; Mikl. št. 14), — vse to tudi delo poznejše roke. Da te stvari v očitno izpoved ne spadajo naj samo gredečo omenim. Tedaj ima Miklošič vse razven krajše izpovedi, o kateri bode še nekoliko govoriti kasneje in ktero je obelodanil *Radics* v Letopisu matice slovenske za l. 1879 str. 11—12, kakor pravi „po zvestem paleogr. prepisu“ ali kakor vidim ne brez napak, postavim volno za volnv, yuvo za ynw, priczzy za priczy, kakorr m. kakur, Syunicze m. Syuinicze, mati m. mater (za *er* je kratica kakor v daljšej izpovedi), dwehwniga m. dwehwniga in dr. Tudi sem se ponatis z rokopisom primerjaje prepričal, da je prav tako precej pomot v onem, kar je še sicer *Radics* ondi iz tega rokopisa priobčil.

Lastnosti nemškega pravopisa so tipične v zaznamovanju nekterih *soglasnikov* in sicer *nebnikov* (č, š, šč, ž) *sičnikov* (c, s, z) in *topljencev* (lj, nj).¹ Za imenovane glasove ima naš rokopis tá-le znamenja:²

Za č: tfeh, thfeh, cz; za š: fl, fs, feh; za šč: ftfeh, flch (ako je I. 5 odpuffchamo = odpuščamo, kar mislim da je); za ž: f, z, fl (enkrat, ako je III. 5 pilatuffem = pilatužem). Za j stoji y in enkrat (ihfuffa III. 2) i.³ Vrh tega je opomniti na pisave: maria II. 1, marie III. 4, pod poncio III. 5, poleg trettyi III. 6 in isto tako na twoyga II. 2 za tvojega ali v smislu rokopisa tvojiga. Nepotreben je y (j) v seydi III. 7, yide III. 6, yiede III. 7 in iyma III. 8.

Za c: ttez, c (poncio III. 5); za s: f, fl, fs, s; za z: f, s (ys III. 4).

Za lj, nj (stsl. ѡѡ, ѡѡ) stoji l (wola I. 2; femlee III. 2) in n (nega III. 3).

Tudi je svojina nemškega pravopisa da se stavi *ch* ali celo *kch* (III. 6; III. 7) za *h* in *w* za *v*. Da se piše predlog *v* (stsl. вѣ) zdaj *wu* zdaj *w* je znamenje, da v pisavi ni stalnega pravila. To se potrjuje tudi s tem, da stoji poleg mnogobrojnih *w* vendar še *v* (veruyo III. 1; vethfehny III. 11) in *u* (ueruyo III. 9).

Za *k* rabi piscu *k* in le enkrat *c* (cristuffa III. 2).

Vrh tega bi bilo še povedati, da se rabi za samoglasnik *i* *dvakrat* toliko *y* kakor *i* in mi tudi tú ni moči zaslediti kakovega stalnega pravila, ampak se piše, kakor pride baš v peró.

Glasove *podvajati* (geminare) je proti pravilom našega jezika a tukaj se je zopet moral udati nemškemu pravopisu, kajti tú vidite *tt* (postavim marttuw ali marttw III. 5 poleg martwech III. 7 in mortwe III. 9), *ll*, *nn*, *pp* (wuppelay I. 6) in celo *ee* (femlee III. 2) ter *aa* (wftaa III. 7).

Čudno kako si je v marsičem ostala *pisava mnogo stoletij v nepopolnosti doslednja!* Kakor ima naš spomenik za *š* in *z* večinoma *f* in se rabi isto znamenje često tudi za *s*, tako brizinski spomenici⁴ ne ločijo

¹ Da ne bodem čitateljem nerazumljiv se držim pri nas navadne terminologije, dasi ni strogo znanstvena in tú in tam celo glasovno-physiologičnim pravilom naravnost nasprotuje.

² Našteta so po številu primerov t. j. ona na prvem mestu, ki se najčešče nahajajo in druga za njimi vspóred.

³ V tej besedi je *h* ravno tako malo *h* kakor v kratici II. 3. Obakrat je gr. *η* in tako tudi xps iz *ηος*, tedaj obé skračenji besedi gr. *ἡσους χριστός*.

⁴ V prvič natisnjeni in ocenjeni v A. Chr. Vostokova in P. Köppena delu: So-branie slovenskih pamjatnikov nachodjasčich sja vně Rossii, St. Peterburg 1827, str. 1—86 (En iztis te ravno tako redke kakor znamenite knjige ima iz Kopitarjeve zapuščine c. kr. knjižnica ljubljanska). Kesneje je je izdal in razložil Kopitar v svojem „Glagolita Clozianus“, Vindobonae 1836, pg. XXXIII—XLVII. O učenih Rusih pravi Kopitar na str. XXXIV, da so v njunem delu „Monumenta Frisingensia... non solum sculpta omnia, sed et explicata summo studio et scientia mirabili.“ Natisnjeni so dalje vsi trije v Miklošičevji knjigi Chrestomathia palaeoslovenica, Vindobonae 1861 pg. 51—55

med *z* in *s* ter *ž* in *š* in jim je *z* za *z* in *s* ter *f* za *ž* in *š* v ogromnej večini primerov; tedaj n. pr. zla pa tudi zloneza (slovesa) in bofe (bože) ter duf naših (duš naših). Da bi vsled tega moglo biti gledé *c* in *č* drugače nikar misliti. Za *c* bi smeli pričakovati tudi *c* in ga res nahajamo ali poleg njega trikrat toliko *z* za isti glas. Med vsemi nebniki in sičniki največ znamenj pa ima *č* in sicer zató, ker ga nemško uhó z ničim svojim ni moglo vsoporediti in so tedaj na njegovo mesto stopili *f*, *z*, *tf*, *cc*, *cf* in *tz*. Najbolje še zá-nj ugaja *tf*, ako pomislimo, da je *š* večinoma *f*, tedaj *tf* = *tš* t. j. *č*, a najmanje *f* in *z*, ker se *č* brez dveh *črk* ali več ravno tako malo dá izraziti, kakor danes pri nas in drugod brez diakritičnega znamenja.

Kakor prej tako slej in v primero dostavim, da imate ljubljanskega rokopisa očitni izpovedi za poslednji glas, t. j. *č* tó-le: *cz*, *tf*, *tfeh*, *tfez*, *z*, *tz* in na drugem mestu istega rokopisa je opaziti še *cztfch* in *czz*. Za *š* imate *ff*, *f*, *fch*; za *šč*: *fez*; za *ž*: *f*, *ff*, *s*, *z*, *cz* (fovrac = sovraž, ki se nahaja tudi v Truberjevih spisih).

Dalje imate za *c*: *cz*, *c*; za *s*: *f*, *z*, *ff*, *cz* (fwetike ynu czweticze = *svetiky i *svetice); za *z*: *z*, *f*, *ff*.

Za *lj*, *nj* (st slov. *lh*, *nh*) je tudi tukaj prosti *l* in *n* in samo enkrat se čita *nj* (obchranyenye) in še to le v kratkej prošnji ljublj. rokopisa.

H jima je *ch* in enkrat (v izvirniku str. 244^b, 245^a) *h* (zazversmahl) ali *k* vselej *k*, *v* pa *w*, *v*, *u* ter se isto tako za *u* piše *w* (ynw). *Gosto* se stavlja *w* za *b*, česar v celovškem rokopisu ni. Tudi je opomniti, da imate kakor slednji rokopis za *i* večkrat *y* nego *i* ter jima je za *l* mnogokrat *ll* vzlasti pa v enojnem m. imenovalniku drugega tvorno-preteklega časa (part. praet. act. II.).

Kdo bi v pričo te zmešnjave ne občudoval glasovnih tenkostij, po katerih se odlikujejo vsestrano spomenici pannonske staroslovensčine?

Predno izpregovorim o jezikovih lastnostih našega rokopisa nam je kolikor toliko omeniti njegovega načina v pisanji. Ker je facsimile v rokah čitateljev smemo omejiti kolikor le mogoče svoje razpravljanje o tem predmetu.

Početna črka vsakega odstavka je z rudečo in modro barvo narisana, vse drugo pa (razven *y* v besedi yast III. 9, ki je rudeč) s črnilom pisano. Posebnega na inicijalih, že jako obledelih, ni nič, marveč je take in lepše robe drugod za isto dobo v obilji. Pisano je vse prav razločno

in v Janežičevem „Kratkem pregledu slovenskega slovstva,“ v Celovci 1857 str. 160—168. (Ta spis je bil dodatek prvej izdaji Janežičeve „Slov. slovnice“ in se zató številjenje stranij ne začinja z brojem 1 ampak s 117). Ponatisnena je preje omenjena Vostokovljeva razprava s spomeniki vred v knjigi Sreznjevskega: Filologičeskija nabljudenija A. Chr. Vostokova, St. Pet. 1865, v dodatku z nekterimi opazkami izdateljevimi. — Napačno je te spomenike odlomke imenovati, kakor se še danes časi zgodi in ne samo pri nas ampak tudi drugod in od mož, katerim naši spomeniki niso samo po sluhu znani.

in čisto ter skoro vseskozi brez kratice in kakoršnih koli posebnih znamenj. Gotovo je, da ni pisal pisar po *narekovanji* ali po *spominu* ampak da je *prepisoval*. Tako se dá tolmačiti, zakaj je *kch* (III. 8) napisal in zopet prečrtal, opazivši da je pisaje za vrsto previsoko bil pogledal. Prav tako je (III. 5) v izvorniku najbrže stalo *martuw* (kar se vé da tudi nima tú pravega smisla) ali on je po *t* pisal *m*, potem prečrtal in nad vrsto zapisal *t* in mu je nastalo tedaj *marttw*. Marsikaj kaže celó *da jezika ni umel*. Javaljne bi bil pustil *ynne* (I. 2) (m. yme ali vsaj ymme), *dalnnykom* (I. 5) m. dalfnykom in *deffnuttczy* (III. 7) m. deffnitczy, ako bi bil jezika čisto več bil. Kjer se dotakneta *u* in *n* je pisal *nn* mesti *nu* (pr. I. 1, III. 3) ali *nn* (1, 4) mesti *nn*. Isto se mu pripeti, kedar se stikata *t* in *i* in je v zadregi ali bi pisal *tt* ali *tí*. Ker je v tem rokopisu prilogova končnica v ednin. roditelju, oziroma tožilniku *-iga* je utegnolo v predpisu tudi stati *fwetiga* (III. 9, 10) ali na prvem mestu je razločno pisan *tt*, na drugem pa se je težko odločiti ali za *tó* ali za *ono*. Sicer bi bilo moči to pisavo tudi drugače tolmačiti, kakor bomo kasneje slišali ali vsekako napačno je *fwettkow* (III. 10), kar bi moralo biti *fwetikow* kakor nam *očitni izpovedi* na več mestih *pričuje*te.

Vse to mi je bilo tudi zarad tega omenjati, ker se *snimek* (facsimile) prav v *malenkostih* z izvornikom *ne strinja*; osobito v *tenkih potzrah* je prav malo zanesljiv in bode za pisarjeve *nijanse* vselej moral rokopis sam pogledati, kdor bode hotel o njih vestno soditi. Snimek namreč *ni svetloposan* (photographovan) *naravnost po izvorniku*, ampak po *ponarejenem narisu*, ki ostane v posameznostih vsekako nepopolen, naj ga je naredila še tako vajena roka. Še dolgost in širjava črk se povsod ne skladate z izvornikom, kaj še le v onih drobnostih, katerih nekoliko sem baš gori navel. Na nekterih mestih je snimek odločno točnejši od izvornika in bi bila takova točnost njegova prednost ali samo tedaj, ako bi jo svetlopis *neposrednje* t. j. iz izvornika samega bil stvaril. Na dveh mestih ima rokopis *rasuri*, katerih v snimku ni opaziti. Ena je v besedi *amen* (I. 7), ki je bila napisana *amem*, druga v besedi *le* (I. 6), za katero je stalo prvotno *be*. Rokopis prav razločno kaže, da se je bil pisar zmotil a je pogrešek takisto popravil, da je na b-ji gorenji desni del toliko ostrgal, da mu je iz *b* postal *l*. S kratka pa, — *strogo palaeographičnim* in tedaj tudi *jezikoslovnim* zahtevam snimek *popolnoma* ne ugaja ali sicer se sme *lep* imenovati in bode čitateljem gotovo všeč, vzlasti tudi, ker je, kolikor vém, *prvi v našem slovstvu* in tedaj še nismo razvajeni po lepših domačih enakih plodovih.

Gledé *jezika* ne bode dosti povedati, kajti spomenik sam je premalo obsežen in tudi sploh nima dosti lastnostij, ktere bi ga n. pr. ljubljanskemu rokopisu nasproti posebno odlikovale. Kar imam povedati v tem oziru je naslednje in je naštejem po glavnih oddelkih slovnice.

Glasovi. Stslov. *a* je v našem spomeniku vselej *a*; piše se celó *jast* (III. 1, 9) = *azъ* in krivo grab (III. 6) za grobъ.

Stslov. *e*, *ě* in *ę* je *e*¹: v nebesih (I. 1) stslov. *vъ* nebesъhъ ali *vъ* nebesehъ,² ime (I. 2) = imeъ, grehov (III. 11) = grěhъ. Le za *ě* stoji enkrat *i*: divice (III. 4) = děviceъ in enkrat *ej*: sejdi (III. 7) = sěditъ. Obliko ‚divico‘ imate tudi očitni izpovedi (kesnejše pisani 3. sestavek ljubljanskega rokopisa pa device) in poleg še primere: *zapuvidi* zapovědi, *imil* iměhъ, *ělovik* člověkhъ in *naprid* na prědъ. Sicer stoji še mnogokrat *ě* ali piše se razven štiri krat (odpovem [bis], izpovem, izpovednika) vselej *ej*.³ Ako z *ej* za stslov. *ě* pisane besede natančnejše pogledamo, se prepričamo, da so vseskozi take, v katerih je stari *ě* *zategnen in poudarjen ali naglašen*. V onih pa, v katerih je *ě* = *i*, je tá glasnik *nenaglašen* ali je pa zlog, v katerem stoji, sicer *naglašen a kratek*; tedaj *ělovik*, *zapúvid* ali *javaljne imil* ampak *imil* in *najbrže* tudi *naprid*. Iz tega pa vidimo, da pisec rokopisa, iz katerega je celovški prepisan, *ni čutil tega pravila*, kajti smel bi bil pisati *rejši* ali *grejhov*, pa ne *sejdi* kakor je pisal, razve ako bi bil velewnik (imper.), kar pa tukaj ni. Omenjeno pravilo zahteva tukaj *sidi* in ima tako Truber (pišem ga kakor se je sam pisal) baš na istem mestu.⁴ V tem oziru se torej jezik našega spomenika z onim očitnih izpovedij ne sklada, pač pa je tá pisava Truberju in naslednikom mu lastna in jej je Bohorič tudi v slovnico pomagal (1584).⁵

Kakor *e* za tri rabi rokopis *o* za dva staroslovenska glasova, namreč za *o* in *a* (gospod II. 1, gospodъ, verujo IH. 1, věruja) kar je vsej novejši slovenščini lastno. Samo dvakrat (posvečenu I. 1; bogastvu I. 2) stoji *u* za organični *o* in se v tem loči od očitnih izpovedij, ki imate na sicer tudi malem prostoru *u* za *o* (nikdar za *a*) blizu 70krat ter jima je Truberjeva slovenščina tudi v tem oziru v prav ozkem sorodstvu. Govoril se je *u* za *o* prvotno najbrže samo v *zategnenih ter poudarjenih zlogih* ali analogija mu je razširila meje, kakor se vidi že tú in vzlasti iz Truberjeve pisave.

¹ Za besedo *amen* ima stslov. *aminъ*, ker je grški *ἀμὴν* a ne *ἀμῆν*.

² Menda vendar nihče ne bode mislil, da *mora* v starosl. rokopisih prav tako biti, tedaj tudi z istim predlogom. Tú (evang. math. 6. 9) ima cod. zograph. in ostrom. na nebesehъ = *ѣвъ* τοῖς οὐρανῶς, cod. assem. pa na nebesi, dasi grški rokopisi nimajo na tem mestu *ѣвъ* (τῶν) οὐρανῶν.

³ V krajšej je pisano precej s početka *odpovem* in še v istem stavku *izpocem*, kar ni, da bi se prezelo.

⁴ Catchismvs s dveima islagama, v Tibingi 1575, str. 23.

⁵ Našega spomenika pisava se tú čudno *strinja* z ono brizinskih spomenikov, ki imajo za *t*, le *e*, in se je že takrat tako pisalo, ker je bil tá glas *čistemu e* fiziološko najbližji in se je v naričnih Slovencih nekako izgovarjal kot *e* s preddahnenim slabim *i*. Vsekako bi grešil, ki bi iz novoslovenske enačbe *ě* = *ej* sodil o glasovnej veljavi staroslovenskega *ě*. Prim. o tem moje opazke v Gymnasial-Zeitschrift 1879, str. 714.

Doslednje bi bilo tak *u* v pisani od *pravega u* razločevati ali to se ni povsod zgodilo. Piše se sicer oblūbil, oblūblo, lūbiga, drūge ali tudi drugih, chudeymi, dwchwniga . . . in proti vsakej analogiji: ynū, kakūr, chūdū in dr. Ker ima tudi *y* piko ali piki vrhu sebe (kūr, nýkūlŷ), ne smemo temu znamenju prištevati zgoli glasovne veljave.

Za *ɿ* stoji *a*: danas (I. 4) stsl. dъnъsъ, paklu (III. 6) pьklъ, lit. pikis in enkrat *e*: češčena (II. 1) *čěštena. Za *ъ* tudi *a* (martveh III. 7 mrъtvyhъ, dalje I. 5 dlъgy), enkrat *o* (mortve III. 9 mrъtvŷe) in enkrat *u* (martuv III. 5 mrъtvъ). Prav tako imate očitni izpovedi *a* za *ɿ* in *ъ*; le v krajšej stoji za obarnil daljše odbirnil (na tanko hodbyrnill) t. j. *otrъbrъnъlъ, *obrъnъlъ in se na drugem mestu ljubljanskega rokopisa še bere smerti stsl. sъmrъti in obrni *obrъni.

Soglasniških posebnostij skoro nobenih ni. Da se topljeni *l* in *n* ne zaznamnjata, smo že gori bili omenili in samo še dostavimo, da se tudi v tem sklada naš rokopis z ljubljanskim in se je vzdržala tá nepopolnost isto tako v rokopisu Kranjskega mesta (izdal ga je J. Pajk v Mariboru 1870) ter v spisih početnikov novoslovenskega slovstva v XVI. stoletji. Da bi jeziku pred stoletji bila šla *organična izreka v izgubo*, nikarte misliti, le *označiti* je pisarji *niso vedeli*, ker je je ovirala oza tujega pravopisa.

Nepotrebni soglasnikov je prav malo; vendar imamo razven že gori omenjenega še *jast* (III. 1, 9) za stsl. azъ, jazъ in se piše večkrat *vu* za stsl. vъ. Dasi ima spomenik poleg *vu* tudi *v* (I. 3, III. 7), nam je *v* vendar v onih slučajih tako tolmačiti kakor n. pr. v *vučenik*, ker se sicer *v* kakor *j* v besedah s početnim samoglasnikom često sklene ali *u* besedam ne ustavlja. Da je v kh (III. 6, 7) = kъ ali *h* ali *k* prav tako nepotreben kakor *h* v hodbirnil in hod (stsl. otъ) krajše očitne izpovedi, se umé samo ob sebi.

Besede. Tu naj bodo navedene le *one besede*, po katerih se naš rokopis s poznejšimi in današnjimi spisi *iste vsebine razlikuje*.

Za *bogasteo* (I. 2) ima Truber (op. cit. 24; Novi testament, v Tibingji 1582 str. 20) in vse za njim kraljestvo (kralévstuu), kakor stoji že v grškem tekstu *ἐλθάτω ἐς βασιλεία σου* ali v vulgati adveniat regnum tuum. To je césarstviije staroslovenskih spomenikov, rihi, riche staronemških, králevstvie (kralewstwye) staročeských, kroléwstwo starejših poljskih¹ in tako ali podobno povsod v različnih slovanskih in neslovanskih spomenikih. Tem boljé čudno je, da ima naš rokopis sam in edini besedo,

¹ Za stč. očenaš, češčeno Marijo in vero se lahko primerja Šembera Příklady jazyka staročeského (v knjigi Dějiny řeči a lit. československé, vyd. druhé, ve Vídni 1872) str. 490, 491 in Hanuš Malý výbor ze staročeské literatury, v Praze 1863, str. 66, 67; za staropoljski: Maciejowski Piśmiennictwo polskie, tom. I. Warszawa 1851, dodatki str. 44—48; Wypisy polskie, we Lwowie 1857, I. 18 in Hanuš op. cit. pg. 67.

O fſcha naſs kyr ſy wnebeſſich poſſiwetſchemu body
twoye yune pridi bogastwu twoye body wola
twoya kakor wnebeſſich yno naſemly Kruch naſs
wſedanny day nam dannas yno odpusti nam
dalge naſſe kakor yno my odpulſchamo naſſen dalnykom
yno naſs ne wupellay wednero yſkusto le naſs reſſy ob-
odſlega Amen.

O ſeſſchena ſy maria gnade paſſna goſpod ſtabo
ſegnana ſy mey ſenamy yno ſegnan ye ſad twoy-
ga teſſſa ihs xps Amen.

Vast veruyp wu boga otfcho wsemogotfchiga smar
nika nebel's yno semlee. yno wu ihelussa cristussa
uega synu edymiga nalliga gofpodi kyr ye poret
od swetiga ducha wren yz diwittze marie martian po
poncio pylatussem na kritz nallpett martian yno wu
grab polosen dolu yde kchpaklu na trettzi dan gori
wstaa od martwech. Gory yiede wnebella leydi kchdest
uuttizy boga otfche wsemogotfchiga od tody kch yma
priti lodyti sywe ynomartwe. **V**ast ueruyo wu swetiga
ducha swetiga kar schanitwu obtfch yno swettkow
od pulstchenye grechow wstauye ziwota yno wethschuy
leben Amen.

ki se z nobenim drugim ne sklada. Mislim, da se je „bogastvo“ po pomoti vrinolo v očenaš. Stgnem. (*g* mi je kratica za gorenji) rihhi, rīchi, riche, srgn. riche, rich (subst. n.) je namreč isto kar današnji n. reich regnum, imperium; ali onde imajo tudi *prilog* stgn. rihhi, rīchi, riche, srgn. riche, rich in zdaj reich v pomenu dives bogat. Pr. O. Schade Altd. Wörterbuch 2. Aufl. s. v. Ki je naš očenaš prevel, se je toliko spozabil, da je vzel iz enako se glasečih nemških besed ono, ktere bi ne bil smel in tako so že davno pred časom našega rokopisa, mogoče že za brižinskih spomenikov ali še preje, utegnoli naši predniki prositi po bogastvu in ne po kraljestvu božjem. Da je le tem pótém nastala pomota, se mi zdí tolikanj verjetnejše, ako pomislim, da se je nekaj enakega *nemškemu* predstavljaleu „v veri“ ponesrečilo z *latinščino*. Passus sub Pontio Pilato je namreč prevel „kimartrot in *kinualliu* Pilates“, kar ni sub Pontio Pilato no sub *potentia* Pilati. Prav tako je pisal „*kiscast* himiles enti erda“ t. j. *creaturam* mesti *creatorem* coeli et terrae¹. Da so enake napake bile tudi slovanskim prestavam lastne, nam priča poljska varijanta „pod pylutowim“ ali „pylotowim *sundim*“ (pylatowym sądem). Maciejowski op. cit. 47; Hanuš op. c. 67.

Čudna je beseda *edner* (I. 6) in jo ima tudi rokopis Kranjskega mesta na nekoliko krajih ali v obliki *ener*. Da pomenja „nobeden, nullus“ ni dvomiti in je torej v omenjenem rokopisu „skuzi eneri perjazni“ prevedeno „auss kheiner freundschaft“. Pajk, Stari rokopis Kranjs. mesta, v Mariboru 1870, str. 5. Pisateljem XVI. stoletja je neznana in sem jo sploh dobil le še pri Gutschmannu (Deutsch-wind. Wörterbuch, Klagenfurt 1789), kteremu je kein, keiner obeden, *odniri*, needen, obeni — in keinerley obene sorte, *odnirega* furma, obene žvahti (t. j. žlahti od žlaht, rod. žlahti in isto tako iz nemščine vzeto, kakor žlahta, kar je stgn. slahta, selahta, srgn. slahte). Beseda je na tem mestu *nepotrebna* vsled prvotnega gr. „εἰς πειρασμόν“ in lat. „in tentationem“ kakor tudi stslav. „въ napast“, stn. in khorunka² in vseh meni znanih starejših slovanskih tekstov. Ker se je *pri nas* najrajše po *nemškem* prevajalo, nam more znabiti kakova *nemška* formula očenaša tudi tá pomoči. V Massmannóvej knjigi natisnjeni očenaši se od vseh drugih ne razločujejo gledé tega mesta ali v nekem spomeniku (XIII. stol.) benediktinskega samostana v š. Pavlu na Koroškem je pisano z našim „v ednero iskusbo“ v soglasji „in *dehain* cholung“ (m.

¹ Prim. Müllenhoff und Scherer Denkmäler deutscher Poesie und Prosa aus dem VIII—XII. Jahrh., 2. Ausg. Berlin 1873, pg. 164, 519. Spomenik je bil pisan konci osmega stoletja.

² Gl. Müllenhoff und Scherer op. cit. pg. 164; največa izbirka ne le očenaša no tudi češćene Marije in vere se nahaja v Massmannovem delu: Die deutschen Abshwürrungs-, Glaubens-, Beicht- und Betformeln vom achten bis zum zwölften Jahrhundert, Quedlinburg und Leipzig 1839.

chorung)¹ in nam je to porok, da je *oslonjen naš očenaš res na nemški*. Stgn. dehein, dehhein, thehein je *ullus*, srgn. dehein, dechein, dekein pa že pomenja *ullus in nullus*, dočim ima stgn. za slednje nihein, nihhein in nohhein, nohein ter kesneje nehein. *Nihein* je po J. Grimmu² iz nih ein = neque unus ali ne ullus quidem, kakor gr. οὐδείς = οὐδὲ εἷς, — tedaj to kar staroslov. *ni jedinъ* ze. Prav tako je *nohein* ne unus quidem, ker je noh (got. ni = ne, uh = que) neque, ne quidem. Dehein³ pa so vzeli *naši* že v pomenu *nullus* in je iz tega sklepati, da so ga tudi temu primerno *izrazili*, torej z *nikalnico* v besedi, in v *celoti* prav kakor stsllov. *ni jedinъ* ze.

Ali je to v *ener*, *edner*, *odnir* res tako, je težko povedati, ker je izraz jako *skrčen*, ako je *domač*, kar mislim da je. J. Pajk (dissert. c. pg. 11) sicer misli, da je *ener nemški einer*, ker se v *bavarskem* narečji *,ein'* glasi *,en'* (Grimm op. cit. III. 139) *ali mnogo razlogov govori proti temu*. Prvič bi se to moglo še reči o *ener* ali zarad zobnika ne o *edner* ali *odnir*. Čemú dalje nemški *,ein'* jemati, ko je bil domači en, eden, jeden na razpolaganje? Tudi si jezika ne morem misliti tako okornega, da bi bil vzel kar *ves einer* in ne *ein* ter ga sklanjal, kakor da bi bilo nemški *einer*, rod. *einers* in ne *eines*, da o tem čisto molčim, kar jezikova *zgodovina* proti temu ugovarja. Dalje je pomisliti, da z *,ener'* ni prestavljen *,einer'* ampak *,keiner'* (rok. Kranjs. m.) ali pa *dchein* (celov. rok.) in bi ne bilo razloga *početni* glas besedi *odkrhnoti*. — Ali tú je lažje drugih mnenje ovreči nego li samemu kaj neovrgljivega povedati, in ako je res, da se šteje med artes grammatici nonnulla etiam nescire, je tá prednost tukaj pač na pravem mestu. Toliko se mi zdi verjetno, da tičita v *edner* (ako je domač) elementa stsl. *jedinъ* pa ze (nslov. re, r) *še zdaj* in ker *jedinъ* že *brez nikalnice* v slovanščini nikdar ne more pomenjati *nullus*, nam je misliti, da se je v *,edner'* obrusila. Slednje se da utrditi z malorus. žadnyj, poljs. żaden, gsorb. žadyn, dsorb. žeden in č. žaden = nullus, ki stojé za stsllov. *ni ze jedinъ* in so torej *nikalnico* tudi izgubili. Vsled tega bi jim bil naš *ener*, *edner*, **ednir*, *odnir* po *izviru blizu*, kajti samo *ze* (stind. gha t. j. ghā, gr. γῆ, nslov. re, r) je spremenilo v onih naravno mesto. Ali da je vse to dokazano, vendar ostane še pomisliti, da se *glasovi* v našej besedi *ne vrsté*, kakor bi jih bilo pričakovati; velj se namreč in se je govorilo jeden, eden (zdaj *edъn* ali po pravilu *edъn*), en in ne *edni*, *eni*. Dokler je imel jezik še *re* za stsllov. *že*, se je tudi menda rekalo **edenre*, **enre*, ali ko je za *re* postal *r* (prim. kakor za kako *že*, vendar = věmъ da *že*), ni moglo stati **edner*, **enr*, ampak se je prestavil, oziroma

¹ Prim. Adalb. Jeitteles Altdeutsche Predigten, Innsbruck 1878, str. 1.

² Gl. Deutsches Wörterb. V. 457 in tú navedena mesta njegove slovnice.

³ Etymon mu je manje gotov; najbrže je isto, kar dohein = vendar eden, vsaj eden. Prim. Grimm. op. cit. V. 458 in ondî Hildebrandovo obsirno razlaganje.

ustavil e in je tem pótem postalo, edner, enér s poudarjenim prvim e kakor v „nobeden“. Tako bi se dala stvar vsaj za silo opravičiti v soglasji z jezikoslovnimi pravili, ali do dná jej pogledati je prav tako težavno kakor besedi nobeden, noben, ktera kljubu mnogemu učenemu trudu še danes ni povoljno tolmačena. Zadnjič je Jagić (Archiv f. slav. Philologie V. 163) o njej govoril, ali takó, da mu ní pritrčiti.

Dalje se jezik našega spomenika odlikuje po nekoliko *archaismih*. Tako je *vsedanji* (I. 4) * *všsednъnyj* in *vsemogočiga* (III. 1, 8) * *všemogáštajego* za Truberjev vsakdanji (vsagdani) in vsigamogočiga; tako *iskusbo* (I. 6) *iskusbъ*, * *iskusbъ* za izkušnjo (izkušno). Dalje *ino* (I. 5) t. j. i vzhodne slovenščine v pomenu tudi, in *le* (I. 6) č. in p. ale (kar pa ni naš ali) t. j. a + le v pomenu *állu* sed za Trub. temuč. Baš tako *vstanje* (III. 11) *vstanije* *ἀνάστασις* za Trub. goriustajenje (goriustaiene) in vzhod. gori stanejnje ali stajanje.

Star je tudi izraz *na križ raspét* (III. 5) crucifixus m. križan in ima stari jezik za crucifigere samo raspétí, propétí ter mu je *crux* = raspélo (naše raspelo), propélo (gl. Mikl. Lexicon s. v.) poleg *krištъ* in *križъ*. Torej bi bilo *dostí raspét brez dostavka*, kakor imajo še danes Slovenci v Ogrih¹ in Slovani iztočne crkve, dočim zapadnim Slovanom: Čehom, Poljakom in Lužičanom (Sorbom) izraz rabi, kateri imamo mi v „križan“. Vidi se, da je stsl. raspétí nastalo po grškem *σταυρῶν* na kolec nabiti, nabosti, raspétí, na križъ raspétí pa bi bilo in je naše „na križ raspétí“ prav cruci figere, a *križati*, kar stgn. chriuzigōn, srgn. kriuzigen in današnji kreuzigen.

O besedi *svetik* (swettkow III. 10 napačno za swetikow), katero ima ljublj. rokopis na več mestih (enkrat tudi svetica) je težko določiti, ali je *starejša* od svetnika, kakor danes velimo. Vendar ni prezreti, da je prvi nastal na ravnost iz svétъ z obrazilom *ikъ* in ima svojo analogijo v svétъ in obr. *лѣ*, dočim je svetnik toliko kakor stsl. *svétъnikъ in torej ne iz prvotnega svétъ, ampak iz *izpeljanega* svétъnъ stvarjen. — Napačna je pisava swettkov našega rokopisa že zató, ker je i v *svetik poudarjen*, in dakle ne more biti svetkov toliko kakor svétъkov ali svétъkov.

Tujščine je na *malem prostoru dovolj* in sicer zgoli *germanizmov*: *gnada*, *žegnan*, *martran*, *grab* in celo *leben*. Da je tuj tudi *križ*, omenjam samo gredoč. *Gnada* in *žegnan* sta v zapadnej slovenščini še danes v dotičnej molitvi oblastna,² in ja ima se vé, da tudi slovenščina XVI. stoletja, ktera se še besede „*leben*“ ni mogla iznebiti (pr. Truber op. cit. 23),

¹ Raspét je, mr'o je i pokopan je. Sv. evangeliomi v Radgoni 1840, str. 134.

² Ogorski Slovenci so nam lahko v zgled, kajti oni molijo takó-le: „Zdrava bodi Maria, milošče puna, gospon je s tebo, *blagoslovljena* si ti med ženámi i blagosloven je sád tejlá tvojega Jezus.“ Sv. evangeliomi za nedele i svétke celoga leta, v Radgoni 1840, str. 133.

dasi bi se je bila prav lahko. Tudi je ondi in v Truberji (I. cit.) obveljala *gmajna*, za katero pa ima naš spomenik *občino* (III. 10) = stsl. obščina, kar nas za 'leben' nekoliko potolaži.

Oblike. Tudi tú se nam je ozirati le na posebnosti rokopisa in je razvrstimo po navadnih slovniških načelih.

Sklanja. 1. *Imenska.* V knjižnej slovenščini se zdaj sklanja *oče* (najbrže zv. oče od otec) kakor bi mu bilo deblo *očet* ali naš spomenik ga ima za *ž. ja-deblo* in ga sklanja: oča (I. 1 zv. a tako tudi imenov.), oče (III. 8) *oči, očo (III. 1), kakor se v ostankih nahaja v ljublj. rokopisu n je bilo v navadi ustanovniku novoslovenskega slovstva. Sklanjalo se je pa tudi *oče*, *oča* in *oče*, *očeta* in so se v tem smislu ohranili svoj. pridedniki *očin*, *očev* in *očetov* ter čisto napačno skrpani *očetin*. Kdo govori detetin ali žrebetin?

Gospod gospoda je ohranil *i-deblo*, kakor vidimo iz tož. gospodi (III. 3) in prav tako *sin*, (III. 3) synъ *u-deblo*, kateremu se je ohranil v briž. spomenikih celo zv. *sinu* (zinu II. 67).

Okamenele padežne oblike so *dolu* (III. 6) stsl. *dolu*, *gori* (III. 6, 7) *gorě* in *todi* (III. 8) *ťadě*, *napaka* pak je karšanstvu (III. 10) mesti karšanstva ali danes kršćanstva.

2. *Zaimenska.* Obliko *jast* (azъ, jazъ) omenjam le, ker je kakor *jest* kriterij *zapradne* slovenščine.

V marsičem zanimiv je *našen* (I. 5) za stsl. našimъ. Prvič ima v obrazilu *n* mesti *m*, kakor čakavščina in kakor ga imajo sploh nekaj bolj nekaj manje vsa primorska narečja. Rezijanščina pozná to posebnost v vseh *obrazilih*, katerim je lasten glas *m* in sicer v sklanji in spregi, a nikoli *ne*, ako je *m* *tematičen*. Govori se tedaj za *dôbon* (dъbъmъ, obrazilo mъ), *ženán* (ženamъ, obr. mъ), *zi wsín tîn* (vъsěmъ [m. *vъsimъ] těmъ, obr. mъ), *man* (imamъ, obr. mъ) ali ne *dîn*, *děn* no *đim* *děm* stsl. *dymъ*, ker je od korenine stsl. *dъm*, stind. *dham* in tedaj *m* ni v obrazilu.¹ Zató ima rezijanščina res v očenaši: našin dužniken (nashin dushnichen)² in se vjema z našim spomenikom, le da je slednjemu omejena posebnost na zaimek. — Drugič se piše *našen*, *našem* za našim, kar označuje jezik rokopisa za gorenji kranjski, oziroma koroški. Gorenjščina namreč govori in je govorila v sklanji sploh za *poudarjenim* *zlogom* polglasnik mesti *i* in sicer toliko za stsl. *i* kolikor za staroslov. *ě* in *y* (ѣ), ker je tú naš *i* stopil na mesto *ě*, a med *i* in *y* jezik razlike sploh ne pozná ali pa *y* (ѣ) nadomeščuje z *e*-jem. Tedaj našъm ali nášъm stsl. našimъ, nftъ stsl. niti in létъh stsl. létěhъ ter dóbrъm, dóbrъmъ,

¹) Gl. Baudouin de Courtenay Opyt fonetiki rezijanskich govorov. Varšava, Peterb. 1875 § 31. Tudi naj se primeri: Klodič, O narěčii venecijanskich Slovencev, Peterb. 1878 § 26 in Janežičev Slovenski glasnik 1866, str. 437.

²) Baudouin de Courtenay Rezijanskij katichizis, Varšava, Pet. 1875, str. 4.

dóbrh za dóbrim, dóbrimi, dóbrih stsl. dobrymъ, dobrymi, dobryhъ.¹ Ker je tá glas physiologično bližji e-ju nego li i-ju, je pisal naš prvi pisar e; kakor v *našen* za i pisal je e tudi v množnem rodim. sestavljene priloge sklanje: martveh (III. 7) stsl. mrŕtvyhъ za y (ы), kar se nam ne more več čudno zdeti, ker nam živi govor tako pisanje opravičuje.

Prilog. Današnja *sestavljena* prilogova sklanja gorenjska je vsled baš omenjenega glasovnega pravila jako *enolična* in naš spomenik vsaj nekoliko potrjuje, da se je bila slovenščina temu pravilu v razrečjih zgodaj udala. To potrjuje že navedeni *martveh*; dalje pa *svetga* (III. 9) svetajego, ako ni lapsus calami, in zaimenska oblika *tvojga* (II. 2) stsl. tvojego. Ako bi se moglo še tvojga drugače zagovarjati, je *svetga* le tako razumljivo, da je izpal glas, ki se je tako *slabo* in *zamolklo* glasil, da ga je smel pisar celo preslišati ali v pisanji prezreti. Ta je pa zopet tisti glas, o katerem smo se preje menili in kateri je lahko analogija tudi v enojni moški in srednji rod. in daj. sestavljene sklanje spravila. Res da ima naš rokopis večinoma na teh mestih i, ali dokazano ni, da se je *prav tako* tudi glasil. Gotovo je, da *živi* govor čistega i tú ne pozna, ampak *nijanso* bližjo e-ju, in ako me sluh ne moti glas, ki smo ga z ѣ smeli zaznamovati.

Slednjič naj bode omenjeno, da rokopis *člena*, brez ktereга kesneje Truber ni mogel prebiti, nobenkrat ne rabi.

Sprega. Spomina vredno je *verujo* (III. 1, 9) stsl. věruja, ki se sicer v ljubljanskem rokopisu ne nahaja ali za to oblubljo, odpuščo, prošo; pač pa ima verujo Truber na mnogih mestih in še ne piše verujem, kakor pisatelji hitro za njim. *Starost* bode obliki samo oni zanikal, ki se drži krivega mnenja, da je naš verujem starejši od staroslov. věruja ali drugače, da je naš m v glagolnem obrazilu naravnost primerjati s staroind. -mi. Ali le v brizinske spomenike je treba pogledati, pa se mnenje razkadí. Tudi danes že vemo, da je novoslov. oblika porodila se vsled analogije in da je kopa starosl. glagolov, (věmъ, damъ, jamъ, jesmъ) s svojim m vse naše prouzročila.

Kaj pa nam je reči o oblikah: *dolu ide* (III. 6), *gori vsta* (III. 7) in *gori jede* (III. 7)? Prvotni tekst ima: *descendit . . . , resurrexit . . . , ascendit* in še le dalje *sedet*, kakor rokopis: *sedí*. Prav vsi meni znani stari spomenici nemški in slovanski imajo v smislu vsebine tá ali oni praeteritum in sodi vsekako imeti oblike našega rokopisa za *aoriste*. Naj bi se še moglo *ide* za sedanjik imeti, — za *vsta* je kaj takega nemo-goče in je tudi pomisliti, da bi bili sedanjiki na tem mestu goli nesmisel. Prav čudno pa je, da ljublj. rokopis, kojega očitni izpovedi ste bržčas z

¹ V potrjenje naj se primeri: Mat. Valjavec, Proben des Slovenischen, Agram 1858, pg. 9 in Baudouin de Courtenay Otčety o zanjatijach po jazykověděniju, vypusk II, Kazanb 1877, § 13.

našim malo da ne sočasno pisani, nima niti sledu o aoristu, dasi je bilo prilike dovolj ga rabiti. Ali da je norična staroslovenščina poznala prav kakor pannonska aoriste, nam pričajo zopet brizinski spisi. V starejših tiskanih proizvodih nahajamo aoriste sicer le za vzhodno slovenščino zagotovljene (Mikl. Vergl. Gram. III.¹ 158) ali vsaj ostanke nam je rezijanščina ohranila (gl. Baudouin de Courtenay Rez. katich. str. 24). Prav ker so aoristi v starej slovenščini bili obče navadni in so v naši knjigi tako sila redki postali, se smejo *prednost* našega spomenika imenovati, ki ga posebno nasproti ljubljanskemu odlikujejo.

Skladnja. „Verujo . . . v Jezusa Cristusa *nega* sinu.“ III. 2. 3. To ovaja zapadno slovenščino in je tujščina, dasi je v národnem slovstvu gosto potrjeno.¹ Velika prednost slovanščine sploh in slovenščine posebej so svojilni pridevniki in zaimki ter imajo vzajemna syntaktična pravila. Kakor se pa ne pravi ‚sosea sin‘ ampak ‚sosedov‘ ni tudi po našem ‚njega sinú‘ marveč ‚njegovega sinú‘. Vém da ima tudi staroslovenščina *jego* kjer bi *jegovъ* pričakovali ali pomisliti je, da se je tú držala *grščine* in jo posnemala, kakor je bila v tem in onem drugod *latinščina* odločilna. Tudi naš osebni zaimek ‚njega‘ m. svojilnega ‚njegov t. j. jegov‘ je samo *posnemanje* in prav tako kakor na tem mestu lat. filium eius. Še grmanščina ima ‚sun sinan, sinen sun = seinen sohn‘ ali naj se je tudi po slednjej ravnalo, naši niso mogli zarad smisla prevesti ‚svojega‘ no so rajše vzeli osebni zaimek nego li dotični svojilni, ki bi bil edini ugajal. — Podobna tujščina je *našen* dalžnikom (našen dalmikom I. 5) m. *svojim*, koja se smé na tem mestu splošno slovanska imenovati in stara, ker ima staroslovenščina v najstarejših spisih *dlžnikomъ* našimъ = τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν.

Nenavadno je ‚*k* desnici‘ (kh desnutci III. 7) in imajo drugi ‚*na* desnici‘ ali ‚*na* pravici‘ brez razložka. Ker tudi *pomen* predlogu *k* tukaj ni pristojen, je najbrže tudi to tujščina in sicer narejena po nemškem ‚*ze der* zeswen, *zu der* rechten.‘ — Napačno stoji III. 9. soditi mesti sodit.

Truber ima pod *Pontiom* Pilatom (Cateh. 22), a tú je pod *Poncio* Pilatužem (III. 5). Stčes. je pisano pod *Poncem* Pilatem (Hanuš I. cit.) ali pod *ponskym* (tudi stp. gl. Wypisy I. c.) Pilatem (Šembera I. cit.) in po drugih mestih soditi bi tudi staroslovenščina rabila *pridevnik*, kajti ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου (evang. lucae 3. 1) se glasi: obladajaštju paŋt'otskumu Pilatu (cod. zograph.). Samo naš spis ima besedo brez domačega padežnega obrazila kakor je v germanščini, ki je latinskega ‚sub Pontio Pilato‘ ali prvi del ali oboje nespremenjeno puščala. Sicer bi bilo *pod* pontijskim ali pontiskim Pilatom tudi krivo in tuje in bi se pravilno

¹ Tako je njega drug Kor. nár. p. I. 1.; na njega grob, ibid. I. 78. Natančneje o naših priv. zaimkih sem pisal v razpravi „Ueber die nomin. Flexion d. Adjectivs im Alt- und Neuslovenischen“ Wien 1866, str. 45, 46.

reklo za pontijskega Pilata, kajti *sub* Pontio Pilato ali ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου zaznamnja baš tako dobo njegovega vladanja kakor postavim ἐπὶ Κλαυδίου (act. ap. 11. 28), kar je stsl. za Klavdija ali novosl. za Klavdijus casara (Kuzmič), no v Truberji kakor ono *pod* tejm cesarjem Claudiom (Novi test. 1582, 525). Stsl. bi lahko bilo: ponrskajego, patyskajego, (-aago, -ago) Pilata, dočim jej rabi *dat. absol.*, kedar ima gr. ὑπεμετέοντος (gen. absol.) ali lat. imperante, procurante (abl. absol.), kakor vidimo gori na primeru *procurante* Pontio Pilato.

Opozoriti mi je še na prihodnjik *ima priti* (III. 8) t. j. nedoločnik s sedanjikom glagola *imeti* stsl. iměti, katerega ostaline nahajamo v knjigah XVI. stoletja, a je razven ogerske slovenščine danes izumrl. Starej slovenščini je isto tako rabil (gl. Mikl. Vgl. Gramm. IV. 863, 864) in ga nam je v našem spomeniku med *starino* (archaizme) šteti.

Da je slednjič v III. 10 skladnost smisla pretrgana vsakdo spozná ali težje je povedati, kaj je izpuščeno, ker imajo drugi spomeniki različnih pisav na tem mestu. Za prvotni „credo in sanctam ecclesiam,“ „πιστεῖν εἰς ἁγίαν ἐκκλησίαν“ ima stgn. in uuha khirihhūn catholica (Müllenhoff-Scherer op. c. 164); kesneje je bilo „an die kristanhait gotlich unt allich“ (Massmann op. c. 79), „in dy heilig gelaubig cristenhait“ (ibid. 85) in celó „in dy heilige cristenhait“ (ibid. 80), kar bi se prav z našim skladalo, ko bi stalo „v sveto karšanstvo ali karšanstvu“. Staroč. je „w cyerkew swatu“ (v cierkev svatu) in polj. ali v smislu česke redakcije (gl. Maciejowski op. cit. pg. 46) ali s pristavkom *občnosti* (Maciejowski op. cit. 48; Hanuš o. cit. 67) ali *krščanstva* (Wypisy I. 18; Maciejowski 46) n. pr.: w swyątą czyrkew krescianską (w świętą cirkiew kreścianską). — Ker torej ne stoji v rokopisu „v sveto karšanstvo“ a to kar stoji nima smisla, ker so srednja o-debla v tožilniku vedno enako se glaseča z imenovalnikom bi sodil po onem, kar nam osobito nudijo poljske varijante, da je prvotno stalo: „v svetiga karšanstva cirkev“ ali kakor bi že bil zasuknol pisec slednjo besedo.¹

Toliko naj bode o *jezikovih* posebnostih našega spomenika dovolj. „*Sv. Marija*“ v njem ni *izpuščena*, kakor bi se utegnolo misliti ampak je pred XVI. stoletjem sploh v rokopisih nikjer ni, ker je prej niso molili. Vpeljala jo je cerkev še le l. 1508^{ga} (drugi pravijo celó, da še le leta 1571^{ga} t. j. po lepantskej bitvi) in še takrat ne vse, ampak brez dostavka „zdaj in na našo zadnjo uro,“ kateri se pripisuje frančiškanskemu redu.²

¹ V apost. veri se je grški tekst ravnal po latinskem; oba sta tem prvotnejša ali *starejša* čim manje je v njih amplifikacije in se je tega načela držati v razsojanji slovanskih varijant. In merito prim. Herzog und Plitt Real-Encyclopaedie für protestant. Theol. u. Kirche, Leipzig 1877, I. 565--574.

² Prim. Wetzer und Welte Kirchenlexicon, Freiburg 1847, I. 563.

Že gori je bilo povedano, da je ta slovstvena malenkost pisana v *početku XV. stoletja*. Prav tako ste ljubljanski očitni izpovedi po *palaeographičnih* znamenjih iz istega stoletja, kajti o *jezikoslovnih* ne moremo dosti govoriti, ker nimamo domačih spomenikov po stoletjih v primerjanje. Radics nasprotuje (op. cit. 11) posrednje gledé stoletja Miklošiču, češ, da je natisnol *mlajšo* varijanto, a druga da je pisana s črkami *XIV. veka* in ima mnogo *starejše jezikove oblike* od prve. *Oboje je krivo*. Ne le v pravopisu, no tudi v glasovih, besedah in oblikah ste si obé tako podobni, da o *bistvenih* razločkih niti govoriti ni in prav ne o takih, ki bi drugo od druge mogli ločiti za stoletje. Z jezikom se pa čisto sklada tudi pisava, kajti vsaj jaz nisem mogel nobenih kriterij zaslediti, ki bi utegnoli krajšej izpovedi s palaeographičnega stališča do večje starosti od daljše pomoči. Da bi mrvica sicer čisto nebistvenih *jezikovih* razlik ne ugovarjala, bi se smelo celo trditi, da je obé ista roka pisala, tako ste si peresi podobni. Kakor ima Radics krajšo za starejšo, bi vsakdo drugi isto smel trditi o daljšej in nihče bi ga ne mogel z znanstvenimi razlogi preveriti, da se moti. Miklošič je imel čisto prav, da je tudi krajšo uvrstil v XV. stoletje; storil je to molčé, kajti, ako bi bila njemu tudi krajša izpoved starejša bila, bi gotovo ne bil mlajše obelodanil ali vsaj ne zamolčal, da se druga po *starinstvu* od nje odlikuje. Sicer bodem pa prilično o vsem tem in onem, kar ima še ljubljanski rokopisni kodeks slovenskega, obširnejše na drugem mestu govoril in vse navel, česar tú ali zaradi prostora ni mogoče ali ni treba.

Samo toliko sem hotel povedati, da obé očitni izpovedi *niste starejši od XV. stoletja*. V jeziku se *strinjate z našim rokopisom*, kakor tudi *večinoma v pravopisu*. Kdor mi je v izpeljavi pazljivo sledil, se je menda prepričal, da je sicer tudi *razlik* ali pritrdil mi bode, da so le *dialektične*, kakoršnih ima jezik danes ravno tako ali več kakor pred stoletji. Ni mi jih ponavljati, ker so itak na dotičnih mestih precej na tanko zaznamovane in presojene in rajši samo povém, kar je po mojem sojenji iz njih sklepati.

Da *nobén* naših spomenikov *ne spada* v oblast *izhodne slovenščine*, je jasno; vsakdo je bode prisojal *zapadnej* in tú *zopet sedanjej kranjsčini*. Natančnejše pa sta *ljubljanska* lastnina *dolenjščine*, *celovski* pa meri na *gorenjščino*, ne rečem da prav na kraje, o kterih je v listu samem spomin, ali vsaj gotovo ne daleč od tod. Ta del dežele (in ne on sam) je spadal do Rudolfa Habsburžana državno ali upravno h Korotanu, kakor mu je po svetu bil najbližji. Kesneje je menjal časi svoje gospodarje¹ ali naravne vezi med sosedi, ki so isti jezik govorili, ta sprememba gotovo ni bila pretrgala. Mogoče bi torej že bilo, da je bil rokopis pisan

¹ Pogl. o tem: Dimitz Geschichte Krains, I. passim; tudi Parapat op. cit. pg. 6.

nekje na jugo-zahodu današnje Koroške. — Ali vendar ako razsojamo po *današnjih razrečjih* (in to moramo ker drugih kriterij ni) se mi vse zdi, da mi ni odstopiti od mnenja, da imamo v spomeniku *gorenjščino* v *današnjem* smislu. Osebito v refleksih za stsl. *ě* in časi tudi *e* je bila in je vsa korotansčina tako karakteristična, da ne dvomim, da bi se morala v našem rokopisu poznati. V starej molitvenej knjigi (*sine loco et anno*) pisanej v koroškem razrečji imamo n. pr. odrieši, od zliega, griešnike. Kdor je pa tako govoril, ni mogel pisati grešnike in še manje grejšnike. Prav tako je z glasom za stsl. *o*, z merodajnimi *besedami, oblikami* — toda kdor le *Gutsmanna* površno pozná in je poleg tega kedaj *primerjal* gorenjekranjski *govor* z jugozapadnim koroškim, mi bođe pritrdil, da ima prav malo podobe, da bi bil jezik našega spomenika koroški.

Jezik tedaj kaže na *gorenjščino*, ali utajiti ne smemo in ne moremo, da jej sestavljenec *šč* ne pristoji, ampak je m. dr. *dolenjščini* lasten. Metelko sicer trdi (*Lehrgebäude d. sloven. Sprache* 8), da v slučaju kedar ima *dolenjščina* *šč*, golčé po nekterih gorenjskih krajih nekakov *ostrejši*, od navadnega različni *š*, no toliko je gotovo, da *physiologično* ta glas *nikdar ni pravi šč*. To res ni, da bi se zamočalo, ipak ne predružači stvari vzlasti ako pomislimo, da ima rokopis sicer 'češčena' ali tudi 'karšansteu' (III. 10) kakor za mnoge staroslov. *o* dvakrat *u*. *Oboje* kaže sicer na *slabo* dialektično *primes*, ali *glavni typ* razrečja kljubu temu vendar ostane, za kar smo ga proglasili.

Skromno število *pisanih* spomenikov naših se je s *celovškim* za *én* broj pomnožilo in imamo tedaj razven njega ljubljanski¹ in rokopis Kranjskega mesta. Ako jim dodamo še v jezikovem oziru znamenite brizinske spomenike, smo vse našeli, kar premoremo in je vendar vse to tako malo obsežno, da bi je spravili na pol pole našega lista in bi še precej prostora ostalo. Truberjev izrek „vns vnd meniglich ist bewust, dass vor vier vnd dreissig Jaren (l. 1548 meni) kein Brieff oder Register, vil weniger ein Buch in vnserer Windischen Sprach zu finden war“² sicer ni do pike resničen, ali jaz vsaj bi se ne drznol reči slave in časti vrednemu možu zategadel niti ene žal-besede, ako mi je v spominu *kaj* in *koliko* imamo. Po teh ostankih se pač ne pozná, da smo imeli svoje dni *vojvode*, ki so dobivali potrjenje vladarske oblasti iz *národovih* rok in prisegali v *slovenskem* jeziku. Lepa je bila *šega* in obče slovauska, po ktorej so se ustanovljali po sporočilu Ivana opata Vetrinjskega (Johannes Victoriensis) korotanski vojvode³ in srce ti utriplje vsled spomina ná-njo, ali zdi se mi, da je bil blagodejni upliv na naše *kulturno* stanje prav pičel, dasi je bilo odločeno našemu jeziku celó tako vážno mesto kakor tú.

¹ Ta celi novi testament, v Tibingi, 1582, uvod str. 2.

² Pr. Boehmer *Fontes rerum germanicarum*, Stuttgart 1843, I. Johannes Victoriensis u. andere Geschichtsquellen Deutschlands im XIV. Jahrh., 318—321.

Imenitno je prav tako, da je smel samo mož *slovenske* krvi vojvodo pred sodnika poklicati, ali kaj mu je pomagalo, ako se ga je smel vojvoda odkrižati rekoč: ich verstaun diner sprach nitt? Tako vse kaže, da je kljubu vsem lepim ceremonijam stal vojvoda in velikaši mu vse drugače ljudstvu nasproti nego n. pr. na Českem, kjer so vsaj nekteri vladarji domače slovstvene proizvode ponspeševali.

Kar imamo je razven nekterih priseg vse *crkvenega* značaja in vsebine. Da ni tega več se ni čuditi, ako pomislimo, da je v cerkvi vladal v Slovanih kakor v Nemcih in drugod zgolj latinski jezik in je bilo tudi duhovenstvo v naših prednikih dolgo le tuje in oboje naše pismenosti gotovo ni podpiralo. V tako imenovanih Bonifacijevih zakonih (statuta Bonifacii) je bilo ljudstvu strogo zapovedano nekterih molitev latinski se naučiti. Tega povelja so se tudi držali, dokler se ni bilo pokazalo, da se kljubu vsemu pretenju in hudim kaznim stvar ne dá izvesti. Zato je mogunški cerkveni zbor (l. 813.) bil določil, da naj jih moli v materinem jeziku, komur v latinskem ne hoté v glavo.¹ *Molitve in obredne formule*, katerih je ljudstvu bilo treba znati, *so se jele prevajati in tem pótém so v nas nastali najprej brizinski spomeniki in za njimi naš in ljubljanski rokopis*. V Panoniji so bile v veliko srečo našemu staremu slovstvu druge in tako rekoč čisto izvenredne razmere in je še danes blagoslovljamo, občudovaje veličastne pismene spomenike, ktere je nekaj stvaril nekaj prouzročil svetli genij dvojice slovanskih blagovestnikov.

G. Krek.

Zgodovinske črtice o nekdanji provinci Windischgraz.

Priobčuje Davorin Trstenjak.

IV.

Slovenje-graško okrožje pod vladu Ulrika III. vojvode koroškega.

Patrijarh oglejski Berthold iz mogočne in bogate rodbine grofov z Andechs, ki so ob enem bili mejni grofi isterski in imeli naslov: „duces Meranie“, je pred svojo smrtjo (1251) slovenje-graško provincijo, ki je bila njegova dedovina, sporočil oglejskemu patrijarštvu.

Njegova vnukinja Neža (III.), hči vojvode meranskega Ottona (VIII.), je bila najprej omožena s Friderikom bojevitim (dem Streitbaren), vojvodom avstrijskim in štajerskim. Patrijarh Berthold jo v pismu sam imenuje „neptis,“ — nomine neptis nostre Agnetis, ducisse Austrie — (Notizenblatt der Wiener Akadem. 7, 297—300).

¹ Prim. Rettberg Kirchengeschichte Deutschlands, Göttingen 1846, I. 455, 456.

Vojvoda Friderik se je dal od nje ločiti. Letopisec Hermannus de Altach (17, 392) poroča: „(Fridericus) Agnetem uxorem suam, filiam Ottonis ducis Meranie, tamquam cognatam repudiavit, quam postea Ulricus, dux Karinthie, accepit uxorem“.

Papež Inocent IV. je k tej poroki z Ulrikom koroškim vojvodom dispensacijo podelil, „quia dictus Ulricus tertio affinitatis gradu Agnet. contingit eandem“ (glej Boezek, Codex diplom. Moraviae 3, 100—1). Ulrikova mati Jutta je naimer bila sestra Margarete meranske, ki je bila omožena s Přemyslom vojvodom moravskim.*

Vojvoda Ulrik (III.) je po tej rodbinskeji zavezi mislil imeti nekako pravico na slovenje-graško okrožje, ki je bilo v njegovem vojvodstvu in se je njega tudi polastil.

Patrijarh oglejski Gregor de Montelongo (1251—1269.) se je temu polaćenju leta 1253. protivil, češ, da je ta provincija zakonita lastnina oglejske crkve, a vojvoda Ulrik se zaveže z grofom goriškim Meinhardom III., vname se boj med patrijarhom in vojvodom, a sklene se s pogodbo, da dobi vojvoda Ulrik od patrijarha posestva oglejske crkve na Štajerskem in Koroškem ves čas svojega življenja za užitek.

V tej dobi je imel Slovenji Gradec svojo penezno kovačnico (Münzstätte). Že rajni prof. Tangl je v 13. zvezku Mittheil. des hist. Vereins für Steierm. str. 46 seq. nje omenil in obširno o njenem delovanji pisal; jaz samo tukaj pristavim, da se je pri mestjanih slovenje-graških še ustmeno poročilo o tej kovačnici ohranilo, in mestjanje še dandanes naznamljajo kraj, kjer je stala, namreč na selu lekarničarja g. Kordika in sicer tam, kjer zdaj njegov hlev stoji.

Tudi med prostim ljudstvom je še ta penezna kovačnica znana; ljudstvo pravi: „nekdaj je bolje bilo, ko smo vsako drugo leto v Slovenji Gradec po novi denar hodili.“ Penezi so naimer imeli samo na dve leti veljavo. Ob svečnici so se začeli kovati in ob Jakobovem se je godila izména. Sreberna marka je morala imeti 14 lotov srebra in 2 lota bakra (kufra).¹

Mesto je moralo takrat prav bogato biti, ker so se razven penezničnih uradnikov v njem tudi naselili menjalci, in ker je ljudstvo iz Koroškega in Štajerskega vsako drugo leto po novi denar v mesto hodilo, ste tudi cveli trgovina in obrtnost. Brez dvombe se je tudi ta penezna

* Zato je koroški vojvoda Bernhard z bohemskim kraljem Otokarjem I. (vladal 1197—1230.) sklenol pogodbo, da če njiju eden brez dedičev umrje, ima drugi deželo in ljudi podedovati (Reimechronik, 749. kap.).

¹ 14. julija leta 1268. je sklenol vojvoda Ulrik s salcburškim višjim škofom Ladislavom pogodbo, da naj bo denar, ki ga daje vojvoda v Slovenjem Gradci kovati, v vsem enak onemu, ki je bil kovan v Brezah (Friesach) (glej Unparth. Abhand. vom Staate Salzb. von Kleinmayern str. 370—1).

kovačnica še ohranila pod naslednikom in dedičem Ulrikove dežele, Otokarjem Přemyslovcem, gotovo pa je, da se je takrat, ko se je vojvoda koroški Henrik leta 1303. slovenje-graške provincije s silo polastil, a leta 1304.¹ s patrijarhom Ottobonom pogodil in jo dobil za 1000 funtov bernskega denarja v „lehen“, v Slovenjem Gradi zopet denar koval in sicer iz ene marke 15. lotnega srebra dve marki penězov. Denarji iz slovenje-graške penězne kovačnice se že redko nahajajo.

Leta 1268. se poda vojvoda koroški Ulrik spremljan od grofa Albrehta goriškega, Ulrika heunburškega in drugih koroških plemičev na Česko v mesto Poděbrad in je 4. grudna podpisal pismo, v katerem Otokarja Přemyslovca po svoji smrti za dediča vseh svojih posestev postavi. Ker so bili njegovi otroci iz prvega zakona pomrli in drugi zakon z Gertrudo iz Medlinga ni bil rodoviten, je pretil pogin vojvodskeji dynastiji. Sicer še je imel brata Filipa, a ta je bil duhovnik. Ne samo ozka sorodnost nego tudi ozko prijateljstvo je Ulrika nagibalo Otokarja za dediča postaviti, zraven je pa bil Ulrik moder vladar in je hotel svoje vojvodstvo po svoji smrti anarchije rešiti. Umrli je 27. oktobra 1269.

Pod njegovim očetom vojvodom Bernhardom² in njim samim je še bil slovenski jezik tudi dvorni jezik. Leta 1227. je pozdravil koroški vojvoda s Hermanom osterviškim, Kolom finkensteinskim in s sto vitezi pri reki Zilici nemškega pesnika Ulrika liechtensteinskega, ki je bil kot kraljica Venus oblečen s slovenskimi besedami: „Buge Waz primi gralva Venus! (v kateri obliki je Ulrik liechtensteinski pozdrav: Bog Vas primi kraljeva Venus! poročil). Takrat še je tudi cvelo slovensko vitezstvo, kar nam potrjujejo mnoga slovenska imena vitezov, ktera so pa nemški letopisci hudo pokvarili, na pr: Zwentopolch (Sventopolk), Putizlau (Budislav), Valchun³ (Valkun), Uuelisnich (Velišnik), Turdoguauo (Trdoglav), Witoguauo (Vitoglav), Vrazilau, Frazilau⁴ (Bratslav, Bratislav). Sam Nemec

¹ Leta 1304. so koroški vojvode Otto, Ludevik in Henrik kupili od Henrika iz Hohenlohe grad in trdnjavo Traberch (dolenji Drauburg); med pričami se tudi imenuje: Eberhart, Vitzhum ze Windischgratz. Prepis listine se nahaja v zbirki rokopisov c. k. vseučilišne knjižnice v Gradi.

² Vojvoda Bernhard je vladal od leta 1201—1256.

³ Ime Valkun je bilo priljubljeno pri plemičih. Mi nahajamo: Walcun de Stayne (Kamnik), Walchun de Hochineg, Walkun von Rattmannsdorf (1423), Walkun von Herbersdorf (1617). O vladi koroško-slovenskega vojvode Valkuna glej moj članek v „Novicah“ I. broj 1881.

⁴ Kakor se je ime trga Braslovče, ki se je izvirno glasilo Bratslavce, skazilo v Vrazilau, Frasslau, tako tudi ime Bratslav v Frazilau. Plemič Frazilau je bil ena izmed onih prič, ki so podpisali 1091. leta ustanovno pismo samostana šentpavlovskega. Tudi Weriant de Graz je bil priča. Codex trad. mon. s. Pauli c. III.

A. Weis v svojej knjigi: „Kärnthens Adel“ str. 44. to pripoznava pišoč: „dass es aber vorher ein slavisches Ritterthum gab in Kärnthen und in Böhmen, kann man nicht läugnen, nicht einmal den windischen Minne- gesang . . . Trevrezent erzählt ungefähr um 1200, da er unter Hollen- burg geritten: Da kamen tapfre windische Männer entgegen mir als Lanzenrenner.

„Ježičnik. XVIII. leto.“

„Slovenec je mehek ko lipov les.“ Tako nas učijo inostranci, in mi jim radi pri- kimavamo rekoč: Saj je res! Slovenec je vnet za vse dobro in lepo, pa le nekaj časa; zažene se krepko, pa ne zdrži. Koliko lepih podjetij kaže kratka zgodovina našega slo- venskega slovstva, pa tudi, koliko podrtije! Kakor gobe v gozdu nastajajo sem od 48. leta slovenski listi, politični kakor leposlovni, pa tudi ginejo ko gobe v lesu. Iz- vzeti pa moramo tukaj neumorno delavnost gospodov: Bleiweisa, Jerana in tudi Marna. Kaj se je že vse od leta 1843. sem na novo prikazalo in kaj vse pokopalo, Bleiweisove „Novice“ pa so ostale „Novice“, in g. Jeranova „Zgodnja Danica“ prava pobožna sestra „Novic“, tudi ona ni izgubila prvega svetlega leska svojega. Zraven teh dveh mož smemo ponosno imenovati tudi gospoda profesorja Josipa Marna.

V tretjem tečaju „Učiteljskega Tovarša“ Praprotnikovskega je leta 1863. na strani 26. pričel svoje „Pomenke o slovenskem pisanji“ in jih nadaljeval v vseh sledečih številkah izvemši osemnajsto. Te pomenke nadaljuje marljivi gospod v imenovanem šolskem ča- sopisu do sedaj ter jih izdaja še vsako leto pod imenom „Ježičnik ali pomenki o slo- venskem pisanji“. Tvarina prvih osem letnikov je slovniska. Slovnice je treba, še le krvavo treba nam Slovencem, katerim so sosednji Nemci, Magyari, Lahi in ne vém kdo še vse jezik od nekdanj pačili in so nam ga res tudi dosti popačili, — pa vendar, slov- nica je dolgočasen predmet. Mladina posluša rada povesti, se rada pesni na pamet uči, le slovnica, ta nesrečna slovnica, ta jej pa večjidel nič prav ne diši. In vendar, kako se boš kedaj drznil javno slovenski govoriti, če pravilno govoriti ne znaš? Odkar se je pomnožilo število pisateljev slovenskih in je posebno „Mohorjevo društvo“ začelo toliko veselo evesti ter so Slovenci začeli bolj marljivo čitati, se je tudi v obče znanje pravilne slovenščine hitro razširilo. Vsakdo se rajši uči čistega jezika iz mičnih spisov, ko pa iz dolgočasne slovnice, ki vedno le točke in same točke in pravila ponuja, le za poboljšek poda tu pa tam ktero izjemo. Pa o temeljitem znanji jezika se vendar ne more govoriti brez znanja slovnških pravil. V teh pomenkih razpravlja g. Marn o slovnici v obliki „prašanj in odgovorov,“ torej vendar brez točk, in te razprave tako hitro ne presedajo ko pa suha slovnica.

Od leta 1871. sem razpravlja gospod pisatelj o veliko mikavnejši stvarini, zgo- dovini slovenskega slovstva. V IX. X. pa XI. letniku govori o Metelku; v XII. o Hicin- gerji; v XIII. o Nečaseku in Umeku; v XIV. o Pohlinu in Vodniku; v XV. o „Kranjski Čbelici s Čbeličarji,“ posebej o Zupanu, Prešernu in tudi o škofu Matevži Ravnikarji; v XVI. o Matevži Ravnikarji Poženčanu, o Vrtovcu in Vrnetu; v XVII. pa o Kobetu, Varlu, Žakeljnu, Olibanu, Likarji, Jeriši in Voncini. Najizvrstnejši izmed vseh pa je menda osemnajsti letnik, ki razpravlja o Kopitarji, Čopu in obširno o Prešernu, o ljubljennem pesniku slovenskem, ki je raznesel slavo miline naših slovenskih glasov med vse Slovane, da tudi med Nemce, ki rado vedni poprašujejo: Bi mi li ne mogli pomagati do tega, da bi se seznanil s Prešernom? Je-li kje dobiti dober prevod? In ko so ga le deloma spoznali, začnejo ugibati, komu bi ga primerjali, ali Schillerju ali pa Heineju. A mi jim odgovarjamo: Ni ne eden, ne drugi, za vsem namreč; Prešeren

je Prešeren, in mi se s svojim Prešernom ponašamo, kakor Vi s svojim Schillerjem. Schiller je pisal več, pisal je slavne drame, katerih Prešeren ni pisal, pa v liričnih izdelkih svojih — kaj naj rečem? Le v njem zamore Slovenec nahajati pristréni odziv svojih najglobkejših čutov, Prešeren nam je Schiller in kar so vam vsi vaši pesniki. On je ljubljen, pristréno ljubljen pesnik naš, ker mu je nebo v vsem izobilji naklonilo divni dar pesniški in ker je naš.

Pa preglejmo 60 strani broječ zvezek na tanjše. Od strani 1—36 je razprava o Kopitarji. V uvodu se govori o namenu slovstvene zgodovine in reče se tudi z ozirom na domače pisatelje: „Opisujejo se namestu slovstvenih del ali umotvorov le slovstvovalci, t. j. pisatelji po osebnosti, po notranjščini in vnanjščini, po slastih in strastih. To — se vé da — mika mladino! Osebe naj se v književni zgodovini opisujejo le, kolikor je potrebno in koristno v njeno pojasnovanje.“ — Ne hoté in menda ne po krivem se mi ta sodba obrača na životopise, ktere je v „Zvonu“ leta 1879. priobčil prof. g. Levec, in sicer o Vodniku, Prešernu, Čopu, in Jenku; Koseskega je pa popisal prof. g. Rutar. Ti životopisi so vzbudili veliko pozornost. Reči se mora o njih, da so „potrebni in koristni v pojasnovanje naše slovenske književne zgodovine“. Ako čujemo ptico lepo žvrgoleti, bi jo radi tudi videli. Kolikokrat sem zamaknen poslušal veselega črička in sem pomagal peti Slomšekovo: Že čriček prepeva — Ne more več spat'; V trgatev velepa, — Spet pojdemo brat! — Koliko rad bi bil videl enkrat veselega črička, pa ga nisem mogel zalezti, vse zastoj! — Tako me je tudi že davno silno mikalo, kaj več zvedeti o Prešernu, o veselih in žalostnih dogodkih njegovega življenja, kajti mikalo me je zvedeti, zakaj pristréni pesnik toliko mило in tako neprenehoma toži. Silno radoveden sem bil, kakovo je neki bilo zasebno življenje pesnikovo, ker se mi je zdelo, da pesni njegovih ne morem umeti, dokler ne poznam osode njegove, o kterej toži. Vedel sem, da je bil Prešeren odvetnik, ne kakov obnemogel dijak, in vendar toži: Komur je bila sreče dar klofuta, * Kdor je prišel, ko jaz pri njej v zamero, * Ak' bi imel Gigantov rok stotéro, * Ne spravi vkup darov potrebnih Pluta.“ — Kako je to možno? se nehoté vprašam. Je-li bil Prešeren toliko slab jurist, da si ni mogel potrebnega zaslužiti? Ali kako? — Ktero je neki bilo versko prepričanje njegovo? V „Krstu pri Savici“ se nam kaže mirnega kristijana, in v sonetu, kojega je Čopu posvetil, poje: „Minljivost sladkih zvez na svet' oznani: * Kak kratko je veselih dni število, * Da srečen je le ta, kdor z Bogomilo * Up sreče on'stran groba v prsih hrani.“ Kako se pa s tem ujema „Prekop?“ Tam poje Prešeren menda sam o sebi: „Pred njim odpró se vrata, ven pevec prihiti: * Zakaj v prst posvečeno ste me zagreblji vi? * Ker sem se sam bil vsmrtil, zdaj je prepír zató, * Al' rabeljnom zapadlo, biričem ni telo?“ To kaže na neki razpor v lastnej duši, — strašno omahovanje se mi zdi dušno stanje pesnikovo. Kako se je neki končal ta boj? Slučajno čujem, da se je Prešeren obesil, pa zopet berem v „Krstu“: „Al' da te neha ta skeleti rana, * Ne boš posnémal Katona Utičana!“ V izdanji Stritar-Jurčičevem čitam: „Življenje pesnikovo si človek rad misli polno mikalnih dogodkov in skrivnostnih zapletek, polno strasti in bojov — zdaj viharo, zdaj mirno, zdaj temno, zdaj jasno; življenje, ki se nepokojno ziblje in pólje od žalosti do veselja, od veselja do žalosti. Toda nikoli ne, ali pa le redkokrat se vnanje življenje ujema z notranjim; le malo-kedaj je lepi, blagi duši dano spodobno prebivališče. Ne čudi se toraj, blagovoljni bralec! ki so ti Prešernove pesni tolikokrat z neizrečeno milobo srce objemale, če, ko bereš v teh vrsticah pesnikovo življenje, nikakor ne najdeš v njih čiste, vzvišene podobe Prešernove, kakoršno si je ustvarilo tvoje srce. Prešernovo življenje, kar se ga je pokazalo svetu, tiho je, mirno, vsakdanje; vse njegovo bitje je bilo priprosto, navadno, domače.“

Te vrste se mi niso prikupile. Mislim sem si: Ni mogoče, da bi se znotranje in vnanje življenje nič ne ujemalo. Hotel bi le podroben životopis imeti, resničen životopis brez lepotečja in prikrivanja, pa bi moral uvideti, da se le ujema! Bolje so mi godile

besede, ki stojé v istej knjižici na str. 12: „Pravo Prešernovo življenje pa so njegove poezije.“ Se vé da! Kako pa drugače? Ravno iz pesnij sklepamo, kakovo je bilo srce pesnikovo, za kaj je gorelo, za kaj je živel, kaj je trpelo. Če pa vé, kaj je Prešeren trpel, za kaj je gorel, bom umel pesni, v katerih srečo in žalost svojo opisuje. Le primeri Vodnikovo: „Moj spominek“: „Vršaca Parnasa * Zgol' svojega znam, * Inacega glasa * Iz gosli ne dam. *

Kako sem se rasveselil, ko je začel g. prof. Levec v Zvonu objavljati živatopise odličnih pesnikov in pisateljev slovenskih in je prišla na str. 34. vrsta tudi na Prešerna. Moram reči, da nisem bil s katerim bodi si berilom tako zadovoljen, ko s tem živatopisom! In posebno je čisto prav, da se odkrivajo tudi slabosti Prešernove, — zakaj v njih le spoznavamo slabosti rodnega brata, ki nas s svojo prežalostno osodo še modrejše svari nego s pesnijo svojo, v kateri modruje:

„Zatorej, komur mar je prostost zlata,
Cvetočih deklic naj ne ogleduje!
Miru sta bili men' očesi tata,
Na svoje naj poglede skrbno čuje;
Oči odpro ljubezni dur' in vrata,
Skoz te se naša pamet premaguje.
Kdor neče mene bogat', sam bo zvedel,
V nesreče moje reva bo zabredel.“

In zopet nas uči prave treznosti, ki je dosti redka med nami, nesreča in bo-lezen, v ktero ga je pogreznolo življenje, o katerem sam pravi:

„Cel dan iz pravd koval bom rumenjake,
Zvečer s prijatli praznil bom bokale,
Preganjal z vinom bom skrbi oblake.“

Oj! da ni hotel poslušati Mihela Kastelica, ki mu je leta 1845. za rojstni dan tako-le čestital:

Po meri popivaj slaščico sveta,
Da t' Peter prezgodaj ne odpre neba!

Te svoje misli sem tukaj zapisal, ker sem čul, da nekterim ti živatopisi niso po volji, ker so neki pohujšljivi. — Zamore že biti, da sem jaz v tej zadevi preveč prizanesljiv, zamore se pa tudi primeriti, da se sodnik, ki je ostrejši od mene, moti z ostro sodbo svojo. Saj se je kaj takega primerilo Slomšeku samemu, ali se mu vsaj očita. Primeri predgovor k Ahacelnovim pesnim.

Celó se pa se vé da njemam z g. pisateljem, ki na drugej strani pravi: Razlagovati se imajo (to je dobra in slaba dela) toda vsedgar bene, t. j. tako, da se dobre priljubijo, slabe pristudijo. Isto tako mislim, da bi se naj bile v Vodnikovih pesnih, izdanih troškom Matice leta 1869. opustile nekatere „Kratke ino poskočne“ od strani 132—146. Nekaj teh éveterovrstnic je res grdo zarobljenih. Imel sem v rokah pesni našega štajerskega, že pokojnega rojaka Modrinjaka in si jih hotel prepisati, pa sem si prepisovanje nekih reč premislil. Kaj bi neki o meni mislili, če bi po mojej smrti v mojej zapuščini kaj takega našli? Da bi se take reči pokončavale, zato nisem, da bi se pa naj širile med svet, zato pa tudi nisem.

O življenji Kopitarjevem se sklicuje pisatelj na str. 2. le na že objavljene živatopise Kopitarjeve. Na str. 2. in 3. sledi razprava o prvem delu Kopitarjevem: „Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach, Karn. 1808. 8°. XLVIII. 460. Na str. 4. se govori o Kop. kot cenzorji na Dunaji; omenjajo se tam „Barth. Kopitar's kleinere Schriften, sprachwissenschaftlichen, geschichtlichen, ethnographischen und rechtshistorischen Inhalts. Herausgegeben von Fr. Miklosich. Erster Theil. Wien. Friedr. Beck's Universitäts Buchhandlung 1857. Na str. 4. se kaže, v kakovej meri je uplival Kop. na Vuka Stef. Karadžića, na str. 5. pa, kako je čislal

Kopitarja Dobrovsky. Na str. 6. se uvažuje Kopitarjevo najslavnejše delo „Glagolita Clozianus“ ki se je tiskal na Dunaji 1836. LXXX. 86 in folio. Na str. 7. se pové, da se je Kopitarjev „Hesychii Glossographi discipulus“ tiskal na Dunaji 1840. Gerold, 8°, XXIV. 72, ter se jasno razlaga vsebina te knjige na strani 7. in 8. Na str. 8. se govori o razmerah med Kopitarjem in Miklošičem. Od strani 9. pa do 29. se naštevajo imenitnejše književne borbe, v ktere se je zapletel Kopitar kot kritikar, presojevalec objavljenih tiskanih del. Teh slovstvenih preprirov našteje pisatelj devet, in sicer o zadevah grškega, rumunskega, poljskega, českega, slovenskega, srbskega, hrvatskega in zopet slovenskega jezika, in slednjič nam kaže Kopitarja kot branitelja katoličanstva. Na str. 35. piše g. Marn: „V krstnih bukvah Vodiške duhovnije, v ktero spadajo Repnje, pisano je razločno, da je Kopitar Jernej rojen bil 21. avgusta 1780, a ne 23. dne, kar naj se v vseh dosedanjih virih resniči na ljubav popravi.“

Cela slika Kopitarjevega slovstvenega delovanja, kakor nam jo podaja „Jezičnik“, nas napolnjuje globokim spoštovanjem in čutom iskrene hvaležnosti do tega velikana slovenskega, ki je bil razsvitljen učenjak in pravi Slovenec.

Od strani 36—43. sledi razprava o Mentorji Prešernovem, o slavnem učenjaku Matiji Čopu. Kaj je bil Čop svojim vrstnikom in posebej Prešernu, to se vidi najbolje iz onih pesniških izdelkov Prešernovih, ki so Čopu posvečeni. „Jezičnik“ te izdelke po vrsti našteva in pridene na str. 40. tudi sodbo F. v. Hermannsthal-a o delovanji Čopovem. Hvaležni moramo biti še posebej „Jezičniku“ za donesek k slovstveni zgodovini, katerega nam podaja na str. 41. in s katerim dopolnjuje Čopov spis „Geschichte der südslavischen Literatur.“

Razprava o Prešernu sega od str. 43—60. Tudi „Jezičnik“ se drži tu gesla, koje smo že prejce omenili: „Pravo Prešernovo življenje so njegove poezije“. — Z jako velikim trudom je pregledal g. Marn vse časopise, v katerih je Prešeren svoje poezije priobčeval, in jih imenuje vse po vrsti, v kateri jih je Prešeren objavljaj, z dostavkom, kje so bile prvič objavljene. Vestno sem si zabeležil te podatke o svojem Prešernu, ker je treba tudi vedeti, kedaj je pesnik to ali ono pesen spisal, da jo moremo popolnejše umeti.

Rekel sem: Zraven teh dveh mož (Bleiweis, Jeran) smemo ponosno imenovati tudi gospoda profesorja Josipa Marna. Res, vstrajen je in ne odjenja — pa menda v nekterih rečeh bi lahko odjenjal. Neradi pogrešamo v Jezičniku, da tam kakor drugod r še dosedaj kot samoglasnik ni obveljal. Dalje je menda le boljše pisati slovenska imena ko slovenske imena. Tukaj se je treba ozirati na zgodovino oblik. Jako ustrege bi bil Jezičnik tudi s tem, ko bi bil povedal, ktere Prešernove pesni imajo že napeve svoje, pa od katerih skladateljev. Dosti čitateljev bi gotovo tudi rado vedelo, ktere pesni svoje je Prešeren sam v nemščino preložil in ktere še kdo drugi, n. p. gospa L. Pesjakova ali g. Samhaber. *in Jeran.*

Ta svoje opazke sem hotel odkritosrčno izreči. Ko bi vedel, da bi z njimi koga razžalil, koristil pa nič, bi jih ne bil nikdar priobčil. Moram reči, da mi mrzi do tega, kako se tu in tam kdo zaletava v toliko marljivega in častitega, pa tudi temeljito učenega slovenskega pisatelja, bodisi po časopisih ali tudi v pesniške obliki. Take izjave podkopavajo potrebno spoštovanje, dotičnika neljubo zadevajo, ne koristijo pa nič. Ravno iz teh ozirov bi pa bil tudi želel, naj bi se na strani 58. in 59. „Jezičnika“ ne bila tako huda toča na „Prešernoslovce“ vsula. Minoli so srečno časi domačega hudega razpora. Bog daj da za vselej! in da bi izginoli tudi zadnji sledovi pogubljive razprtije med nami itak dosti razcepljenimi Slovenci.

Dr. Jože Pajek.

Listnica uredništva: Ker smo hoteli spis „o rokopisu“ v enej štev. podati, smo bili prisiljeni nadaljevanja nekterih spisov v tej štev. pretrgati, česar nam, kakor upamo, čitatelji kakor pisatelji ne bodo zamerili. Tej štev. je pridjan facsimile.

Izdaja, založuje in tiska tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovci.

Odgovorni urednik: Dr. Jakob Sket.